

Vesivastuullinen Suomi 2030 – parhaat käytänteet, ohjauskeinot ja toimintamallit

Suvi Sojamo, Jani Salminen, Suvi-Tuuli Puharinen, Antti Belinskij, Mikko Halonen,
Elina Heikinheimo, Pauliina Saari, Jussi Airaksinen, Julia Illman, Katri Behm,
Anu Reinikainen, Kirsi Usva

VALTIONEUVOSTON SELVITYS- JA
TUTKIMUSTOIMINNAN JULKAISUSARJA 2021:26

tietokayttoon.fi

Vesivastuullinen Suomi 2030 – parhaat käytänteet, ohjauskeinot ja toimintamallit

Suvi Sojamo, Jani Salminen, Suvi-Tuuli Puharinen, Antti Belinskij, Mikko Halonen, Elina Heikinheimo, Pauliina Saari, Jussi Airaksinen, Julia Illman, Katri Behm, Anu Reinikainen, Kirsi Usva

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Julkaisumyynti

Beställningar av publikationer

**Valtioneuvoston
verkkokirjakauppa**

Statsrådets
nätbokhandel

vnjulkaisumyynti.fi

Valtioneuvoston kanslia

© 2021 tekijät ja valtioneuvoston kanslia

ISBN pdf 978-952-383-310-4

ISSN pdf 2342-6799

Taitto Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2021

Vesivastuullinen Suomi 2030 – parhaat käytänteet, ohjauskeinot ja toimintamallit (Vesivastuu2030)

Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja
2021:26

Kustantaja Valtioneuvoston kanslia

Tekijä/t Suvi Sojamo, Jani Salminen*, Suvi-Tuuli Puharinen, Antti Belinskij**, Mikko Halonen, Elina Heikinheimo, Pauliina Saari, Jussi Airaksinen, Julia Illman***, Katri Behm****, Anu Reinikainen, Kirsi Usva***** (*SYKE, **Itä-Suomen yliopisto, ***Gaia Consulting, ****VTT, *****Luke)

Kieli Suomi **Sivumäärä** 157

Tiivistelmä Suomalaisyrityksille on asetettu tavoite tulla maailman vesivastuullisimmiksi 2030 mennessä osana Suomen vesialan kansainvälisten strategian ja sitä tukevan tiekartan toimeenpanoa. Vesivastuu2030-hankkeessa selvitettiin ja kehitettiin keinoja tavoitteeseen pääsemiseksi.

Hankkeen tulosten perusteella suomalaisyritysten ymmärrys veteen liittyvistä riskeistä ja mahdollisuuksista on noussut viime vuosina. Harva yritys on kuitenkaan vielä tehnyt konkreettisia toimenpiteitä vesivastuullisuutensa parantamiseksi.

Yritysten kehitystyön tueksi hankkeessa tunnistettiin parhaita käytänteitä, ohjeistuksia ja työkaluja vesivastuullisuustyön eri vaiheisiin sekä veden kytkemiseksi osaksi kokonaisvastuullisuutta ja arvoketjujen hallintaa. Lisäksi hankkeessa arvioitiin vesivastuutavoitteiden kansainvälisten menetelmien soveltuvuutta Suomen toimintaympäristöön.

Vesivastuullisuuden keskeisiksi ohjauskeinoiksi tunnistettiin kansallisen vesivastuusitoumuksen kehittäminen toimialakohtaiseksi, yritysvastuulainsäädäntö, vesivastuullisuuden kriteerien sisällyttäminen valtion tukiin, sekä vesivastuulähestymistavan vienti osaksi vesienhoitoa.

Hankkeen johtopäätös on, että vesivastuullisuus voi tarjota yritykselle keinojen kokonaisvaltaiseen riskien hallintaan tavalla, joka vahvistaa yrityksen strategista otetta ja ymmärrystä vastuullisuuskysymyksistä liiketoimintamahdollisuutena. Samalla se tukee Agenda2030:n toimeenpanoa. Vesivastuullisuuden edistäminen jatkossa vaatii kansallista koordinaatiota, tutkimus- ja kehitystyötä sekä koulutusta.

Klausuuli Tämä julkaisu on toteutettu osana valtioneuvoston selvitys- ja tutkimussuunnitelman toimeenpanoa. (tietokayttoon.fi) Julkaisun sisällöstä vastaavat tiedon tuottajat, eikä tekstisisältö välttämättä edusta valtioneuvoston näkemystä.

Asiasanat vesivastuullisuus, vesi, yritykset, yritysvastuu, arvoketjut, vesien käyttö ja hallinta, vesienhoito, Agenda2030, ohjauskeinot, sääntely, tutkimus, tutkimustoiminta

ISBN PDF 978-952-383-310-4 **ISSN PDF** 2342-6799

Julkaisun osoite <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-310-4>

Ett vattenansvarsfullt Finland 2030 – bästa praxis, styrmedel och verksamhetsmodeller (Vattenansvar2030)

Publikationsserie för statsrådets utrednings- och
forskningsverksamhet 2021:26

Förläggare Statrådets kansli

Författare Suvi Sojamo, Jani Salminen*, Suvi-Tuuli Puharinen, Antti Belinskij**, Mikko Halonen, Elina Heikinheimo, Pauliina Saari, Jussi Airaksinen, Julia Illman***, Katri Behm****, Anu Reinikainen, Kirsi Usva***** (*SYKE, **UEF, ***Gaia Consulting, ****VTT, *****Luke)

Språk Finska **Sidantal** 157

Referat För finländska företag har man satt upp ett mål om att bli världens mest vattenansvarsfulla före 2030, som en del av verkställandet av Finlands internationella strategi för vattensektorn och den färdkarta som stöder den. I projektet Vattenansvar2030 utreddes och utvecklades metoder för att uppnå detta mål.

På basis av projektets resultat har finländska företags förståelse för vattenrelaterade risker men också möjligheter ökat under de senaste åren. Få företag har dock vidtagit konkreta åtgärder för att förbättra sitt vattenansvar.

Som stöd för företagets utvecklingsarbete identifierades bästa praxis, riktlinjer och verktyg för olika skeden av vattenansvarsarbetet. Dessutom utvärderade projektet hur internationella metoder för att ställa upp mål för vattenansvaret lämpar sig för Finlands kontext.

Det krävs också en mångsidig palett av styrmedel för att uppnå målet för 2030. Som de viktigaste styrmedlen identifierades den branschvisa utvecklingen av den nationella vattenansvarsförbindelsen, lagstiftningen om företagsansvar, inkludering av kriterierna för vattenansvar i de statliga stöden samt införandet av vattenansvarsaspekten som en del av de nationella styrmedlen för vattenskyddet.

Projektets slutsats är att vattenansvar kan erbjuda företaget en metod för övergripande riskhantering på ett sätt som stärker företagets strategiska grepp och förståelse för ansvarsfrågor som en affärsmöjlighet. Samtidigt stöder det genomförandet av Agenda2030. Främjandet av vattenansvaret kräver i fortsättningen nationell samordning, forsknings- och utvecklingsarbete samt utbildning.

Klausul Den här publikation är en del i genomförandet av statsrådets utrednings- och forskningsplan. (tietokaytoon.fi) De som producerar informationen ansvarar för innehållet i publikationen. Textinnehållet återspeglar inte nödvändigtvis statsrådets ståndpunkt.

Nyckelord vattenansvar, vatten, företag, företagsansvar, värdekedjor, vattenanvändning och vattenförvaltning, vattenhantering, Agenda2030, styrmedel, regler, forskning, forskningsverksamhet

ISBN PDF 978-952-383-310-4 **ISSN PDF** 2342-6799

URN-adress <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-310-4>

Water responsible Finland 2030 – best practices, steering methods and stewardship approaches (Waterstewardship2030)

Publications of the Government's analysis, assessment and research activities 2021:26

Published by Prime Minister's Office

Author(s) Suvi Sojamo, Jani Salminen*, Suvi-Tuuli Puharinen, Antti Belinskij**, Mikko Halonen, Elina Heikinheimo, Pauliina Saari, Jussi Airaksinen, Julia Illman***, Katri Behm****, Anu Reinikainen, Kirsi Usva***** (*SYKE, **UEF, ***Gaia Consulting, ****VTT, *****Luke)

Language Finnish **Pages** 157

Abstract A goal has been set for Finnish companies to become world leaders in corporate water stewardship by 2030 as part of the implementation of the International Water Strategy of Finland and the water stewardship roadmap that supports it. Waterstewardship2030 project examined and developed ways to reach this goal.

The results of the project suggest that understanding of Finnish companies related to water risks and opportunities has increased in recent years. However, few companies have taken concrete measures yet to improve their water practices.

To support the development work of companies', best practices, guidelines and tools for the different phases of corporate water stewardship development were recognised. The project also evaluated applicability of international corporate water target setting methods to the Finnish context.

Achieving the 2030 target was seen to also require a set of steering methods. Those included making the national water stewardship commitment sector-specific, legislation on corporate responsibility, including criteria of corporate water stewardship in state subsidies, and making the water stewardship approach a part of the national policy instruments guiding water protection.

The conclusion reached in the project is that corporate water stewardship can reinforce a company's strategic approach and understanding of questions of social and environmental responsibility as a business opportunity, while simultaneously supporting the implementation of Agenda2030. Promoting corporate water stewardship will require national coordination, research and development work, and training.

Clause This publication is part of the implementation of the Government Plan for Analysis, Assessment and Research. (tietokayttoon.fi) The content is the responsibility of the producers of the information and does not necessarily represent the view of the Government.

Keywords water, water stewardship, companies, corporate responsibility, water use and management, water protection, Agenda 2030, steering methods, regulation, research, research activities

ISBN PDF 978-952-383-310-4 **ISSN PDF** 2342-6799

URN-address <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-310-4>

Sisältö

1	Johdanto.....	9
1.1	Hankkeen tausta	9
1.2	Hankkeen tavoitteet	13
1.3	Hankkeen lähestymistapa, aineisto ja menetelmät	14
1.3.1	Lähestymistapa	14
1.3.2	Aineisto ja menetelmät	15
1.4	Hankkeen toteutus ja konsortio	16
1.5	Hankkeen rajaukset	17
1.6	Raportin rakenne ja hankkeen muut lopputuotokset	17
2	Vesivastuullisuuden globaali nykytila ja tavoitteet 2030.....	19
2.1	Vesivastuullisuuden globaali nykytila	19
2.2	Vesivastuullisuuden globaalit ja kansalliset tavoitteet 2030	22
3	Suomalaisyriyten vesivastuullisuuden nykytila.....	29
3.1	Selvitystyön teemat ja tulosten edustavuus	29
3.2	Yriyten vesivastuullisuuskyselyn ja täydentävien haastatteluiden tulokset.....	31
3.2.1	Vesivastuullisuuden merkittävyys yrityksille	31
3.2.2	Vesivastuullisuuden ajurit.....	32
3.2.3	Vesiriskien arviointi ja vesi yritysten strategiassa	34
3.2.4	Vesivastuullisuuden arviointi ja kehittäminen arvoketjussa	35
3.2.5	Vesivastuullisuuden seuranta ja raportointi	38
3.2.6	Yriyten haasteet ja tarpeet.....	38
3.2.7	Onnistumisen kokemukset vesivastuullisuudessa.....	39
3.3	Suomalaisyriyten vesivastuullisuus kansainvälisissä vertailuissa	39
3.3.1	Suomalaisyriyten sijoittuminen CDP:n vertailussa	40
3.3.2	Suomalaisyriyten sijoittuminen Global 100 -vertailussa.....	43
3.3.3	Vesivastuullisuudessa sertifioitut yritykset Suomessa ja kansainvälisesti	44
3.4	Johtopäätökset suomalaisyriyten vesivastuullisuuden nykytilan arvioinnista	46
4	Yriyten vesivastuullisuuden toimintamallit ja parhaat käytänteet	49
4.1	Aloitteiden ja työkalujen suosta selkeisiin askelmerkkeihin.....	49

4.2	Vesivastuullisuuden askeleet	50
4.3	Esimerkkejä parhaista käytänteistä.....	57
4.3.1	Vesiriskien ja mahdollisuuksien tunnistaminen: vesivastuusitoumuksen tehneet yritykset	58
4.3.2	Vesiriskien, mahdollisuuksien ja veteen liittyvien vaikutusten tarkempi arviointi: Edeka ja Ecolab	58
4.3.3	Veden sisällyttäminen osaksi yrityksen strategiaa, tavoitteita ja toimintaa: Marks & Spencer, Danone, kasviproteiinit ja kierrätyskuidut	59
4.3.4	Kestävän veden käytön ja hallinnan kehittäminen yhteistyössä sidosryhmien kanssa: Courtauld Commitment 2025 Water Ambition.....	59
4.3.5	Vesivastuullisuuden seuranta, arviointi ja raportointi: UPM Kymmene ja Metsä Board	60
4.4	Vesi osana yrityksen kokonaisvastuullisuutta	60
4.5	Vesi osana arvoketjujen hallintaa	62
4.6	Vesivastuutavoitteiden asettaminen.....	64
4.6.1	Tavoitteiden asettamisella lisää konkretiaa ja merkityksellisyyttä vesivastuutyöhön.....	64
4.6.2	Vesivastuutavoitteiden kansainväliset menetelmät	66
4.6.3	Arvio kansainvälisten toimintamallien soveltuvuudesta Suomen kontekstiin.....	69
4.6.4	Johtopäätökset vesivastuutavoitteiden asettamisen menetelmien soveltuvuudesta Suomen kontekstiin.....	75
5	Vesivastuullisuuden oikeudellinen sääntely	77
5.1	Vesivastuusääntelyn ulottuvuudet.....	77
5.2	Ympäristösääntely.....	79
5.2.1	Sääntelykehikko	79
5.2.2	Vesienhoito.....	81
5.3	Yritysvastuusääntely	84
5.3.1	Yritysvastuusääntelyn merkitys ja haasteet vesivastuun kannalta	84
5.3.2	Yritysvastuusääntelyn nykytila.....	85
5.3.3	Yritysvastuulainsäädännön kehittäminen	87
5.4	Vastuullinen sijoittaminen ja rahoitus	91
5.5	Vesivastuulliset julkiset hankinnat.....	93
5.6	Vesivastuullisuus valtiontukipolitiikassa	95
5.6.1	Vesien tilaa parantavien hankkeiden tukeminen	95

5.6.2	Vesivastuullisuuden edellyttäminen tuensaajalta	97
5.7	Vesivastuullisuus omistajaohjauspolitiikassa	98
5.8	Johtopäätökset.....	100
6	Vesivastuullisuuden edistäminen kansainvälisessä kauppa- ja kehityspolitiikassa	102
7	Vesivastuullisuuden kehittämisen tietotarpeet ja kansallinen koordinointi jatkossa.....	105
7.1	Vesivastuullisuuden kehittämisen tietotarpeet	105
7.2	Vesivastuullisuuden kansallinen koordinointi jatkossa	106
8	Yhteenveto: vesivastuullisuuden toimenpidesuosituksat vuoteen 2030	109
8.1	Yritykset ja yksityinen rahoitus	109
8.2	Ministeriöt ja ELY-keskukset	112
8.3	Tutkimus- ja koulutuslaitokset	116
8.4	Kunnat.....	118
8.5	Kansalaisjärjestöt	119
8.6	Kuluttajat ja kansalaiset	119
9	Kiitokset.....	121
	Liitteet.....	122
	Lähteet.....	141

1 Johdanto

1.1 Hankkeen tausta

Kestävä vesien käyttö ja hallinta on nousemassa entistä polttavammaksi globaaliksi kysymykseksi ilmastomuutoksen, luonnon monimuotoisuuden heikkenemisen, väestönkasvun sekä entistä vesi-intensiivisempien kulutustottumusten myötä. Veteen liittyvät haasteet ja riskit uhkaavat niin yhteiskuntien vakautta kuin taloutta.¹ Vaikka julkisella sektorilla on ensisijainen vastuu vastata vesihaasteisiin turvaamalla veteen liittyvät ihmisoikeudet sekä järjestää vesien oikeudenmukainen käyttö ja hallinta, yrityksillä on yhä merkittävämpi rooli veteen liittyvien ongelmien ratkaisemisessa.

Vesi on keskeinen tuotannontekijä monilla toimialoilla. Yritykset aina pienistä paikallisista toimijoista globaaleihin konserneihin tekevät päivittäin merkittäviä veden ja vesivarojen saatavuuteen ja tilaan vaikuttavia päätöksiä, sekä suoraan omassa toiminnassaan ja tuotannossaan että arvoketjujensa hallinnan kautta. Siksi veteen liittyvien ongelmien kärjistyessä myös yritysten veteen liittyvät riskit kasvavat. Vesiriskit voivat liittyä esimerkiksi veden saatavuuteen ja laatuun, yrityksen maineeseen tai lainsäädännön ja politiikan tilaan.²

Vesivastuullisuus (*corporate water stewardship*) on viimeisen kymmenen vuoden aikana kehitetty lähestymistapa ja jatkuvan parantamisen prosessi, jonka tavoitteena on varmistaa yritysten vesiriskien hallinta ja samalla niiden laajempi osallistuminen yhteisten veteen liittyvien haasteiden ratkaisuun.³

TIETOLAATIKKO 1. VESIVASTUULLISUUDEN MÄÄRITELMÄ

Yritysten vesivastuullisuudella tarkoitetaan niiden veden käyttöä, joka on sosiaalisesti ja kulttuurisesti oikeudenmukaista, ympäristön kannalta kestävää ja taloudellisesti kannattavaa, ja jonka käytänteet kehitetään yhdessä sidosryhmien kanssa. Vesivastuullisuus kattaa niin yritysten omat toimipaikat kuin hankinta- ja arvoketjut.⁴

¹ WEF (2021)

² CEO Water Mandate (2021a)

³ CEO Water Mandate (2021b)

⁴ AWS (2019)

Vesivastuullisuuden toimintalogiikan mukaan yritysten vesivastuullisuuden varmistamisessa sisäiset parannukset ovat tärkeitä, mutta ne eivät yksin riitä. Riskien taustalla vaikuttavat useimmiten laajemmat veteen liittyvät ongelmat, eikä esimerkiksi yksittäiselle toiminnanharjoittajalle myönnetyn luvan mukaisesti toimiminen ole vielä välttämättä tae vesiriskien riittävästä hallinnasta. Vesivastuullisuuden käytänteet kehitetään siksi aina yhteistyössä sidosryhmien kanssa, ottaen huomioon kansallinen ja kansainvälinen vesivarojen hallintaa koskeva politiikka ja toimintaympäristö.

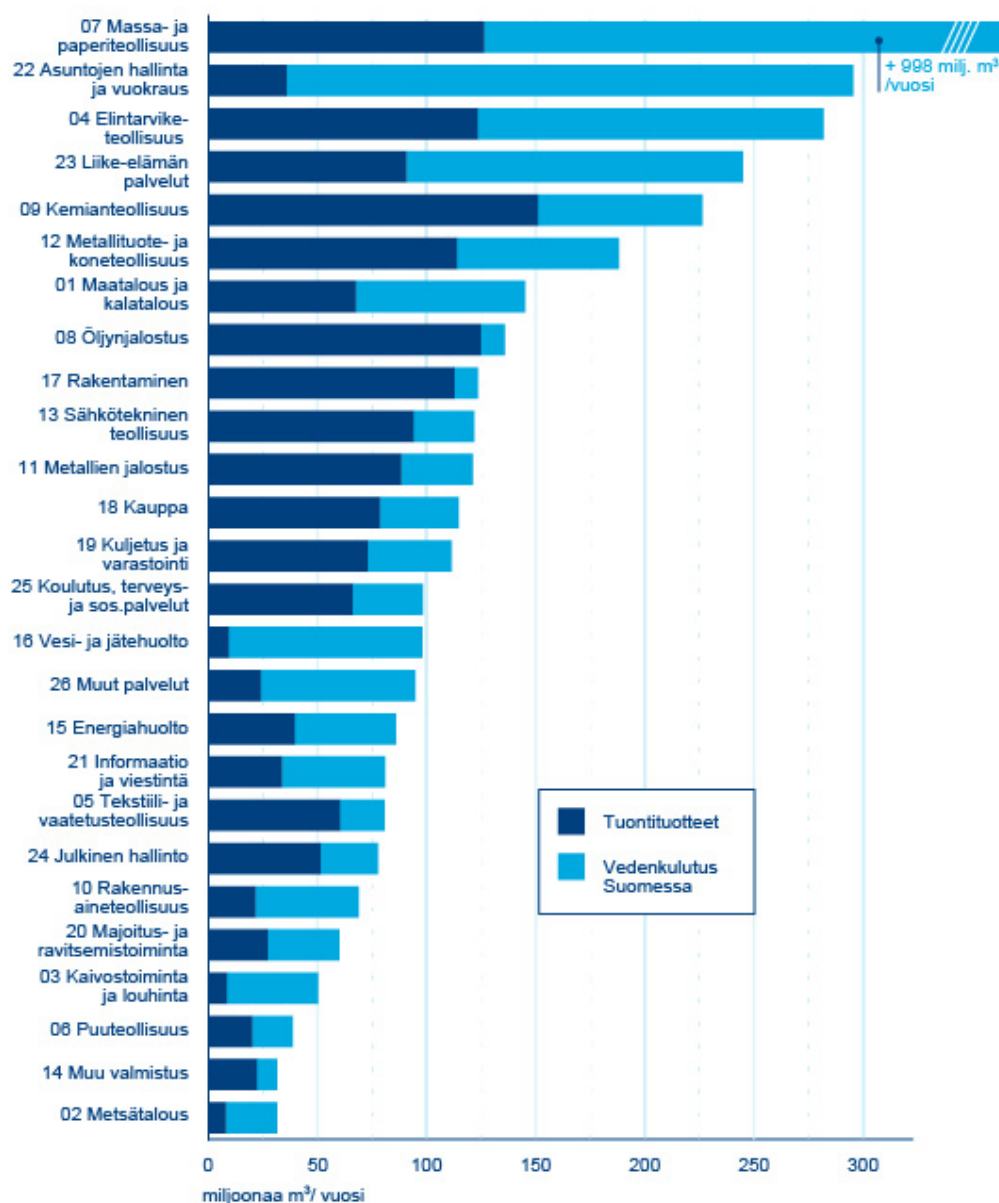
Samalla vesivastuullisuus voi tarjota yritykselle keinon kokonaisvaltaiseen riskien hallintaan tavalla, joka tukee toiminnan jatkuvuutta, tehostaa prosesseja, luo kustannussäästöjä sekä vahvistaa yrityksen strategista otetta ja ymmärrystä vastuullisuuskysymyksistä liiketoimintamahdollisuutena.

Suomen ja suomalaisyritysten vesivastuu ja sen haasteet ja mahdollisuudet on viime vuosina tunnistettu useissa yhteyksissä. Suomen kansantalouden makean pinta- ja pohjaveden kulutuksen vesijalanjäljestä eli sinisestä vesijalanjäljestä on eri selvityksissä arvioitu muodostuvan 50-80 prosenttia maamme rajojen ulkopuolella.⁵ Käytännössä tämä tarkoittaa tuontiraaka-aineiden tuottamiseen ja tuontituotteiden valmistamiseen käytettyä pinta- ja pohjavettä. Osa tuontituotteista käytetään Suomessa toimivien yritysten välituotteina ja osa kotitalouksissa ja julkisen sektorin loppukäytössä. Vaikka eri selvitysten prosentuaaliset luvut eroavat toisistaan niiden hyödyntämien vedenkulutuksen aineistojen erojen takia,⁶ ne kuitenkin osoittavat, että huomattava osa Suomen vesijalanjäljestä muodostuu ulkomailla ja siksi myös suomalaisten yritysten kansainvälisillä hankinta- ja arvoketjuilla sekä niiden omilla ulkomaantoiminnoilla on huomattava merkitys vesivastuullisuuden arvioinnissa ja kehittämisessä. Erityistä huomiota tulee kiinnittää hankintoihin ja toimintoihin vakavista vesiin liittyvistä ongelmista kärsivillä alueilla.

⁵ Nikula (2012), Salminen ym. (2017)

⁶ Vain harvat maat ovat tähän mennessä tuottaneet kattavia vesitilinpidon aineistoja, joita voitaisiin käyttää lukuihin liittyvien epävarmuuksien vähentämiseksi (Salminen ym. 2018).

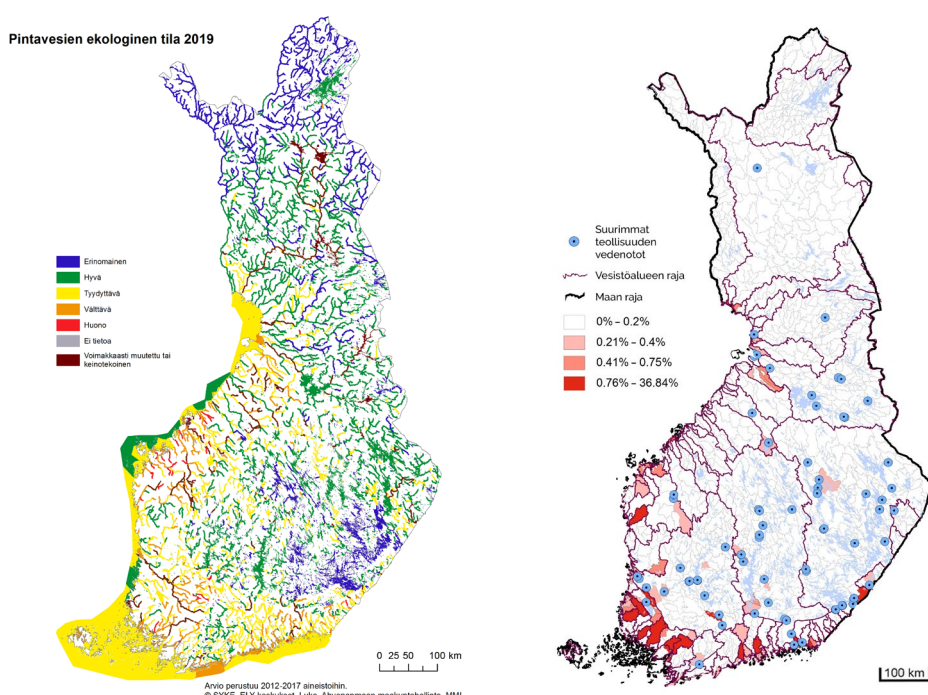
Kuva 1. Suomen kansantalouden sininen vesijalanjälki vuonna 2010 toimialoittain, kotimainen ja tuontituotteiden aiheuttama vesijalanjälki eriteltynä. Kotitalouksien vedenkäyttö kotimaassa ja ulkomailla (lasketaan tuonniksi) sisältyvät toimialaluokkaan 22 (asuntojen hallinta ja käyttö). Luvut sisältävät sekä suoran että välillisen eli elinkaarisen vedenkäytön. Toimialaluokkien numeroinnit viittaavat luokitukseen ENVIMAT-mallissa.⁷

⁷ Salminen ym. (2017)

Samaan aikaan hajakuormitus maa- ja metsätaloudesta, yksittäisten tuotantolaitosten päästöt sekä vesiympäristön rakenteellinen muuttaminen ovat osaltaan vaikuttaneet siihen, että vesien hyvän ekologisen tilan tavoitteita ei ole saavutettu merkittävässä osassa Suomen vesistöjä.⁸ Ilmastonmuutos tulee voimistamaan niin tulva- kuin kuivuusriskejä Suomessa ja entisestään hankaloittamaan hajakuormituksen hallintaa.⁹

Kuva 2. Pintavesien ekologinen tila (SYKE ym. 2019) (2a). Vedenkäytön määrä suhteessa uusiutuviin vesivaroihin kuivakauden pahimman kuukauden aikana (Ahopelto ym. 2019) (2b).

Tämän tietoisuuden myötä joukko suomalaisyrityksiä ja toimialaliittoja on sitoutunut kehittämään vesivastuullisuuttaan muun muassa suomalaisten tutkimuslaitosten, ministeriöiden ja WWF Suomen perustaman vesivastuusitoumuksen avulla.¹⁰ Vesivastuullisuus on nostettu esiin myös kansallisessa strategiatyössä. Viiden ministeriön yhteinen Suomen vesialan kansainvälinen strategia (2018) asettaa vesivastuullisen tuotannon ja kulutuksen yhdeksi Suomen toimien tavoitteeksi ja vesivastuusitoumukset ja kumppanuudet sen toimeenpanokeinoiksi, osana YK:n kestävän kehityksen

⁸ SYKE ym. (2019)

⁹ Parjanne ym. (2020), Ahopelto ym. (2019), Luke (2021)

¹⁰ [Sitoumus2050.fi/vesivastuusitoumus](https://sitoumus2050.fi/vesivastuusitoumus)

Agenda2030:n toimeenpanoa.¹¹ Kansallisessa kestävän kehityksen selonteossa yritysten vesivastuullisuuteen viitataan osana Tavoitteeseen 6 liittyviä Suomen globaaleja toimia ja painopisteitä.¹² Strategian toimeenpanon tueksi julkaistiin vuonna 2019 tiekartta, jonka vision mukaan Suomi ja suomalaisyritykset ovat maailman vesivastuullisimpia vuoteen 2030 mennessä:

”Vuonna 2030 suomalaisyritykset toimivat vesivastuullisuuden parhaiden kansainvälisten käytänteiden mukaisesti ja ovat myös aktiivisesti kehittäneet niitä yhdessä kansallisten ja kansainvälisten sidosryhmien kanssa. Huomiota on kiinnitetty erityisesti arvoketjujen hallintaan ja kestävien raaka-aineiden hankintaan, sekä Suomessa että kansainvälisesti. Vesivastuullisuus rakentuu tutkimusperustaisille paikkakohtaisille arvioinneille ja tavoitteidenasetteluille. Vesivastuullisuus on osa yritysten riskienhallintaa, mutta se tukee myös YK:n Agenda 2030:n toimeenpanoa. Vesivastuullisuudesta on tullut suomalaisyritysten kilpailuvalti.”¹³

Tiekartassa tunnistettiin samalla tarve selvittää keinoja, joilla tavoite voidaan saavuttaa.

1.2 Hankkeen tavoitteet

Vesivastuullinen Suomi 2030 – parhaat käytänteet, ohjauskeinot ja toimintamallit (Vesivastuu2030) -hankkeen tavoitteena oli arvioida suomalaisyritysten vesivastuullisuuden nykytilaa ja selvittää ja kehittää keinoja, joilla Suomesta ja suomalaisyrityksistä tulee todennetusti maailman vesivastuullisimpia vuoteen 2030 mennessä. Hankkeessa kartoitettiin vesivastuullisuuden parhaat kansalliset ja kansainväliset käytänteet sekä kehitettiin toimintamalleja, ohjeistuksia ja suosituksia niin yrityksille, hallinnolle kuin muille toimijoille.

Hanke jakautui seuraaviin työpaketteihin ja tutkimuskysymyksiin:

1. Vesivastuullisuuden parhaat käytänteet
 - Miten Suomen ja suomalaisyritysten vesivastuullisuus vertautuu kansainvälisesti?
 - Mitkä ovat teema-alueen parhaat kansainväliset käytänteet?
 - Mitkä ovat merkittävimmät haasteet vesivastuullisuuden jalkauttamisessa?

¹¹ UM ym. (2018)

¹² VNK (2020a)

¹³ Sojamo ym. (2019)

2. Vesivastuullisuuden ohjauskeinot
 - Miten vesivastuullisuus voidaan ottaa nykyistä paremmin huomioon politiikan eri osa-alueilla?
 - Miten arvoketjujen veden käytön ja siihen kytkeytyvien ympäristövaikutusten hallintaa ja sääntelyä voidaan kehittää EU-tasolla?
 - Miten Suomi voi edistää vesivastuullisuutta kansainvälisesti?
3. Vesi osana yritysten ja arvoketjujen kokonaisvastuullisuutta
 - Miten yritykset voivat tunnistaa ja arvioida arvoketjunjensa vesivastuullisuutta suhteessa toimintaansa, tavoitteisiinsa ja vastuullisuuteen kokonaisuutena?
4. Vesivastuutavoitteiden asettaminen
 - Miten yrityksille ja muille organisaatioille voidaan asettaa mielekkäitä ja riittävät tavoitteet vesivastuullisuudelle?

1.3 Hankkeen lähestymistapa, aineisto ja menetelmät

1.3.1 Lähestymistapa

Vesivastuullisuuden useat sektorit ja toimijaryhmät kattavan luonteen vuoksi hankkeen selvitys- ja tutkimustyössä hyödynnettiin poikkitieteellistä sekä eri sidosryhmiä aktiivisesti osallistavaa lähestymistapaa. Hanke rakentui yritysvastuun ja vesivastuullisuuden, kiertotalouden sekä kestävän kehityksen politiikan aiemmalle kansalliselle ja kansainväliselle arviointi- ja kehitystyölle.

Hankkeen toimintamallit, ohjeistukset ja suositukset kehitettiin yhdessä keskeisten suomalaisten sidosryhmien sekä vesivastuullisuuden johtavien kansainvälisten kehittäjäorganisaatioiden kanssa. Hankkeessa kiinnitettiin erityistä huomiota suoraan yrityksille suunnattujen toimintamallien tuottamiseen yritysten entistä vahvemmin vesivastuullisuuteen sitouttamiseksi.

Hankkeen lähtöoletuksena oli, että vesi on Suomelle ja suomalaisyrityksille keskeinen kestävyys- ja vastuullisuuskysymys. Tästä syystä vesivastuullisuuden edistämisen ensisijaisuutta ei arvioitu suhteessa muihin ajankohtaisiin teemoihin, vaan hankkeen kysymyksenasettelu ja suositukset lähtivät liikkeelle tavoitteesta kytkeä vesi entistä paremmin osaksi niin yritysten toimintaa kuin sen ohjausta. Toisaalta, kuten hankkeen tulokset ja johtopäätökset osoittavat, vesivastuullisuuden arviointi ja kehittäminen voi toimia kriittisenä ajurina myös muiden kestävyys- ja vastuullisuusteemojen hallinnassa.

1.3.2 Aineisto ja menetelmät

Työpaketissa 1, *Vesivastuullisuuden parhaat käytänteet*, selvitettiin ensiksi vesivastuullisuuden globaalia nykytilaa, 2030 tavoitetilaa sekä niihin kytkeytyviä parhaita käytänteitä hyödyntäen kirjallisuuskatsausta ja kansainvälisiä (n=6) ja kansallisia asiantuntijahaastatteluja (n=7) (liite 1) (ks. luku 2). Tämän aineiston sisällöllisen analyysin perusteella rakennettiin viisiportainen arviointikehikko alakohtineen (liite 2), jota käytettiin suomalaisyritysten vesivastuullisuuden nykytilan arvioinnissa sekä myöhemmin kehitettyjen toimintamallien runkona (ks. luku 3 ja 4).

Nykytilan arvioinnin aineistona hyödynnettiin arviointikehikon rungolle rakennettua verkkokyselyä (liite 2), joka lähetettiin 85:n yrityksen ja 17:n eri toimialaliiton ja edunvalvontajärjestön edustajalle. Kyselyyn vastasi lopulta 29 yritystä (ks. luku 3.2). Kyselytutkimuksen aineisto on saatavilla Yhteiskuntatieteellisen tietokannan¹⁴ hankkeen päättymisen jälkeen. Kyselyn tuloksia täydennettiin tarkastelemalla suomalaisyritysten sijoittumista vesi- ja yritysvastuun kansainvälisissä vertailuissa (ks. luku 3.3), joiden periaatteet ovat yhteneviä arviointikehikon kanssa. Vesivastuullisuuden parhaiden käytänteiden esimerkkien aineistona hyödynnettiin kansainvälisten vesivastuullisuuden edistämisen organisaatioiden tietokantoja ja tapaustutkimuksia sekä hankkeen sisäisiä asiantuntijankempeksiä (ks. luku 4.3).

Työpaketissa 2, *Vesivastuullisuuden ohjauskeinot* tehtiin oikeudellinen analyysi vesivastuullisuuden ohjauskeinoista lainopillisin menetelmin (ks. luku 5). Keskeiset tutkimuskysymykset olivat, miten yritysten vesivastuullisuutta säännellään tällä hetkellä ja miten sääntelyjärjestelmää voidaan kehittää vuoden 2030 tavoitteen saavuttamiseksi. Lisäksi analyysissä tarkasteltiin oikeudellisia edellytyksiä vesivastuun ohjaamiselle julkisten hankintojen, valtioneuvoston sääntelyn, kestävän rahoituksen sääntelyn sekä omistajaohjauksen puitteissa. Oikeudellista analyysiä täydennettiin eri ohjauskeinojen tunnistamisella ja laadullisella vertailulla perustuen kirjallisuuskatsaukseen ja työpaketin 1 yhteydessä toteutettuihin kansallisiin asiantuntijahaastatteluihin (liite 1).

Työpaketin selvitystyö Suomen mahdollisuuksista edistää vesivastuullisuutta kansainvälisesti toteutettiin kirjallisuuskatsauksena ja vesivastuullisuuden kansainvälisten edistäjäorganisaatioiden ja kansallisten asiantuntijoiden haastatteluina yhdessä työpaketin 1 kanssa (n=6) (liite 1) (ks. luku 6). Selvityksessä tunnistettiin vesivastuullisuuden kriittisiä osa-alueita, jotka kytkeytyvät läheisesti Suomen kansainvälisiin velvoitteisiin, jo kehitys- ja ulkopoliitikassa edistäämiin teemoihin, ja jotka toisaalta ovat jääneet muiden toimijoiden osalta vähälle huomiolle. Lisäksi työpaketissa selvitettiin vesivastuullisuuden kehittämisen tietotarpeita ja kansallista koordinoitua jatkossa

¹⁴ Yhteiskuntatieteellinen tietokanto www.fsd.tuni.fi.

(luku 7) sekä täydennettiin toimentasuosituksia eri toimijaryhmille (luku 8) perustuen kansallisiin asiantuntijahaastatteluihin (liite 1).

Työpaketissa 3, *Vesi osana yritysten ja arvoketjujen kokonaisvastuullisuutta*, toteutettiin TP 1:n kyselyä täydentäviä puolistrukturoituja asiantuntijahaastatteluita (n=5) (liite 3) sekä kirjallisuuskatsaus (ks. luku 4.4 ja 4.5).

Työpaketissa 4, *Vesivastuutavoitteiden asettaminen*, haastateltiin vesivastuullisuuden kansainvälisiä edistäjäorganisaatioita menetelmäkehityksen nykytilasta ja kehittämistarpeista (n=6) (liite 1). Työpaketissa arvioitiin hankkeen sisäisellä asiantuntijapaneelityöskentelyllä jo julkaistujen ja parhaillaan kehitteillä olevien menetelmien soveltuvuutta ja lisäarvoa Suomessa sijaitsevien toimipaikkojen vesivastuullisuuden kehittämiseksi (ks. luku 4.6).

Kunkin tutkimuskysymyksen yhteydessä haastateltujen asiantuntijoiden määrä oli sangen rajattu hankkeen työmäärällisten ja aikataulullisten rajoitteiden vuoksi. Kaikki haastatellut olivat kuitenkin keskeisiä ja tunnustettuja kansallisia tai kansainvälisiä alansa edustajia.

Kaikkien työpakettien alustavien tulosten, johtopäätösten ja suositusten todentamiseksi järjestettiin yhteinen kuulemistilaisuus laajennetulle ohjausryhmälle (liite 4) sekä verkkotyöpaja (liite 5), johon osallistui yli 40 henkeä yrityksistä, tutkimuslaitoksista, järjestöistä ja julkisen sektorin organisaatioista. Molemmat tilaisuudet järjestettiin joulukuussa 2020. Työpajassa kuultiin myös alustuksia vesivastuullisuuden kansainvälisiltä edistämisenorganisaatioilta. Verkkotyöpajassa hyödynnettiin Howspace-alustaa, jonka avulla osallistujilta kerättiin näkemyksiä hankkeen tulosten edustavuudesta, johtopäätösten oikeellisuudesta ja suositusten toimeenpantavuudesta. Lisäksi hankkeessa laadittu yritysکوoste ja policy brief (ks. luku 1.6) lähetettiin kommentteille hankkeen laajennetulle ohjausryhmälle. Hankkeen lopputuotokset esiteltiin sidosryhmille päätösseminaarissa huhtikuussa 2021.

1.4 Hankkeen toteutus ja konsortio

Hanke toteutettiin aikavälillä 1.4.2020-30.4.2021. Hankekonsortioon kuuluivat Suvi Sojamo (hankkeen vastuullinen johtaja) ja Jani Salminen Suomen ympäristökeskus SYKEstä, Antti Belinskij ja Suvi-Tuuli Puharinen Itä-Suomen yliopistosta, Mikko Halonen, Elina Heikinheimo, Pauliina Saari, Jussi Airaksinen ja Julia Illman Gaia Consulting Oy:stä, Anu Reinikainen ja Kirsi Usva Luonnonvarakeskus Lukesta sekä Katri Behm Teknologian tutkimuskeskus VTT:stä.

1.5 Hankkeen rajaukset

Hankkeessa keskityttiin tarkastelemaan suomalaisyritysten vesivastuullisuutta ja sen kehittämismahdollisuuksia yleisellä tasolla. Vaikka hankkeen tuloksissa ja sen aikana sidosryhmien kanssa käydyissä keskusteluissa toistui tarve sektori- ja toimialakohtaiselle ohjeistukselle, se ei ollut hankkeen resurssien ja aikataulujen puolesta mahdollista. Hankkeessa kehitetyt toimintamallit ja suositukset on kuitenkin tarkoitettu eri sektoreilla ja eri kokoisissa yrityksissä hyödynnettäväksi ja perustaksi tarkemmalle jatkokehitystyölle.

Hankkeen toimintamalleja ei pystytty hankkeen puitteissa myöskään pilotoimaan käytännössä, mutta hankkeen aikana tunnistettiin sille useita mahdollisuuksia, niin osana yritysten ja toimialaliittojen kehitystyötä kuin julkisen sektorin vesienhoidon ja julkisten hankintojen ohjausta.

Hankkeessa keskityttiin tarkoituksella muihin kuin vesialan yrityksiin (vesihuolto, vesiteknologiat), joiden toiminnan ja kansainvälistymisen kehittämiseen on viime vuonna kohdistunut huomattava määrä selvitys- ja tutkimushankkeita ja ohjelmia.¹⁵ Hankkeen toimintamallit ovat kuitenkin sovellettavissa myös vesisektorilla ja kyseisillä yrityksillä voi olla keskeinen rooli muiden toimialojen vesivastuullisuuden käytänteiden kehittämisessä.

1.6 Raportin rakenne ja hankkeen muut lopputuotokset

Raportin rakenne on seuraava: tämän taustoittavan luvun 1 jälkeen luku 2 esittelee vesivastuullisuuden globaalin nykytilan ja kansainväliset ja kansalliset tavoitteet 2030, luku 3 tulokset ja johtopäätökset suomalaisyritysten vesivastuullisuuden nykytilan arvioinnista, luku 4 suositellut toimintamallit yrityksille, luku 5 tulokset, johtopäätökset ja suositukset vesivastuullisuuden ohjauskeinojen analyysistä, luku 6 vesivastuullisuuden edistämistarpeet ja mahdollisuudet kansainvälisessä kauppa- ja kehityspolitiikassa, ja luku 7 vesivastuullisuuden tietotarpeet ja ehdotuksen vesivastuullisuuden edistämisen kansallisesta koordinoinnista jatkossa. Luku 8 vetää yhteen hankkeen pääviestit eri toimijoille suhteessa alkuperäiseen vuoden 2030 tavoitteeseen, täydentäen 2019 julkaistussa vesivastuutiekartassa tunnistettuja alustavia etenemispolkuja.

¹⁵ Esim. Rinne ym. (2017), TEKES:in vesiohjelma 2008-2012.

Tämän raportin lisäksi hankkeen suosituksista on laadittu kooste yrityksille ja policy brief erityisesti julkisen sektorin toimijoille. Hanke jätti myös lausunnon oikeudelliseen selvitykseen yritys vastuulaista (VN/16185/2020) sekä osallistui suositusten kehittämiseen vesienhoitosuunnitelmien ohjauskeinoista kaudelle 2022-2027.

2 Vesivastuullisuuden globaali nykytila ja tavoitteet 2030

2.1 Vesivastuullisuuden globaali nykytila

Vesivastuullisuus on viime vuosina vakiintunut keskeiseksi YK-organisaatioiden¹⁶ ja kansainvälisten veden ja yritys vastuun parissa töitä tekevien järjestöjen¹⁷ lähestymistavaksi osallistaa yritys kenttää kestävä veden käytön ja hallinnan ja yhteiskuntien vesiturvallisuuden kehittämiseen.¹⁸ Koska vesivastuullisuuden fokus on yrityksissä, niiden veteen liittyvissä riskeissä ja mahdollisuuksissa, vesivastuullisuuden on nähty olevan yritysten ja eri sektoreiden suuntaan kommunikoitaessa toimivampi käsite kuin vesisektorilähtöinen yhdenmies vesivarojen hallinta (*integrated water resources management* (IWRM)).¹⁹ IWRM pyrkii raamittamaan vesien kestävä käytön ja hallinnan lainsäädäntöä ja poikkisektoraalista politiikkaa ja hallintoa. Sen toimeenpanon aiempia kansainvälisiä tavoitteita ei ole kuitenkaan saavutettu²⁰, ja siihen liittyvä kestävä kehityksen SDG tavoite 6.5 on samoin aikataulustaan jäljessä (ks. myös osio 2.2 alla).²¹ Vesivastuullisuuden on siksi toivottu täydentävän IWRM:n käytäntöön jalkauttamista.

Vesivastuullisuuden periaatteita ja parhaita käytänteitä on kehitetty aktiivisesti viimeisen kymmenen vuoden ajan monitoimijayhteistyötä painottavien kansainvälisten aloitteiden ja ohjelmien kautta. Vaikka kentällä on alusta asti ollut tunnistettavissa eri toimijoiden välistä kilpailua ja aloitteiden päällekkäisyyttä²², vesivastuullisuuden peruseriaatteet ovat vakiintuneet.

¹⁶ Esim. UN Global Compact CEO Water Mandate, IFC, UNIDO, UN Water.

¹⁷ Esim. Alliance for Water Stewardship, CDP Water Program, IUCN, WWF, World Resources Institute, The Nature Conservancy.

¹⁸ Vesiturvallisuuden edistäminen on myös yksi Suomen vesialan kansainvälisen strategian tavoitteista (UM ym. 2018). Vesiturvallisuudella tarkoitetaan sitä, että yhteiskunnat pystyvät takaamaan kaikkien ihmisten hyvinvoinnille, elinkeinoille ja kehitykselle riittävän määrän riittävän laadukasta vettä, samalla pitäen yllä ekosysteemien hyvää tilaa sekä ehkäisten veteen liittyviä ongelmia, rauhan ja poliittisen vakauden ilmapiirissä. Ks. esim. www.unwater.org/publications/water-security-infographic/.

¹⁹ Global Water Partnership (2018)

²⁰ UN-Water (2008)

²¹ UNSTAT (2020)

²² Sojamo (2016), Daniel ja Sojamo (2012)

Periaatteiden mukaan vesivastuullisuus on jatkuvaan parantamiseen perustuva prosessi, joka lähtee liikkeelle yrityksen toimintaan kohdistuvien vesiriskien ja mahdollisuuksien tunnistamisesta ja kriittisten osa-alueiden, toimipaikkojen ja arvoketjujen tarkemmasta arvioinnista. Vesivastuullinen yritys kytkee veden osaksi strategiaansa ja tavoitteiden asettamista ja toteuttaa vesivastuutoimia yhteistyössä keskeisten sidosryhmiensä kanssa. Vesivastuullisuuden edistymistä seurataan ja siitä raportoidaan läpinäkyvästi.²³

Nämä periaatteet muodostavat rungon suomalaiselle vesivastuusitoumukselle, luovat kehikon hankkeessa toteutetulle suomalaisyritysten vesivastuullisuuden nykytilan arvioinnille (luku 3) sekä kehitetyille toimintamalleille (luku 4) ja suositelluille ohjaukeinoille (luku 5).

Vesivastuullisuuden periaatteiden vakiintumisesta huolimatta siihen liittyvien kansainvälisten aloitteiden, ohjelmien ja hankkeiden vaikuttavuudessa sekä yritysten käytännön toimien kehittämisessä on kuitenkin runsaasti parantamisen varaa.

Vesivastuullisuuden kattavimman kansainvälisen raportointiohjelman CDP Water Programin kautta raportoi tällä hetkellä vuosittain lähes 3000 yritystä, jotka edustavat neljänneistä globaaleista kokonaismarkkinoista (ks. myös luku 3.3.1).²⁴ Vaikka CDP:n kautta raportoitvien yritysten määrä on viimeisen kymmenen vuoden aikana yli tuplaantunut, eikä CDP:n kehys toisaalta sovi eikä sitä ole tarkoitettu kaikille yrityksille ja toimialoille, valtaosa veden kannalta keskeisistäkin yrityksistä ja kyselyn kohderyhmästä jää edelleen sen ulkopuolelle. Lisäksi raportoivat yritykset ovat pääasiassa vain kansainvälisiä suuryrityksiä, pienten ja keskisuurten yritysten tilanteen jäaden pitkälti pimentoon.

Vaikka CDP:n arvioinneissa vesivastuullisuuden kehittämiseltään korkeimpaan arvosanaluokkaan yltävien yritysten määrä on viime vuosina kaksinkertaistunut sen ollen 106 vuonna 2020 (ks. luku 3.3.1), kyseiset yritykset edustavat vain murto-osaa globaalista kokonaistilanteesta. Suhteessa merkittävimpiin globaaleihin vesihaasteisiin kuten vesipulaan, kaksi kolmannesta yrityksistä raportoi pyrkivänsä säilyttämään nykyisen veden käytön tasonsa tai vähentämään sitä, mikä on parannusta edellisiin vuosiin. Valtaosa yrityksistä ei tee vielä riittäviä toimia esimerkiksi vesiin kohdistuvien päästöjen vähentämiseksi. Yritysten veteen liittyvät kehittämistoimet ja tavoitteet liittyvät lähinnä niiden omiin toimipaikkoihin, eivät niiden arvoketjuihin, joissa niiden toimintaan kohdistuvat merkittävimmät vesiriskit usein kuitenkin ovat.²⁵

²³ CEO Water Mandate (2021b)

²⁴ CDP Water Program (2021)

²⁵ CDP Water Program (2021)

Kansainvälisten vesivastuullisuuden edistämisohjelmien ja hankkeiden arviointien tuloksissa ovat korostuneet samat haasteet.²⁶ Lisäksi niiden yhteydessä on todettu risti-riita yritysten rooliin kohdistuvien eri osapuolten odotusten välillä. Vesivastuuohjelmien ja hankkeiden rahoittajat ja järjestöt ovat toivoneet yrityksiltä ennen kaikkea rahoitusta erilaisiin vesien käyttöä ja tilaa sekä infrastruktuuria parantaviin kumppanuuksiin, kun taas yritysten edustajat ovat pitäneet rahoitusta vesivastuutoimiensa alhaisimpana prioriteettina. Yritykset ovat nähneet lisäarvonsa olevan ennen kaikkea asiantuntemuksensa kehittämisessä ja tarjoamisessa yhteiseen käyttöön.²⁷ Toisaalta tässä suhteessa odotukset ja resurssoinnit yritysten pääkonttoreiden ja toimipaikkojen käytännön realiteettien välillä ovat harvoin kohdanneet.²⁸

Vesivastuullisuuden kansainvälisten aloitteiden ja ohjelmien kehityksessä voidaan sanoa olevan näistä syistä käynnissä jonkinlainen tilannepäivitys ja uuden suunnan haku. Hankkeessa haastatellut vesivastuullisuuden kansainvälisten edistämisyjärjestön edustajat ja asiantuntijat vahvistivat tämän näkemyksen. Osassa haastatteluissa nousi esiin jo edellä mainittu huoli siitä, että vesivastuullisuuden kehitystyössä resursseja ohjataan yhä uusien, usein kilpailevien aloitteiden, ohjeistusten ja työkalujen kehittämiseen, vaikka yrityksillä on haasteita aiempienkin käyttöönoton kanssa (ks. myös hankkeen kyselyn tulokset luku 3).²⁹ Joidenkin järjestöjen diskurssissa tavoitteet on viimeisen vuoden aikana siirretty vuodesta 2030 vuoteen 2050³⁰, jota ennakoinnin ja jatkuvuuden tärkeydestä huolimatta pidettiin yrityksiltä vaadittavien toimien kiireellisyyttä ja YK:n kestävän kehityksen tavoitteita vähättelevänä.

Sekä edistämisyjärjestöjen viimeaikaisissa ulostuloissa, vesivastuuohjelmien arvioinneissa, että hankkeessa toteutetuissa haastatteluissa kuitenkin korostui, että vesivastuullisuuden kehittämisen merkitys ei ole kadonnut, ei yrityksille eikä muille toimijoille, vaan päinvastoin noussut entisestään viime vuosina.

Käynnissä oleva koronaviruskriisi on nostanut esiin veden, sanitaation ja hygienian kriittisyyden ihmisten terveydelle. 3,2 miljardia ihmistä elää jo nyt vakavasta vesipulasta kärsivillä maatalousalueilla³¹ ja odotettavissa oleva ilmaston lämpeneminen yli 1,5 celsiusasteen tulee pahentamaan vesipulaa ja samalla heikentämään ruokaturvaa entisestään.³² Vesien saastumisen seuraukset ihmisten ja luonnon hyvinvoinnille ovat paljon merkittävämmät kuin tähän asti on ymmärretty,³³ mistä hälyttävänä esimerkkinä vesiekosysteemien eläinpopulaatiot ovat vähentyneet 84 % verrattuna vuoteen

²⁶ Newborne & Dalton (2019), Dalton & Newborne (2020)

²⁷ Dalton & Newborne 2020

²⁸ Newborne & Dalton (2019)

²⁹ Daniel & Sojamo (2012)

³⁰ Ks. esim. <https://ceowatermandate.org/resilience/>

³¹ FAO (2020)

³² Hoegh-Guldberg ym. (2018)

³³ Damania ym. (2019)

1970.³⁴ Pohjavesiä käytetään maailmanlaajuisesti nopeampaan tahtiin kuin mitä ne ehtivät uusiutua.³⁵

Kaikkiin näihin kriittisiin veteen liittyviin ongelmiin yritykset voivat vaikuttaa, niin sisäisten käytänteidensä, arvoketjujensa hallinnan kuin sidosryhmäyhteistyön kautta. Kaikki nämä ongelmat koskettavat myös suomalaisyrityksiä, jos eivät suoraan niiden Suomessa tapahtuvan toiminnan niin kansainvälisten arvoketjujen kautta.

Kuten tässä raportissa myöhemmin kuvataan, vesivastuullisuuden lähestymistavan ja käytännön toimeenpanon edelleen kehittämisessä on roolinsa niin yrityksillä, julkisella sektorilla, järjestöillä ja tutkimuslaitoksilla kuin muillakin sidosryhmillä.

2.2 Vesivastuullisuuden globaalit ja kansalliset tavoitteet 2030

Vesivastuullisuuden globaalin tavoitetilän 2030 voi johtaa YK:n kestävän kehityksen tavoitteista (*Sustainable Development Goals*, eli SDG-tavoitteet), erityisesti veteen keskittyvästä Tavoitteesta 6 (laatikko 2). Kaikissa tavoitteen 6 alatavoitteissa on yhtymäkohtia yritysten toimintaan: 6.1 ja 6.2 tarkoittavat turvallisen juomaveden ja sanitation varmistamista kaikille työntekijöille, niin yritysten omilla toimipaikoilla kuin arvoketjuissa. Vesialan yritykset ovat lisäksi keskeisessä roolissa tarvittavien teknologioiden tarjoajina. 6.3 liittyy suoraan yritysten päästöjen hallintaan ja 6.4 vesitehokkuuden parantamiseen. 6.5 korostaa sidosryhmäyhteistyötä ja vesivarojen hallinnan kehittämiseen osallistumista ja 6.6 vesiekosysteemivaikutusten minimointia sekä veteen liittyvien ekosysteemien suojelua. 6.a ja 6.b korostavat erityisesti kehittyviin maihin ulottuvien arvoketjujen käytäntöjen kehittämisen ja paikallisyhteisöjen kanssa tehtävän yhteistyön tärkeyttä.

³⁴ WWF (2020)

³⁵ Thomas & Famiglietti (2019)

TIETOLAATIKKO 2. TAVOITE 6: PUHDAS VESI JA SANITAATIO

6.1 Varmistaa vuoteen 2030 mennessä turvallisen ja edullisen juomaveden saatavuus kaikille.

6.2 Taata vuoteen 2030 mennessä riittävä ja yhtäläinen sanitaatio ja hygienia kaikille ja lopettaa avokäymälät kiinnittäen erityistä huomiota naisten ja tyttöjen sekä huono-osaisten tarpeisiin.

6.3 Parantaa vuoteen 2030 mennessä veden laatua vähentämällä saastumista, lopettamalla kaatopaikat ja minimoimalla vaarallisten kemikaalien ja materiaalien päästöt, puolittamalla käsittelemättömän jäteveden määrä ja lisäämällä merkittävästi maailmanlaajuisista kierrätyksestä ja turvallista uudelleenkäyttöä.

6.4 Lisätä vuoteen 2030 mennessä merkittävästi vedenkäytön tehokkuutta kaikilla sektoreilla, varmistaa kestävä vedenotto ja makean veden riittävyys vesipulan ehkäisemiseksi sekä vähentää merkittävästi vesipulasta kärsivien määrää.

6.5 Toteuttaa vuoteen 2030 mennessä integroitu vesivarojen hallinta kaikilla tasoilla esimerkiksi valtioiden välisellä yhteistyöllä tarpeen mukaan.

6.6 Suojella ja ennallistaa vuoteen 2020 mennessä vesistöihin liittyviä ekosysteemejä, kuten vuoria, metsiä, kosteikkoja, jokia, pohjavesiä ja järviä.

6.a Laajentaa vuoteen 2030 mennessä kansainvälistä yhteistyötä ja valmiuksien kehittämiseen liittyvää tukea kehitysmaille veteen ja sanitaatioon liittyvissä toimenpiteissä ja ohjelmissa, jotka koskevat esimerkiksi veden talteenottoa, suolanpoistoa, vedenkulutuksen tehostamista, jätevesien käsittelyä sekä kierrätys- ja uudelleenkäyttöteknologioita.

6.b Tukea ja vahvistaa paikallisyhteisöjen osallistumista vesistöjen ja sanitaation hallinnan kehittämiseen.

Kuten kansallisessa vesivastuusitoumuksessa on määritelty, vesivastuullisuus kytkeytyy suoraan useisiin muihinkin tavoitteisiin – se on kestävä teollisuuden ja innovaatioiden (Tavoite 9.) sekä vastuullisen kuluttamisen ytimessä (Tavoite 12.). Kestävä vesien käyttö ja hallinta on edellytys niin ruokaturvalle (Tavoite 2.) kuin ilmastomuutokseen sopeutumiselle (Tavoite 13.) ja vaikuttaa niin vesi- kuin maaekosysteemien tilaan (Tavoitteet 14. ja 15.). Ennen kaikkea vesivastuullisuuden lähestymistapa rakentuu yhteistyölle ja kumppanuuksille (Tavoite 17.).³⁶

Kuten totesimme edellä, viime vuosina yritysten roolia kestävä kehityksen tavoitteiden saavuttamisessa on korostettu voimakkaasti ja yksityiseltä sektorilta on toivottu

³⁶ [Sitoumus2050.fi/vesivastuusitoumus](https://sitoumus2050.fi/vesivastuusitoumus)

erityisesti rahoitusta yhteishankkeisiin julkisen sektorin kanssa.³⁷ Verrattuna yksityisen rahoituksen toimijoihin yritysten, joiden operatiivisessa toiminnassa vesi on keskeinen elementti, investoinnit esimerkiksi yhteisiin vesivastuuhankkeisiin eivät ole tähän mennessä kuitenkaan olleet niiden ensisijainen toiminnan muoto, ei suomalaisyritysten tapauksessa (ks. luku 3.2) eikä kansainvälisesti (ks. luku 2.1), eikä se todennäköisesti tule olemaan sitä myöskään jatkossa.

Vesivastuullisuusohjelmien kansainväliset arvioinnit³⁸, hankkeessa tehdyt haastattelut ja viimeaikainen kirjallisuus³⁹ kaikki painottavat tarvetta tarkastella huolella sekä yritysten että julkisen sektorin ja muiden toimijoiden tavoitteita ja motiiveja yritysten vesivastuullisuuden kehittämiseksi ja siihen kytkeytyville käytännön hankkeille.

Mikäli yritykset näkisivät vastuullisen vedenkäytön ja sen käytänteiden kehittämisen olevan riskienhallinnan lisäksi entistä vahvemmin mahdollisuus, se voisi johtaa yritysten osalta laajempaan toimintaan. Suomalaisyritykset tarvitsevat lisäksi lisää ohjausta ja selkeyttä työkaluista vesivastuullisuutensa kehittämiseen, kuten niiden nykytilan vesivastuullisuuden arviointi osoittaa (luku 3.2). Julkiselle sektorille yritysten vesivastuullisuus ei tarkoita vastuun siirtoa kestävästä vesien käytöstä ja hallinnasta yksityiselle sektorille, vaan siltä vaaditaan edelleen aktiivista ohjausta ja rahoitusta käytänteiden kehittämiseksi.

Mitä sitten tarkoittaa olla maailman vesivastuullisin yritys tai vesivastuullisuutta edellyttävä ja mahdollistava maa vuonna 2030? Edellä esitetyt näkökohdat huomioiden vuonna 2019 laaditussa Suomen vesivastuutieliessä asetettu visio vaikuttaa edelleen perustellulta:

”Vuonna 2030 suomalaisyritykset toimivat vesivastuullisuuden parhaiden kansainvälisten käytänteiden mukaisesti ja ovat myös aktiivisesti kehittäneet niitä yhdessä kansallisten ja kansainvälisten sidosryhmien kanssa. Huomiota on kiinnitetty erityisesti arvoketjujen hallintaan ja kestävien raaka-aineiden hankintaan, sekä Suomessa että kansainvälisesti. Vesivastuullisuus rakentuu tutkimusperustaisille paikkakohtaisille arvioinneille ja tavoitteidenasetteluille. Vesivastuullisuus on osa yritysten riskienhallintaa, mutta se tukee myös YK:n Agenda 2030:n toimeenpanoa. Vesivastuullisuudesta on tullut suomalaisyritysten kilpailuvaltti.”

Visio korostaa vesivastuullisuudessa olevan perimillään kyse läpinäkyvästä jatkuvan parantamisen prosessista. Suomalaisyritysten tasolla vuoden 2030 tavoitteeksi voidaan asettaa parhaiden käytäntöjen mukaan toimiminen, mutta yksittäisen yrityksen

³⁷ UNCTAD (2014)

³⁸ Dalton & Newborne (2020), Newborne & Dalton (2019)

³⁹ WWF ym. (2018)

tasolla tavoitteet voivat liittyä yrityksen toimialasta ja koosta riippuen laajaan kirjoon vesivastuullisuuden temaattisia osa-alueita ja kytkeytyä kunkin toimintaympäristön kannalta oleellisiin tavoitetiloihin (ks. luku 4).

YK:n kestävän kehityksen tavoitteiden kokonaisuudessaan saavuttaminen vaatisi merkittäviä lisätoimia sekä valtioilta että yksityisen sektorin toimijoilta. Nykyvauhti huomioiden voidaan kuitenkin sanoa, että näin ei todennäköisesti tule tapahtumaan, tavoitteiden löyhän sitovuuden ja osittain myös niiden välisten ristiriitaisuuksien vuoksi.⁴⁰ Vaikka Suomi on kansainvälisesti profiloitunut Agenda2030:n edistäjänä, samat haasteet koskevat myös tavoitteiden kansallista toimeenpanoa. Suomen kestävän kehityksen politiikan arvioinnissa kehittämisen kohteiksi tunnistettiin lisäksi kansallisten tavoitetasojen puute ja selkeät tiekartat tavoitteisiin pääsemiseksi.⁴¹

Vesivastuullisuuden tapauksessa näihin ongelmakohtiin on pyritty kiinnittämään huomiota vesivastuullisuuden aiemman ja tämän hankkeen kehitystyön puitteissa. Agenda2030 toimii tärkeänä yleisraamina, johon kukin yritys voi toimintaympäristönsä lainsäädännön ja politiikan ja sidosryhmiltä tulevien vaatimusten ohella toimintansa sovittaa.

Kuinka vuoden 2030 suomalaisyrityksille asetettuun tavoitetilaan voidaan sitten päästä? Vesivastuutiekartassa tunnistetut kulmakivet (kuva 3) ja alustavat etenemispolut⁴² (tietolaatikko 3) todettiin edelleen hyväksi perustaksi, jota hankkeen tulosten perusteella voidaan tarkentaa ja täydentää.

Hankkeessa lähtötilanteeksi otettiin tulokset suomalaisyritysten nykytilan selvityksestä (luku 3). Siinä tunnistetut yritysten vesivastuullisuuden vahvuudet, haasteet ja tukitarpeet huomioitiin yrityksille suunnattujen toimintamallien kehittämisessä ja parhaiden käytänteiden koonnissa (luku 4). Niiden edustaessa lähinnä informaatio-ohjausta, yritysten itsesääntelyn ja joissain tapauksissa yhteissääntelyn muotoja, hankkeessa selvitettiin myös oikeudellisen sääntelyn ja julkisen sektorin muita mahdollisuuksia ohjata ja tukea yritysten vesivastuullisuuden kehittämistä (luku 5).

⁴⁰ Nature (2020)

⁴¹ Berg ym. (2019)

⁴² Sojamo ym. (2019). Taulukossa esitettyjen toimijoiden ohella WWF Suomi ja Sitra määrittivät tiekartassa tulevien vuosien painopisteensä ja toimenpiteensä vesivastuullisuuden edistämiseen liittyen.

Kuva 3. Yritysten vesivastuullisuuden kehittämisen neljä kulmakiveä vesivastuutiekartan (Sojamo ym. 2019) mukaan.

1. Suomalaisyritykset sitoutuvat vesivastuullisuuteen

Suomalaisyritykset tekevät vesivastuusitoumuksen osana kansallista Kestävän kehityksen yhteiskuntasitoutumusta. Vesivastuusitoumus kokoaa yhteen parhaat työkalut ja kansainväliset ohjeistukset vesivastuullisuuden viidelle askeleelle. Yritysten vesivastuullisuus todennetaan kansainvälisin standardein.

2. Vesivastuullisuudella ja vesivastuusitoumuksella on selkeä koordinaattitaho, joka edistää vesivastuullisuutta Suomessa

Koordinaattorin rooliin kuuluu vesivastuusitoumuksen ylläpito, koordinaointi ja viestintä. Koordinaattori ylläpitää hyviä verkostoja sekä virtuaalista alustaa. Koordinaattori tukee proaktiivisesti myös muita vesivastuullisuutta edistäviä toimenpiteitä.

3. Vesivastuullisuus näkyy kansallisesti tutkimuksessa sekä koulutuksessa

Suomalaiset tutkimuksen ja kehitystyön rahoittajat tunnistavat vesivastuullisuuden kysymykset sekä kansainvälisissä, kansallisesti rahoitetuissa tutkimusohjelmissa että kansallisissa ohjelmissa. Vesivastuullisuus on osa eri opetusasteiden koulutustarjontaa erityisesti ammattikorkeakouluissa, korkeakouluissa sekä täydentävässä ammattikoulutuksessa.

4. Vesivastuullisuus näkyy poikkeileikkaavana teemana Suomen kansallisessa ja kansainvälisesti edistämässä politiikassa

Vesivastuullisuus kuuluu osaksi mm. vesien suojelun ja käytön politiikkaa, elinkeino- ja kauppapolitiikkaa sekä kehityspolitiikkaa, ja se läpileikkaa useiden ministeriöiden toimintakenttää. Vesivastuullisuus on osa julkishankintojen ja julkisrahoitteisten hankkeiden arviointikriteerejä sekä investointikriteerejä.

Koska Suomen ja suomalaisyritysten vesivastuullisuuden edistämistoimet voivat skaalautua niin EU-tason kuin laajempien kansainvälisten aloitteiden kautta, hankkeessa selvitettiin myös suomalaisten toimijoiden mahdollisuutta ja prioriteetteja niiden edistämiseen (luku 6). Hankkeessa tunnistettiin lisäksi vesivastuullisuuden kehittämisen tietotarpeita ja vaihtoehtoja kansalliselle koordinoinnille jatkossa (luku 7). Hankkeen lopulliset toimenpidesuosituksukset eri toimijoille näihin eri osa-alueisiin liittyen koottiin yhteen täydennetyiksi etenemispoluiksi vuoteen 2030 (luku 8).

TIETOLAATIKKO 3. ETENEMISPOLKUJA 2030 TAVOITTEeseen PÄÄSEMISEKSI

Yritykset. Tavoitetaan pääseminen edellyttää jo lähitulevaisuudessa (1–2 vuotta) yritysten sitoutumista suomalaiseen vesivastuusitoumukseen, vastaavia kansainvälisiä sitoumuksia tai sitoutumista muulla tavoin vesivastuullisuuden kehittämiseen osana yrityksen strategiaa. Tavoitteena on, että seuraavan viiden vuoden sisään 50 suurta tai keski suurta yritystä on tehnyt omat tilanneanalyysinsä ja yritysten strategioiden mukaiset toimenpiteet alkavat. Yritysten vesivastuutavoitteiden asettamisessa aletaan soveltaa tutkimusperustaisia, paikkakohtaisille arvioinneille rakentuvia menetelmiä, joiden perusteella pystytään määrittämään ja todentamaan kullekin yritykselle oleellimmat toimet suhteessa niiden vaikutuksiin ja esim. YK:n kestävän kehityksen tavoitteisiin. Suomalaisyritykset ovat vuoteen 2030 mennessä kansainvälisessä kärjessä veden kestävän käytön, vesivarojen hyvän hallinnan ja työntekijöiden pääsyn turvalliseen veteen ja sanitaatioon varmistamisessa ja todentamisessa.

Ministeriöt. Ministeriöiden roolina on varsinkin lähivuosina edistää vesivastuusitoumuksen toimeenpanoa, tietoisuutta ja osaamista vesivastuukysymyksistä omilla toimialoillaan. Pidemmällä, 10 vuoden aikajänteellä kunkin ministeriön tulisi huolehtia vesivastuukysymysten integroinnista soveltuviin politiikkatoimenpiteisiin sekä vaikuttaa tutkimus- ja kehittämissohjelmiin, jotta tavoitetta palvelevaa tutkimus- ja kehitystyötä tehdään riittävästi. Kansallisten toimenpiteiden ohella ministeriöt vaikuttavat siihen, että vesivastuukysymykset otetaan huomioon myös kansainvälisessä ja EU-kontekstissa (esim. kestävän rahoituksen kriteerit, vesivastuustandardit).

Tutkimuslaitokset: Tutkimuslaitosten rooli on tukea yritysten vesivastuusitoumuksia tiedontuottajan roolissa lähivuosina. Tutkimuslaitokset huolehtivat oman osaamisensa ajantasaisuudesta, ovat osaltaan aloitteellisia kehitys- ja tutkimushankkeiden aloittamisessa ja läpiviennissä sekä myös kansainvälisellä tiedekentällä. Pidemmällä, 10 vuoden aikajänteellä tutkimuslaitokset tuottavat yritysten tueksi uusia menetelmiä sekä tukevat tutkimustietoon pohjautuen linkitystä kestävyiden ja vesivastuullisuuden välillä. Tavoitteena on tuottaa kriittiseksi tunnistetuilla vesivastuullisuuden osa-alueella kansainvälistä huippututkimusta ja olla kansainvälisessä kärjessä usealla vesivastuullisuuden kehittämisen osa-alueella. Lisäksi suomalaiset tutkimuslaitokset, yritykset ja kansalaisjärjestöt ovat aktiivisesti mukana vesivastuullisuuden edistämisen verkostoissa ja kumppanuuksissa.

Koulutus. Vesivastuullisuus tunnistetaan ja viedään osaksi eri koulutusasteiden tarjontaa erityisesti ammattikorkeakouluissa, korkeakouluissa sekä täydentävässä ammattikoulutuksessa. Eri koulutusasteiden oppilaitosten sekä myös yritysten täydennyskoulutusta tekevien tahojen tulee integroida vesivastuullisuusnäkökulmaa omiin koulutusohjelmiinsa. Viranomaisten kapasiteettia pyritään vahvistamaan koulutuksella ja yrityksille on tarjolla koulutusta mm. yhteistyössä toimialajärjestöjen kanssa. Myös yleissivistävää koulutusta ja materiaaleja on tarjolla kansalaisille.⁴³

⁴³ Sojamo ym. (2019)

3 Suomalaisyritysten vesivastuullisuuden nykytila

3.1 Selvitystyön teemat ja tulosten edustavuus

Tässä luvussa esittelemme hankkeen selvitystyön tulokset suomalaisyritysten vesivastuullisuuden nykytilasta suhteessa vesivastuullisuuden kansainvälisiin vakiintuneisiin periaatteisiin ja parhaisiin käytänteisiin, yritysten kansainväliseen kärkeen sekä asetettuihin kansallisiin ja kansainvälisiin tavoitteisiin. Selvityksessä tunnistettiin myös suomalaisyritysten vahvuuksia ja haasteita suhteessa tavoitteiden saavuttamiseen, jotka huomioimme hankkeessa laadittujen toimintamallien (luku 4) ja laajempien ohjauskeinojen (luku 5) laadinnassa.

Kuten kuvasimme luvussa 1.2.2, hyödynsimme suomalaisyritysten nykytilan arvioinnin aineistona verkkokyselyä, jonka runkona toimi vesivastuullisuuden periaatteille rakentuva viisiosainen arviointikehikko. Kehikon osat koostuivat 1) vesiriskien tunnistamisesta ja arvioinnista, 2) vesivastuustrategian laadinnasta, 3) arvoketjujen vesivastuullisuuden arvioinnista ja kehittämisestä, 4) kestävä veden käytön ja hallinnan kehittämisestä yhteistyössä sidosryhmien kanssa, sekä 5) vesivastuullisuuden seurannasta, arvioinnista ja raportoinnista. Lisäksi selvitimme kyselyssä vesivastuullisuuden merkittävyyttä yrityksille ja vesivastuutyön ajureita, sekä avoimilla kysymyksillä yritysten vesivastuullisuuden onnistumisia, haasteita ja tukitarpeita.

Kyselyyn saatiin 29 vastausta, joiden toimialakohtainen edustavuus on kuvattu Taulukossa 1. Edustavuuden arvioinnissa otettiin myös huomioon vesivastuusuittoumuksen tehneet yritykset, jotka eivät vastanneet kyselyyn, mutta joiden raportointi vesivastuuteemaan ja kyselyn osioihin liittyen on kattavasti julkisesti saatavilla.

Taulukko 1. Kyselyyn vastanneiden ja/tai vesivastuusitoumuksen tehneiden yritysten toimialakohtainen edustavuus.

Toimiala	Edustavuus % *
Kalankasvatus	21
Turpeen nosto	27
Elintarviketeollisuus	25
Juomateollisuus	56
Massa-, paperi- ja kartonginvalmistus	89
Paperi- ja pahvituotteiden valmistus	11
Öljynjalostus	99
Perusmetallien valmistus	35
Koneiden ja laitteiden valmistus	8
Energian tuotanto	12
Tukku- ja vähittäiskauppa	7
Kaikki yhteensä	11

**Kyselyyn vastanneiden ja/tai vesivastuusitoumuksen tehneiden yritysten osuus koko toimialan (ja kaikkien toimialojen yhteenlasketusta) liikevaihdosta⁴⁴.*

¹ Kyselyyn vastanneiden yritysten liikevaihtotiedot kerättiin Asiakastiedon verkkosivuilta www.asiakastieto.fi ja toimialojen tiedot Tilastokeskuksen Alueellinen yritystoiminta -tilastosta www.stat.fi/til/alyr/.

Täydensimme kyselyn tuloksia tarkastelemalla suomalaisyritysten sijoittumista vesi- ja yritysvastuun kansainvälisissä vertailuissa, joiden periaatteet ovat yhteneviä arviointikehikon kanssa. Lisäksi haastattelimme vesivastuullisuuden kannalta oleellisten toimialojen edustajia (liite 3), sekä keräsimme näkemyksiä tulosten edustavuudesta ja johtopäätösten oikeellisuudesta hankkeen omissa ja sidosryhmien tilaisuuksissa.

⁴⁴ Kyselyyn vastanneiden yritysten liikevaihtotiedot kerättiin Asiakastiedon verkkosivuilta www.asiakastieto.fi ja toimialojen tiedot Tilastokeskuksen Alueellinen yritystoiminta -tilastosta www.stat.fi/til/alyr/.

Hankkeen suomalaisyritysten vesivastuullisuuden arviointi on kirjoitushetkellä toteutetuista kattavin. Veden roolia suomalaisyritysten vastuullisuustyössä on aiemmin selvitetty mm. suomalaisten kulutuksen vesijalanjäljen arviointien yhteydessä,⁴⁵ vesivastuusitoumuksen kehitystyöhön yhteydessä⁴⁶ sekä FIBS ry:n yritys vastuukyselyssä, jossa vesi on merkittävimpien vastuullisuusteemojen vertailussa kuitenkin toistuvasti jäänyt hänille biodiversiteetin ohella.⁴⁷

3.2 Yritysten vesivastuullisuuskyselyn ja täydentävien haastatteluiden tulokset

3.2.1 Vesivastuullisuuden merkittävyys yrityksille

Yli 60 prosenttia kyselyyn vastanneista yrityksistä piti vesivastuullisuutta yritykselleen erittäin merkittävänä teemana ja jokseenkin merkittävänä yli 30 prosenttia. Kaikista vastaajista elintarvike- ja juomateollisuutta edustavat vastaajat kokivat vesivastuullisuuden useimmin erittäin merkittäväksi tai jokseenkin merkittäväksi yritykselleen (n=9) ja vain yksi vastaaja koki, että vesivastuullisuus ei juurikaan ole merkittävä yritykselle (kuva 4.). Energiateollisuuden, muun tehdasteollisuuden ja kemianteollisuuden toimialoille lukeutuneet vastaajat kokivat vesivastuullisuuden myös erittäin merkittävänä tai jokseenkin merkittävänä yritykselleen, mutta vastaajien kokonaismäärä näillä toimialoilla oli pieni, vain 3 kussakin.

Muuhun tehdasteollisuuteen kuului kyselyyn vastannaisesta yrityksistä kaksi metsäteollisuuden yritystä ja yksi yritys, joka ei ilmoittanut toimialaansa. Myös muille toimialoille lukeutuvista vastaajista valtaosa koki vesivastuullisuuden joko erittäin merkittävänä tai jokseenkin merkittävänä (n=9) ja vain yksi vastaajista arvioi, ettei vesivastuullisuus juurikaan ole merkittävä yritykselle. Pienen ja vinoutuneen aineiston vuoksi tuloksia tulee tämän kysymyksen osalta tulkita varoen.

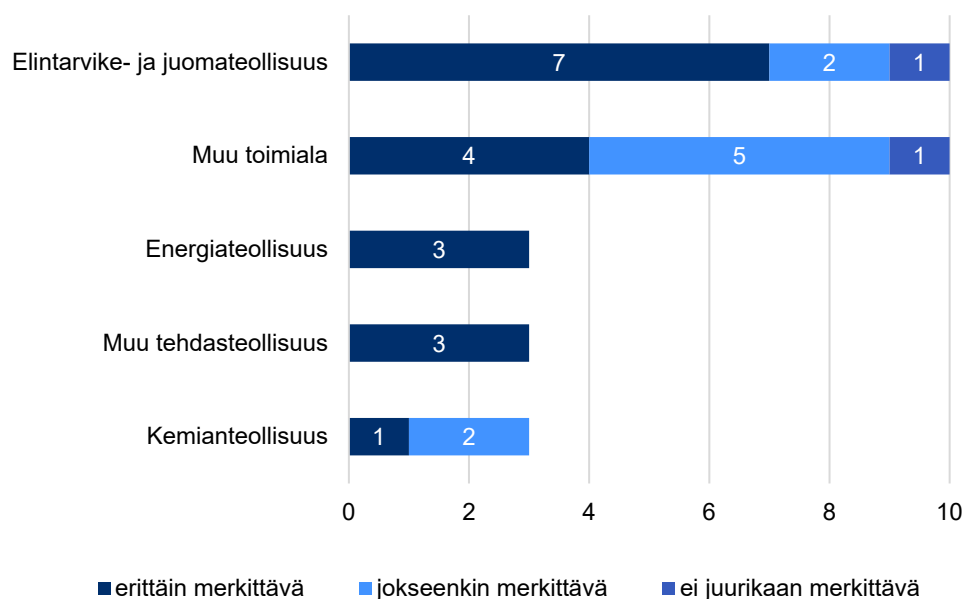
⁴⁵ Sojamo ym. (2012)

⁴⁶ Huotari (2019), Huotari ym. (2019), Sojamo ym. (2019)

⁴⁷ FIBS ry (2019)

Kuva 4. Vesivastuullisuuden merkittävyys yrityksille hankkeessa tehdyn kyselytutkimuksen mukaan.

Kuinka merkittäväksi koet vesivastuullisuuden yrityksellenne? (n = 29)

3.2.2 Vesivastuullisuuden ajurit

Kyselyn tulosten perusteella lainsäädännölliset ja poliittiset tekijät olivat keskeisimpiä (79 prosenttia vastaajista mainitsi tämän vaihtoehdon) yritysten vesivastuullisuuden kehitystyötä ulkoapäin ohjaavia ajureita (kuva 5). Tarkemmin lainsäädäntöä ja ohjauskeinoja selvitetessä ympäristösuojelulain mukainen lupa ohjasi noin kolmen neljäsosan kyselyyn vastanneen yrityksen vesivastuullisuustyötä. Noin 70 prosenttia yrityksistä raportoi, että vesilaki, ympäristönsuojelulaki ja muu kansallinen lainsäädäntö ovat niiden toimintaa keskeisesti ohjaavia instrumentteja. Tämä näkemys toistui myös täydentävissä haastatteluissa, joissa sekä lainsäädännön haasteet että kiristyminen nähtiin erityisesti ulkomaisten tuotantolaitosten kehittämistyön alkuunpanijana ja kiritäjänä.

Lainsäädännön ja poliittisten tekijöiden jälkeen toiseksi merkittävimpana ulkoisena ajurina pidettiin sidosryhmiltä (69 prosenttia vastaajista mainitsi tämän) tai asiakkailta tulevia odotuksia tai vaatimuksia (59 prosenttia vastaajista mainitsi tämän). Yli puolelle vastanneista yrityksistä myös seuraavat tekijät olivat ajureita vesivastuullisuu-

delle: jätevesiin liittyvät riskit (59 prosenttia), vesivastuullisuuteen liittyvät mahdollisuudet (55 prosenttia), paikallisilta asukkailta tai toimijoilta tulevat vaatimukset (55 prosenttia) sekä veden saatavuus tai veteen liittyvät kemialliset tai mikrobiologiset riskit (52 prosenttia). Vähemmän merkittäväksi tekijäksi koettiin veteen liittyvät taloudelliset syyt ja riskit, kuten veden hinta (34 prosenttia) tai muut syyt (10 prosenttia).

Muita ulkoisia tekijöitä, jotka ohjaavat kyselyyn vastanneita yrityksiä kiinnittämään huomiota vesivastuullisuuteen, olivat yleinen yritysvastuun toteuttaminen ja energiatehokkuus. Yritykset nostivat esiin myös lisääntyneen ymmärryksen liiketoiminnan vesiin kohdistuvista vaikutuksista.

Kuva 5. Keskeiset ajurit yritysten vesivastuullisuustyölle hankkeessa tehdyn kyselytutkimuksen mukaan.

Ohjaavatko seuraavat ulkoiset tekijät yritystänne kiinnittämään huomiota vesivastuullisuuteen? (n = 29)

Sisäisistä tekijöistä, jotka ohjaavat yrityksiä kiinnittämään huomiota vesivastuullisuuteen, merkittävimmin nousivat esiin yrityksen arvot ja missio. Yritysten johto, omistajat ja henkilöstö yhdessä olivat vaikuttaneet hieman yli puolen kyselyyn vastanneiden yrityksen vesivastuullisuuden kehittämiseen. Yritysten sisäisistä prosesseista ja työkaluista vesivastuullisuustyötä ohjasivat eniten yrityksen strategia, vastuullisuuteen liittyvät toimintaohjelmat ja riskinarvioinnit. Kukin näistä työkaluista oli keskeinen yli 70 prosentille kyselyyn vastanneista yrityksistä.

Vapaaehtoiset vesivastuullisuuden kansalliset aloitteet, kuten suomalainen vesivastuusitoumus, tai kansainväliset aloitteet kuten CDP Water Program tai UN Global Compact CEO Water Mandate olivat tähän mennessä vaikuttaneet noin joka neljännen yrityksen vesivastuullisuuden kehitystyöhön. Keskeisimmäksi vapaaehtoiseksi aloitteeksi nousi kyselytutkimuksessa YK:n kestävän kehityksen tavoitteet eli SDG-tavoitteet: noin 45 prosenttia yrityksistä kertoi, että ne ohjaavat yrityksen vesivastuullisuustyötä.

3.2.3 Vesiriskien arviointi ja vesi yritysten strategiassa

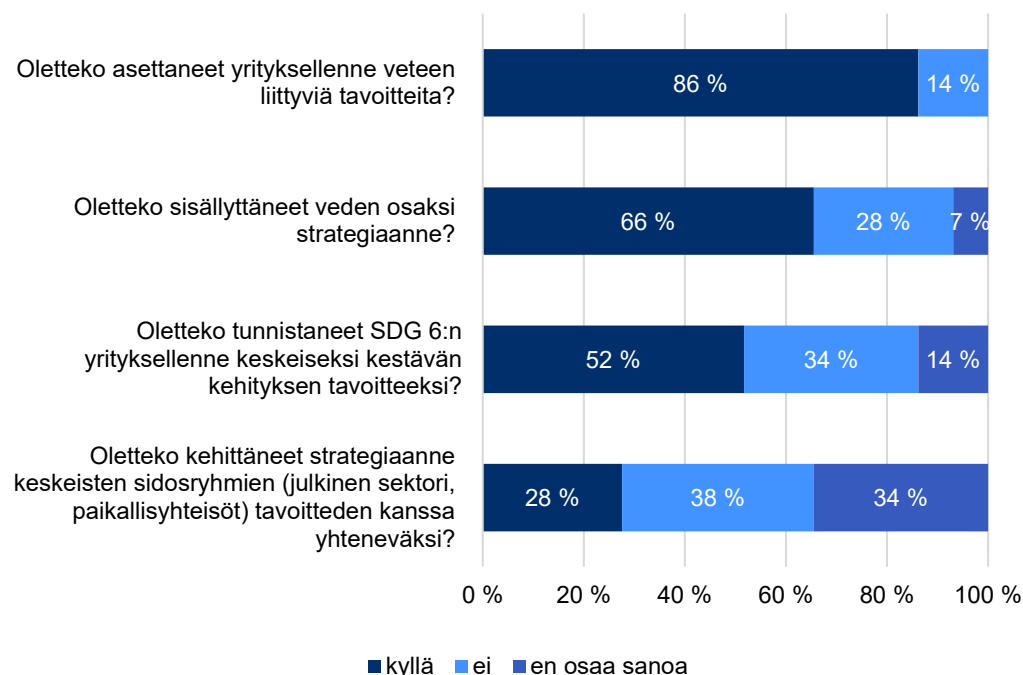
Jopa 90 prosenttia yrityksistä raportoi, että yritys on arvioinut liiketoiminnan veteen kohdistuvat riskit. Hieman yli 60 prosenttia vastaajista kertoi, että yrityksellä ei ole toimipaikkoja, alihankkijoita tai sijoituskohteita merkittävistä vesiriskeistä kärsivillä alueilla. Kymmenesosa vastanneista yrityksistä oli epävarmoja asiassa ja vajaa kolmannes kertoi, että osa arvoketjusta sijoittuu merkittävistä vesiriskeistä kärsiville alueille.

Kyselyvastausten perusteella vesivastuullisuus on noussut yritysten strategiseksi asiaksi (kuva 6). 86 prosenttia vastaajista ilmoittaa yrityksellään olevan veteen liittyviä tavoitteita, ja 66 prosentilla vastaajista vesi on osa yrityksen strategiaa. 52 prosenttia vastaajista tunnisti veteen liittyvän kestävän kehityksen (SDG) tavoitteen 6 itselleen keskeiseksi kestävän kehityksen tavoitteeksi. Alle kolmasosa yrityksistä oli kehittänyt strategiaansa keskeisten sidosryhmien tavoitteiden kanssa yhteneväksi. Tässä suhteessa yli kolmanneksen epävarmojen vastaajien osuus oli kuitenkin huomattava.

Veden nouseminen yritysten strategiaan näyttää heijastelevan arvoketjujen vesiriskien tunnistamista: useimmissa yrityksissä, jotka eivät olleet sisällyttäneet vettä strategiaansa, ei myöskään ole yritysten oman arvion mukaan toimintaa, alihankkijoita tai sijoituksia merkittävistä vesiriskeistä kärsivillä alueilla tai yritykset ovat epävarmoja asiasta. Vastaavasti useimmat niistä yrityksistä (noin 75 prosenttia), joilla on toimintaa, alihankkijoita tai sijoituksia merkittävistä vesiriskeistä kärsivillä alueilla, olivat sisällyttäneet veden osaksi strategiaansa.

Kuva 6. Vesi yritysten strategiassa ja tavoitteissa hankkeessa tehdyn kyselytutkimuksen mukaan.

Vesivastuustrategian laadinta (n = 29)

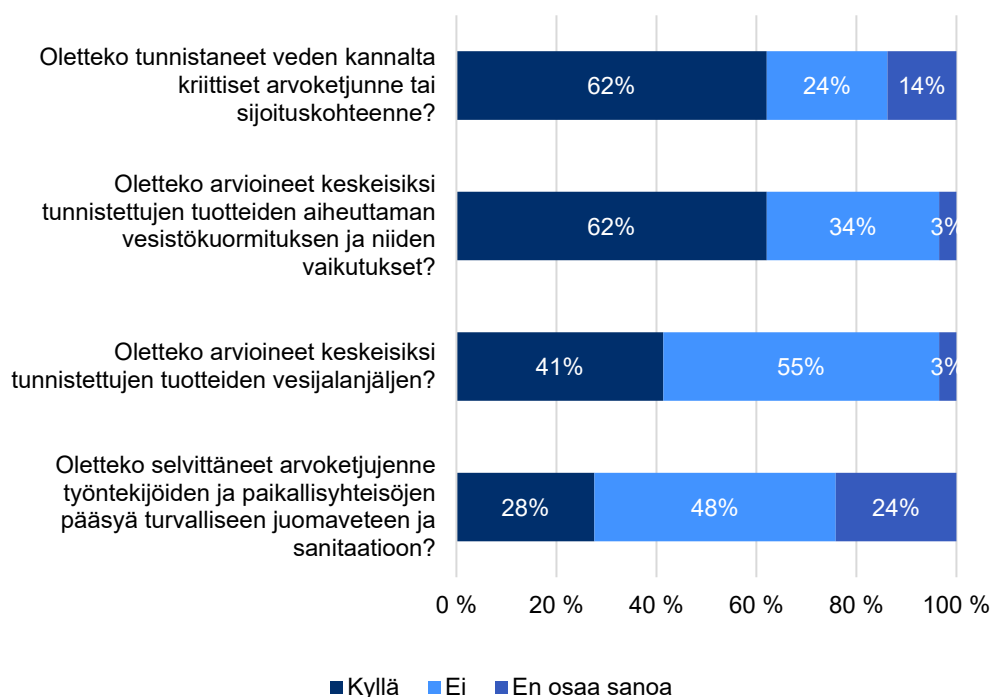
Operatiivisessa tarkastelussa vesivastuullisuustyö oli yrityksissä usein kytketty mm. materiaalitehokkuuden edistämiseen, energiatehokkuuden edistämiseen ja ympäristövastuullisuuteen yleisesti.

3.2.4 Vesivastuullisuuden arviointi ja kehittäminen arvoketjussa

Huomionarvoista on, että vaikka noin 90 prosenttia yrityksistä raportoi arvioineensa yrityksen veteen kohdistuvat riskit, vain 62 prosenttia oli tunnistanut veden kannalta kriittiset arvoketjut tai sijoituskohteet (kuva 7). Näyttäisi siltä, että liiketoiminnan veteen liittyviä riskejä on useimmiten arvioitu ja tunnistettu, mutta ei välttämättä koko arvoketjun matkalta tai kaikkien arvoketjujen osalta. Tähän viittaa myös se, että vähemmän kuin joka kolmas yrityksistä oli selvittänyt arvoketjujen työntekijöiden ja paikallisyhteisöjen turvallisen juomaveden ja sanitaation saatavuutta (ks. alla) – ilmeisesti tätä asiaa ei ole huomioitu vesiriskien arvioinnissa yleisesti. Epävarmojen vastaajien osuus oli myös suuri, lähes neljännes.

Kuva 7. Arvoketjujen vesivastuullisuuden arviointi yrityksissä hankkeessa tehdyn kyselytutkimuksen mukaan.

Arvoketjujen vesivastuullisuuden arviointi (n = 29)

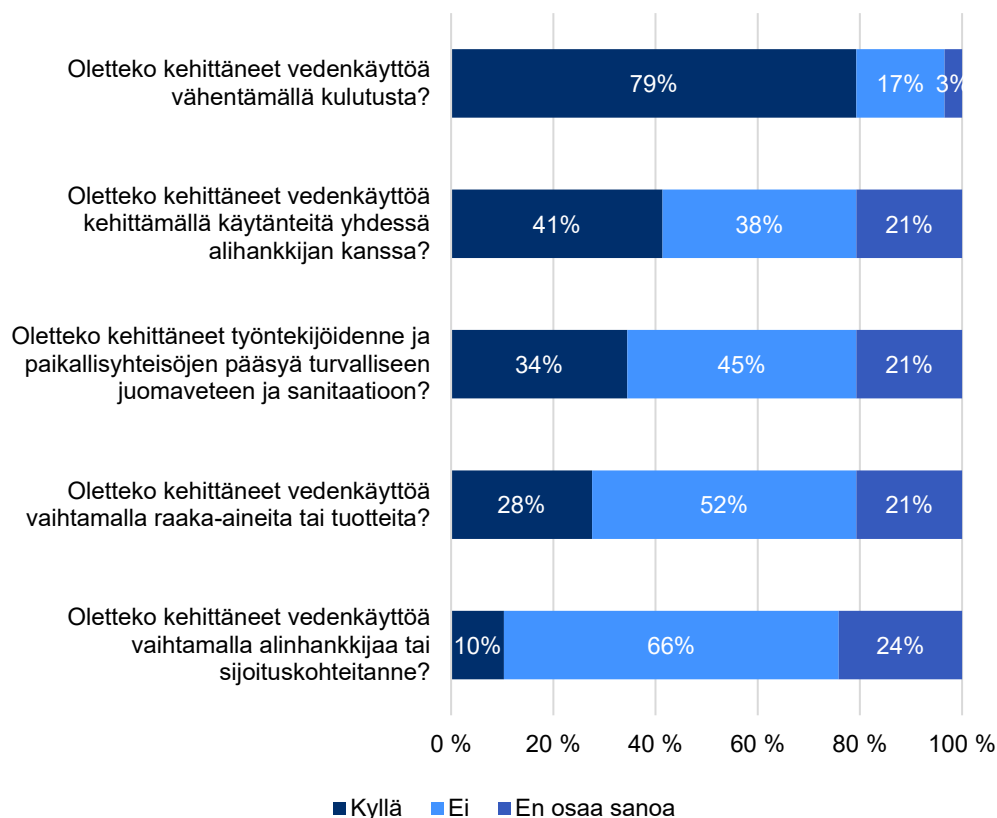

62 prosenttia kyselyyn vastanneista yrityksistä oli arvioinut keskeisiksi tunnistettujen tuotteiden aiheuttamaa vesistökuormitusta ja sen vaikutuksia. 41 prosenttia oli puolestaan arvioinut keskeisiksi tunnistettujen tuotteiden vesijalanjäljen. Vaikuttaa siis siltä, että vesivastuullisuuden tuotekohtainen arviointi on kohtalaisen yleistä. Sen sijaan vain 28 prosenttia vastaajista ilmoitti arvioineensa yrityksen arvoketjun työntekijöiden ja paikallisyhteisöjen pääsyä turvalliseen juomaveteen ja sanitaatioon, kun 48 prosenttia ei näin ollut tehnyt. Epävarmojen vastaajien osuus tämän kysymyksen osalta oli noin neljännes.

Kyselyyn vastanneista yrityksistä 79 prosenttia oli kehittänyt arvoketjun vesivastuullisuutta vähentämällä veden kulutusta (kuva 8.). Muita kyselytutkimuksessa mainittuja keinoja oli käytetty selvästi harvemmin. 41 prosenttia oli kehittänyt vedenkäytön käytänteitä yhdessä alihankkijan kanssa, 34 prosenttia oli kehittänyt työntekijöiden ja paikallisyhteisöjen pääsyä turvalliseen juomaveteen ja sanitaatioon, ja 28 prosenttia oli kehittänyt vedenkäyttöä vaihtamalla raaka-aineita tai tuotteita. Vain 10 prosenttia oli kehittänyt vedenkäyttöä vaihtamalla alihankkijaa tai sijoituskohteita.

Kuva 8. Arvoketjujen vesivastuullisuuden kehittäminen yrityksissä hankkeessa tehdyn kyselytutkimuksen mukaan.

Arvoketjujen vesivastuullisuuden kehittäminen (n = 29)

Lähes 70 prosenttia yrityksistä oli tunnistanut veden kannalta kriittiset sidosryhmät Suomen toimipaikkojen, arvoketjujen tai sijoitusten kohdalla. Vain alle 30 prosenttia yrityksistä oli tunnistanut veden kannalta kriittiset sidosryhmät tältä osin kansainvälisesti. Epävarmojen osuus oli tässä kuitenkin suuri: noin 30 prosenttia yrityksistä ei osannut sanoa, onko kriittisiä sidosryhmiä tunnistettu Suomen ulkopuolella. Vajaa 50 prosenttia yrityksistä kertoi tehneensä sidosryhmien kanssa yhteistyötä yhteisten vesihaasteiden ratkaisemiseksi ja reilu 40 prosenttia yrityksistä kertoi tehneensä yhteistyötä alueellisen vesivarojen käytön, tilan ja hallinnan kehittämiseksi.

Muutamit yritykset toivat myös vapaamuotoisesti esille arvoketjujen vesivastuullisuuden kehittämisen toimenpiteitä. Keskeisenä toimenpiteenä nousi esiin jätevedenpuhdistamon rakentaminen tai sen teknologian päivittäminen. Muita yritysten toteuttamia

kehittämistoimenpiteitä olivat mm. henkilöstön koulutus vedenkulutuksen pienentämiseksi, toimittajien auditointi ja vesivastuullisuuden huomioiminen toimittajien sopimuksissa sekä vesistöön kohdistuvien vuotojen ennaltaehkäisy.

3.2.5 Vesivastuullisuuden seuranta ja raportointi

Lähes kaikki kyselyyn vastanneet yritykset kertoivat seuraavansa veden käyttöä, jätevesien määrää ja laatua sekä vesistövaikutuksia toimipaikkatasolla. Vesi oli mukana konsernitason vuosiraportoinnissa jopa 90 prosentilla yrityksistä. Nämä ovat yhtäältä toimenpiteitä, joita ympäristö- ja vesiluvat useimmiten edellyttävät luvanvaraiselta toiminnalta. Toisaalta kaikki nekin kyselyyn vastanneet yritykset, jotka eivät raportoineet ympäristö- tai vesilupaa vesivastuullisuutta ohjaavaksi tekijäksi, seurasivat ja/tai raportoivat veden käyttöään ja vesistövaikutuksiaan. Myös kirjanpitolaki velvoittaa yli 500 henkilön yrityksiä raportoimaan yhteiskuntavastuustaan, ympäristöasiat mukaan lukien. Osa yrityksistä vaikutti joka tapauksessa seuraavan ja raportoivan veden käyttöön ja vesistövaikutuksiaan vapaaehtoisesti.

3.2.6 Yritysten haasteet ja tarpeet

Osa kyselytutkimukseen vastanneista yrityksistä kertoi, että raaka-aineiden hankintaan ja arvoketjuun liittyvä vesivastuullisuustyö on haastavaa esimerkiksi pitkien arvoketjujen takia. Elintarviketeollisuutta edustavat yritykset katsoivat, että koska teollisuuden alalla on usein lukuisia raaka-aineita, joista useat ovat vesi-intensiivisiä, olisi tiiviimpi yhteistyö arvoketjun alkupään kanssa tärkeää. Oikeiden keinojen ja ratkaisujen löytäminen koettiin kuitenkin haastavaksi.

Yritykset näkivät haasteena myös vesivastuullisuuden työkalujen valinnan. Työkaluja on useita, ja yritysten oli vaikea tunnistaa niistä itselleen käyttökelpoisimmat. Eräs kyselyyn vastanneista yrityksistä toi myös esiin, että joskus kansainväliset vesivastuullisuusaloitteet saattoivat ohjata vesivastuullisuustyötä suuntaan, joka ei vastannut yrityksen käsitystä olennaisista kysymyksistä esimerkiksi maantieteellisen sijainnin (Pohjoismaat ja Eurooppa) takia.

Yli 60 prosenttia yrityksistä kertoikin kaipaavansa eniten konkreettisia työkaluja vesivastuullisuuden toteuttamiseen nykyistä paremmin. Lähes 50 prosenttia yrityksistä kaipasi sisäisten prosessien tai johtamisen kehittämistä tai selkeämpää vastuunjakoa ja 45 prosenttia enemmän tai erilaista osaamista vesivastuukysymyksistä.

Kyselyyn vastanneista yrityksistä vain viidennes toivoi uusia ohjeiskeinoja ja parempaa lainsäädäntöä vesivastuullisuuden edistämiseksi. Täydentävissä haastatteluissa

korostui kuitenkin näkemys yhteisten pelisääntöjen ja tarkempien toimialakohtaisten ohjeistusten tärkeydestä.

3.2.7 Onnistumisen kokemukset vesivastuullisuudessa

Yrityksiä pyydettiin kyselytutkimuksessa arvioimaan onnistumistaan vesivastuullisuuden eri osa-alueissa asteikolla 1-5 siten, että arvosana 1 vastasi erittäin heikkoa onnistumista ja arvosana 5 vastasi erittäin hyvää onnistumista. Parhaiten yritykset kokivat onnistuneensa vesivastuullisuuden kytkemisessä operatiiviseen toimintaan (keskiarvo 4,4), vesivastuullisuuden kytkemisessä muuhun yrityksen vastuullisuustyöhön (keskiarvo 4,2) sekä vesivastuullisuuden seurannassa, arvioinnissa ja raportoinnissa (keskiarvo 4,2). Kaikkein heikoimmin yritykset kokivat onnistuneensa arvoketjujen ja sijoitusten vesivastuullisuuden arvioinnissa ja kehittämisessä (keskiarvo 2,7). Nämä tulokset olivat myös linjassa muiden kyselyvastausten ja täydentävien haastatteluiden kanssa.

Vesivastuullisuuden kehittämisen onnistumisen esimerkkeinä esiin nousivat esimerkiksi veden kulutuksen vähentäminen, ympäristövaikutusten pienentäminen mm. parhaan käytettävissä olevan teknologian hyödyntämisen ja prosessien kehittämisen avulla, sekä johdon sitoutuminen tavoitteisiin. Jotkin yritykset nostivat onnistumisiksi myös laatimansa selvityksen ilmastomuutoksen vaikutuksista veden saatavuuteen, veteen liittyvän raportoinnin kehittämisen, tietoisuuden lisäämisen vesiin liittyvistä riskeistä organisaatiossa, WWF:n vesiriski-työkalun käytön (ks. luku 4.2) sekä säännöllisen strategisen yhteistyön vesiasioissa paikallisten sidosryhmien kanssa.

3.3 Suomalaisyritysten vesivastuullisuus kansainvälisissä vertailuissa

Erilaiset vastuullisuusvertailut tarjoavat työkaluja suomalaisyritysten vesivastuullisuuden arviointiin kansainvälisesti. Hankkeessa tarkastelimme CDP Water Programin veteen liittyvän raportoinnin arviointiaineistoa sekä yleisesti yritys vastuullisuuden vertailuun keskittyvän Global 100 -vertailun aineistoa. Lisäksi vesivastuullisuudelle on saatavilla kansainvälisiä toimipaikkakohtaisia standardeja ja sertifikaatteja. Kuten selvityksemme osoittaa, yksikään suomalaisyritys ei ole vielä kuitenkaan edennyt toimipaikkojensa sertifiointiin asti.

3.3.1 Suomalaisyriyten sijoittuminen CDP:n vertailussa

CDP on kansalaisjärjestöjen vuonna 2000 perustama riippumaton maailmanlaajuinen järjestö, joka arvioi vuosittain tuhansien yritysten ympäristötyötä yritysten täyttämän kyselyn perusteella.

CDP:n tuorein raportti on vuodelta 2020 ja käsittää kolme aihealuetta: ilmastonmuutos, vesiturvallisuus (*water security*) ja metsäkysymykset. Vesiturvallisuuden arvioinnissa yrityksiltä kysytään mm. veden laadun ja saatavuuden merkitystä, veden käyttöä, jätevesiä ja niiden tarkkailua, vedenkäytön hallintaa koko arvoketjussa, vesiriskien tunnistamista ja arviointia sekä vesivastuullisuutta ja sen johtamista.⁴⁸ Vesiturvallisuus-aihealue on siis laaja, ja sisältää monipuolisesti vesivastuullisuutta käsitteleviä aiheita.

Vesiturvallisuudesta kerättiin raportointidataa ensimmäisen kerran vuonna 2010, jolloin vesiturvallisuudesta raportoi 176 yritystä maailmanlaajuisesti. Sen jälkeen vesiturvallisuudesta raportoivien yritysten määrä on kasvanut joka vuosi. Vuonna 2020 vesiturvallisuudesta raportoi 2934 yritystä, mikä on 20 % enemmän kuin edellisellä vuonna.

CDP antaa arvioinnin tuloksena yrityksille arvosanan D-, D, C-, C, B-, B, A- tai A siten, että D- on heikoin ja A paras mahdollinen arvosana.⁴⁹ Lisäksi arvioinnin tuloksena yritykselle voidaan antaa arvosana F, mikä tarkoittaa, että yritys on raportoinut riittämättömät tiedot arviointia varten. CDP:n A-listalla tarkoitetaan niitä yrityksiä, jotka ovat saaneet arvioinnissa parhaan arvosanan A. Arvioinnissa huomioidaan yritysten läpinäkyvyys, ympäristöriskien tiedostaminen, hallinta ja johtaminen.

Vuonna 2020 106 yritystä pääsi A-listalle vesiturvallisuudessa (noin 3 prosenttia vesiturvallisuudesta raportoineista yrityksistä). Vertailun vuoksi ilmastonmuutoksen A-listalle pääsi 273 yritystä (3 prosenttia) ja metsäkysymysten A-listalle pääsi 16 yritystä (2 prosenttia).

Eurooppalaisista yrityksistä 129 pääsi vuonna 2020 A-listalle ilmastonmuutoksessa, 29 vesiturvallisuudessa (taulukko 2) ja 9 metsäkysymyksissä. Maailmanlaajuisesti ainoastaan kuusi yritystä pääsi kaikkien kolmen osa-alueen A-listalle. Näistä peräti viisi on eurooppalaisia yrityksiä, joista yksi on suomalainen UPM-Kymmene Oyj. Muita kaikissa kategorioissa A-listalle päässeitä yrityksiä olivat vuonna 2019 Danone, Unilever,

⁴⁸ CDP Water Program (2021)

⁴⁹ CDP Water Program (2021)

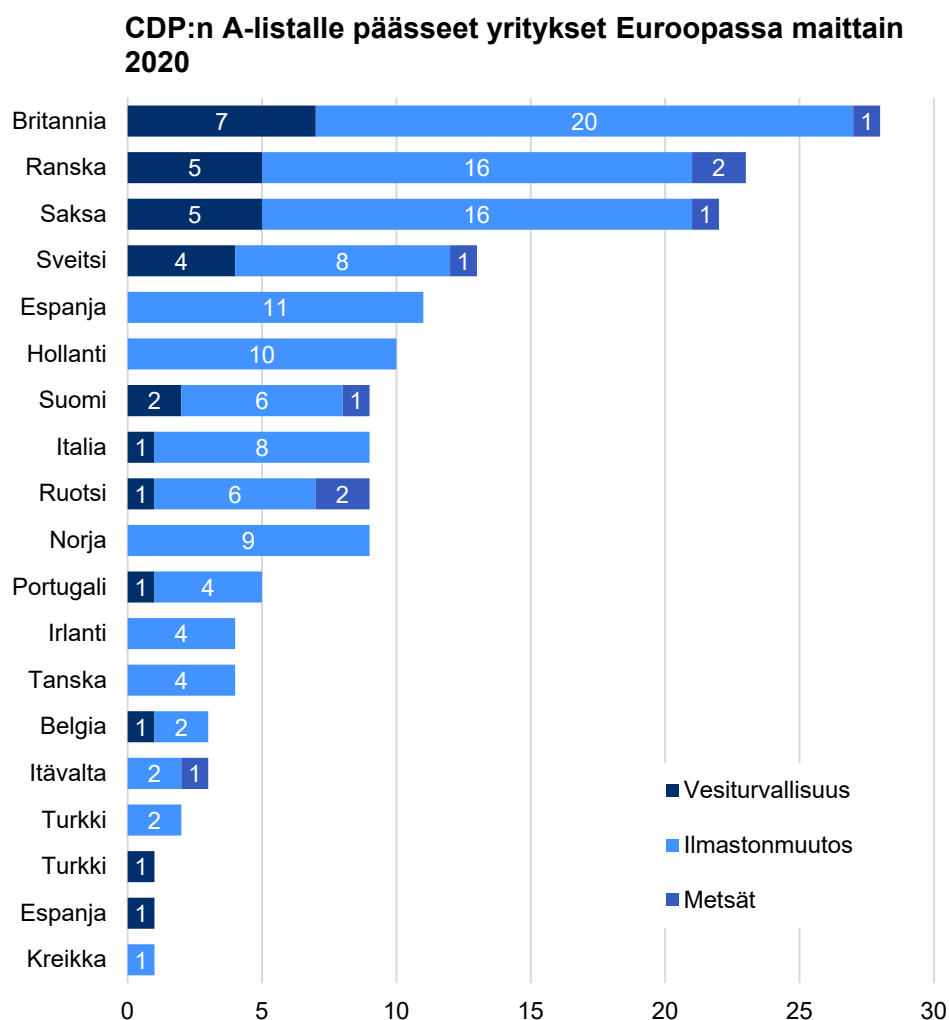
L'Oréal sekä FIRMENICH SA sekä HP Inc. Vesiturvallisuuden A-listan yrityksistä on eurooppalaisia noin kolmannes.

Taulukko 2. CDP:n A-listalle vesiturvallisuudessa päässeet yritykset Euroopassa 2020. Toimiala viittaa CDP:n luokitteluun, jota yritys on hyödyntänyt raportointivastauksessaan.⁵⁰

Yritys	Toimiala	Maa
Anheuser Busch InBev	Elintarvike-, juoma- ja tupakkateollisuus	Belgia
Metsä Board Corporation	Metsä- ja paperiteollisuus	Suomi
UPM-Kymmene Corporation	Metsä- ja paperiteollisuus	Suomi
Danone	Elintarvike-, juoma- ja tupakkateollisuus	Ranska
Kering	Yleinen	Ranska
SANOFI	Yleinen	Ranska
L'Oréal	Yleinen	Ranska
Air Liquide	Kemikaalit	Ranska
Bayer AG	Yleinen	Saksa
BASF SE	Kemikaalit	Saksa
GEA Group AG	Teollisuustuotanto	Saksa
Symrise AG	Kemikaalit	Saksa

Eurooppalaisista yrityksistä eniten A-listalle sijoittuneita yrityksiä, kun huomioidaan kaikkien kolmen teeman arviointi, on Iso-Britanniasta (28), toiseksi eniten Ranskasta (23) ja kolmanneksi eniten Saksasta (22) (kuva 9). Vesiturvallisuudessa eniten A-listalle sijoittuneita yrityksiä Euroopassa on Iso-Britanniassa (7), Saksassa (5), Ranskassa (5) sekä Sveitsissä (4).

⁵⁰ CDP Water Program (2021)

Kuva 9. CDP:n A-listalle päässeet yritykset Euroopassa maittäin vuonna 2020.

Suomesta yhteensä 52 yritystä osallistui viimeisimpään CDP-raportointiin. Näistä 10 yrityksen vesiturvallisuuden arvosana on saatavilla (taulukko 3). Osa yrityksistä kieltää arvosanojen julkaisun ja osalle vesiturvallisuuden arviointia ei ole voitu tehdä puutteellisten vastausten takia. Kolme yritystä antoi riittämättömät tiedot arviointia varten (arvosana F). Edelliseen vuoteen verrattuna riittämättömiä tietoja antaneiden yritysten määrä on pienentynyt ja usean suomalaisen yrityksen vesiturvallisuusarvosana on noussut, mikä indikoi, että suomalaiset yritykset pyrkivät parantamaan vesiraportointiaan.

Taulukko 3. Suomalaisyritysten arvosanat vesiturvallisuudessa vuonna 2020.

Arvosana	Yritysten lukumäärä	Yritykset
A / A-	2	UPM Kymmene Oyj, Metsä Board Corporation
B / B-	4	Neste Oyj, Stora Enso Oyj, Nokian Tyres, Orion Oyj
C / C-	1	Metso
D / D-	0	-
F	3	Fortum Oyj, Kone Oyj, Nokia Group

Suomesta vesiturvallisuudessa parhaiten ovat pärjänneet metsäteollisuusyritykset. A-listalle pääsi vuoden 2020 vertailussa kaksi yritystä: UPM Kymmene Oyj sekä Metsä Board Oyj. Viimeisen viiden vuoden aikana listalle on päässyt 1–2 yritystä, joko UPM Kymmene Oyj, Metsä Board Oyj tai molemmat. Ilmastomuutoksen A-listalle Suomesta pääsi vuonna 2020 kuusi yritystä: Kone Oyj, Metsä Board Corporation, Nokia Group, S Group ja UPM Kymmene Oyj ja Kesko Corporation.

3.3.2 Suomalaisyritysten sijoittuminen Global 100 -vertailussa

Global 100 on vuosittain julkaistava vertailu maailman sadasta vastuullisimmasta yrityksestä. Vertailua julkaisee kanadalainen Corporate Knights⁵¹. Vertailun tulokset julkaistaan vuosittain Sveitsin Davosissa järjestettävän World Economic Forumin yhteydessä. Vertailu ei keskity vesivastuullisuuteen, mutta vastuullisuuden arvioinnissa huomioidaan yrityksen vesitehokkuus, tässä yhteydessä käytetyn veden määrä suhteessa yrityksen liikevaihtoon.

Global 100 -vertailussa sadan parhaan yrityksen joukkoon on viime vuosina päässyt seuraavat suomalaisyritykset (suluissa sijoitus):

- 2021: Neste Oyj (3), Metso Outotec (8), UPM Kymmene Oyj (22), Nordea Bank Abp (86), Kesko Oyj (87)
- 2020: Neste Oyj (3), Outotec Oyj (18), UPM-Kymmene Oyj (24), Kone Oyj (32), Metso Oyj (66) sekä Kesko Oyj (99)

⁵¹ Ks. <https://www.corporateknights.com/reports/2021-global-100/2021-global-100-ranking-16115328/>, viitattu 31.3.2021.

- 2019: Neste (3), Outotec (12), UPM-Kymmene (23), Kone (43), Metso (49), Nokia (64) ja Kesko (88)
- 2018: Neste (2), Outotec (5), Kesko (31), Nokia (35) ja Wärtsilä (88)
- 2017: Nokia (18), Neste (23), Kesko (25) ja Outotec (90)
- 2016: Outotec (3), Kesko (15), UPM-Kymmene (25), Neste Oil (39) ja Nokia (60).

Global 100 -aineiston mukaan viiden viime vuoden aikana parhaimmillaan jopa 7 prosenttia maailman vastuullisimmista yrityksistä on siis ollut suomalaisia. Samat yritykset toistuvat listalla eri vuosina. Etenkin Neste, Outotec, UPM-Kymmene ja Kesko ovat olleet listalla toistuvasti, Kone on pärjännyt hyvin kahdessa viimeisimmässä vertailussa.

Vaikka joukossa on samoja nimiä kuin CDP:n vertailussa menestyneissä, Global 100 ei anna edustavaa kuvaa yritysten vesivastuullisuudesta sen suppean kriteeristön vuoksi. Moni listalla menestynyt yritys on käyttänyt sijoitustaan osana vastuullisuusviestintäänsä, mutta listalla sijoittumista ei voida käyttää osoituksena yrityksen vesivastuullisuudesta.

3.3.3 Vesivastuullisuudessa sertifioidut yritykset Suomessa ja kansainvälisesti

Suomalaisyriyten vesivastuullisuutta voidaan tarkastella kansainvälisesti myös vertaamalla, miten moni suomalainen yritys on saanut keskeisiä tunnettuja kansainvälisiä vesivastuullisuussertifikaatteja. Yritykset voivat kehittää vesivastuullisuutta erilaisten vesivastuullisuusstandardien mukaisesti. Kun yritys on saavuttanut standardin vaatiman tason, se voi hakea sertifikaattia vesivastuullisuudesta.

Yleisesti Euroopassa yritysten käytössä olevia sertifikaatteja ovat Alliance for Water Stewardshipin (AWS) sekä European Water Stewardshipin (EWS) vesivastuullisuusstandardien sertifikaatit. Yritykset, jotka ovat saavuttaneet näiden standardien mukaisen sertifikaatin jollekin laitokselleen tai muulle toimipaikalleen ovat kehittäneet vesivastuullisuuttaan pitkälle. Niiden voidaan siten katsoa olevan edelläkävijäyrityksiä vesivastuullisuudessa. Yhden laitoksen tai toimipaikan sertifiointi ei ole kuitenkaan tae yrityksen kokonaisvaltaisesta vesivastuullisuudesta.

AWS on maailmanlaajuinen järjestö, jonka tavoitteena on edistää vesivastuullisuutta niin paikallisella kuin kansainvälisellä tasolla. AWS on kehittänyt vesivastuullisuusstandardin International Water Stewardship Standard, tai AWS Standard, jonka uusin

versio on AWS 2.0.⁵² Standardia noudattavat kohteet voivat hakea toiminnalleen sertifikaattia, jota varten tarvittavan evaluoinnin suorittaa riippumaton sertifiointiin erikoistunut yritys. Standardin toimeenpanolla pyritään viiteen temaattiseen tavoitteeseen toimipaikalla ja sen vaikutuspiirissä: *good water governance* (hyvä vesien hallinta), *sustainable water balance* (kestävä vesitase), *good water quality status* (vesien hyvä tila), *important water related areas* (tärkeiden veteen liittyvien luonnon- ja kulttuuriympäristöjen suojelu), ja *safe water, sanitation and hygiene for all (WASH)* (turvallinen vesi, sanitaatio ja hygienia kaikille, ml. työntekijät ja paikallisyhteisöt).

AWS:n standardissa sertifikaatin oli maailmanlaajuisesti saavuttanut keväällä 2021 lähes 140 toimipaikkaa, joista reilu kolmannes on Euroopassa.⁵³ Eniten sertifioituja kohteita on seuraavissa maissa: USA (27 kpl, joista 10 Kaliforniassa), Kiina (21 kpl), Pakistan (8 kpl), Puola, Kreikka ja Nigeria (kukin 5), Meksiko ja Australia (kumpikin 4), sekä Espanja, Romania, Peru, Italia ja Ecuador (kukin 3). Joukossa ei ole yhtään suomalaista kohdetta.

On huomattava, että sertifioitujen kohteiden listaa dominoivat tietyt monikansalliset yritykset niin maailmanlaajuisesti kuin Euroopassa. Euroopassa useita kohteita ovat sertifioineet seuraavat yritykset: Nestlé, Philip Morris International ja Coca-Cola Company. Nestlé ja Coca-Cola Company edustavat ruoka- ja juomateollisuutta ja Philip Morris International tupakkateollisuutta. Edellä mainittujen lisäksi Euroopan ulkopuolella useita kohteita ovat sertifioineet Ingham's (maatalous), Google (tietoliikenneteknologia) ja Ecolab (vesi-, hygienia- ja energiateknologia).

European Water Partnership (EWP) on eurooppalainen järjestö, joka on kehittänyt European Water Stewardship (EWS) -standardin ja sertifiointijärjestelmän⁵⁴. Standardi auttaa yrityksiä tunnistamaan ja arvioimaan veteen liittyviä riskejä ja mahdollisuuksia, tunnistamaan ja pienentämään veteen liittyviä kustannuksia, noudattamaan EU:n vesilainsäädäntöä sekä kehittämään vesivastuullisuutta ja viestimään siitä sidosryhmille. EWS:n sertifikaatti on useilla kymmenillä toimipaikoilla Keski-Euroopassa ja Etelä-Euroopassa, mutta hankkeen selvitystyön aikana järjestön nykyisestä aktiivisuudesta ja sertifioitujen toimipaikkojen määrästä ei useista kyselyistä huolimatta saatu ajantasaista tietoa. Hankkeessa toteutettujen vesivastuullisuuden kansainvälisten edistäjäorganisaatioiden haastattelujen perusteella on todennäköistä, että tulevaisuudessa AWS:n järjestelmä tulee Euroopassakin ensisijaisesti hyödynnettäväksi.

⁵² AWS (2019)

⁵³ Ks. <https://a4ws.org/certification/certified-sites/>, viitattu 15.3.2021

⁵⁴ EWS (2017)

3.4 Johtopäätökset suomalaisyritysten vesivastuullisuuden nykytilan arvioinnista

Hankkeen tulokset osoittavat, että suomalaisten yritysten ymmärrys vesiriskeistä- ja mahdollisuuksista on selvästi lisääntynyt viime aikoina. Vesivastuullisuusteemat ovat nousseet hankkeen selvitystyön perusteella myös suomalaisten institutionaalisten sijoittajien agendalle, ja rahoitusalan merkittävyys vesivastuullisuuden ajurina tulee lähivuosina todennäköisesti kasvamaan (ks. tarkemmin luku 5.4).

Yritysten konkreettiset toimenpiteet laahaavat kuitenkin vielä jäljessä, mikä heijastelee myös kansainvälisten vesivastuullisuuden raportointivertailujen löydöksiä ja vesivastuullisuuden tilaa globaalisti (ks. myös luku 2).⁵⁵ Itse vertailuissa muutamat suomalaisyritykset pärjäävät Suomen markkinan ja yritysten kokoon nähden sangen hyvin, mutta vesivastuullisuudestaan kattavasti raportoivien yritysten määrä on edelleen pieni. Yksikään suomalaisyritys ei ole sertifioinut toimipaikkojaan eikä siten todentanut vedenkäytön vaikutustensa vastuullisuutta lainsäädännön asettamaa minimitasoa pidemmälle.

Hankkeen kyselytutkimuksen tulosten perusteella ne yritykset, joille vesi on tärkeä tuotannollinen tekijä, arvioivat vesivastuullisuuden merkittäväksi asiaksi. Sen sijaan yritykset, joille vesi ei ole kriittinen tekijä omassa tuotannossa ja joiden omille sidosryhmille veteen liittyvät kysymykset eivät nouse vahvasti esiin, eivät tyypillisesti kokee neet vesivastuullisuutta keskeisenä kysymyksenä.

Tämän lisäksi veteen liittyvien taloudellisten kysymysten ja riskien merkittävyys kytkeytyi yritysten toimipaikkojen sijaintiin ja arvoketjuihin. Yrityksillä, joilla oli toimipaikkoja vain Suomessa tai Pohjoismaissa, esimerkiksi veden hinnoittelu ei noussut merkittäväksi ajuriksi, mikä on todettu myös kiertotalouden kannustimien tuoreessa analyysissä.⁵⁶ Kyselyn tulokset paljastivat kuitenkin, että yritysten toimialan huomioiden näidenkin yritysten arvoketjuissa voi olla kansainvälisiä raaka-aineiden tai tuotteiden toimittajia, jotka sijaitsevat maissa, joissa veteen liittyvät taloudelliset ja/tai poliittiset riskit voivat nousta esiin jo lähitulevaisuudessa esimerkiksi ilmastonmuutoksen pahentaman veden niukkuuden myötä.

Kyselytutkimuksen tulokset vahvistivat täten jo aiemmissa suomalaisyritysten vesivastuullisuuden selvityksissä tunnistetun keskeisen haasteen⁵⁷: kansainväliset arvoketjut ja niihin liittyvät vesikysymykset ovat edelleen valtaosalle yrityksistä sokea piste.

⁵⁵ CDP Water Program (2020), CDP Water Program (2021)

⁵⁶ Salminen ym. (2020)

⁵⁷ Huotari (2019), Huotari ym. (2019), Sojamo ym. (2019)

Vaikka yritysten ymmärrys veteen liittyvistä vastuullisuushaasteista on yleisellä tasolla hyvä ja tunnistettu useassa yrityksessä myös strategiseksi kysymykseksi, arvoketjuihin liittyvät vesiriskit eivät ainakaan vielä ole systemaattisen analysoinnin ja/tai toimenpiteiden kohteena. Hyvin harva suomalainen yritys oli tunnistanut veden kannalta kriittiset teemat tai sidosryhmät kansainvälisten arvoketjujen näkökulmasta. Vielä pienempi joukko yrityksiä oli aidosti huomionnut arvoketjun kehittämisen näkökulman esimerkiksi kehittämällä käytänteitä alihankkijoiden kanssa tai vaihtamalla raaka-aineita tai tuotteita vesivastuullisempiin.

Kyselyn tulosten, täydentävien haastattelujen ja sidosryhmien kanssa työpajoissa käytyjen keskustelun perusteella vaikuttaa myös siltä, että suomalaisyritysten vesivastuullisuuden yleisessä johdonmukaisuudessa on kehittämisen varaa. Tämä koskee sekä tavoitteenasetantaa (josko ja miten pitkälle kansallisen lainsäädännön minimivaatimusten yli vesivastuullisuudella pyritään) sekä toisaalta strategisten linjausten toimeenpanoa (josko ja miten strateginen sitoumus vastuullisuuteen viedään käytäntöön yrityksen sisäisissä prosesseissa sekä sidosryhmäyhteistyössä).

Mitä tavoitteenasetantaan tuli, osa yritysten ja muiden sidosryhmien edustajista piti Suomen lakien mukaan toimimista takeena vesivastuullisuudesta. Enemmistö haastoi kuitenkin tämän näkemyksen ja katsoi, että pelkkä lainsäädännön noudattaminen ei ole Suomessa tai kansainvälisesti riittävä keino vesivastuutavoitteiden saavuttamiseksi. Tämä on myös hankkeen selvitystyön laajempi näkemys. Vesivastuullisuuden lähestymistapojen ja toimintamallien, kuten yritys- ja toimipaikkakohtaisten vesivastuutavoitteiden asettamisen, nähtiin täydentävän ja kehittävän lakisääteisiä prosesseja ja niiden toimeenpanoa (ks. luku 4.6). Huomioiden myös lainsäädännön merkittävyyden yritysten toiminnan ajurina ja erityisesti kansainvälisten arvoketjujen vesivastuullisuuden kehittämisen haasteet, ihmisoikeus- ja ympäristökysymyksiä koskevan asianmukaisen huolellisuusvelvoitteen ulottaminen kansainvälisiin arvoketjuihin yritysvastuulainsäädännön avulla nähtiin tarpeelliseksi kehittämistoimenpiteeksi (ks. luku 5).

Strategisten linjausten toimeenpanon osalta arvioinnin tuloksista käy ilmi, että suurin osa suomalaisyrityksistä pitää vesivastuullisuutta edelleen pääasiassa sisäisenä tehokkuustoimenpiteenä, mikä on noussut esiin myös kansainvälisissä yritysten vesivastuullisuuden selvityksissä.⁵⁸ Harva yritys on aktiivisesti hyödyntänyt hyvää vesivastuullisuutta mahdollisuutena kehittää kokonaisvaltaista riskienhallintaansa (huomi-

⁵⁸ Newborne & Dalton (2019)

oiden myös mm. veteen kytkeytyvät ilmastonmuutoksen ja biodiversiteettikadon edellyttämät toimenpiteet), sekä mahdollisuutena vahvistaa sosiaalista toimilupaansa yhdessä sidosryhmiensä kanssa.

Syyt suomalaisyritysten vesivastuullisuuden kehittämisen haasteisiin ovat todennäköisesti moninaisia. Kuten edellä mainittu, lainsäädäntö ja poliittiset tekijät ovat yrityksille merkittävimmät vastuullisuutta ohjaavat tekijät, mutta ne eivät nykyisellään velvoita huomioimaan kansainvälisten arvoketjujen vesivastuullisuutta tai aktiivisesti kehittämään käytänteitä yli minimivaatimusten. Kyselytutkimuksen vastauksissa ja haastatteluissa myös toistui, että vesi on usein jäänyt priorisoinnissa muiden vastuullisuustee-
mojen varjoon. Esimerkiksi rajatumpaan ilmasto- ja ihmisoikeustyöhön kannustavat ja pakottavat ajurit ovat tällä hetkellä vesivastuullisuusajureita voimakkaampia.

Hankkeen kyselyssä, haastatteluissa ja työpajakeskusteluissa keskeisenä haasteena toistui myös suomalaisyritysten ja niiden hankintavolyymien pieni koko suhteessa kansainvälisiin toimijoihin ja vähäiset resurssit monimutkaisten ja moniportaisten ketjujen hallintaan. Selvityksessä nousi esiin myös vesivastuullisuuden parhaiden työkalujen ja käytänteiden selventämisen tarve. Tämä kytkeytyy hankkeen laajempaan tavoitteeseen tunnistaa ja kehittää vesivastuullisuuden parhaita toimintamalleja ja ohjauskeinoja.

4 Yritysten vesivastuullisuuden toimintamallit ja parhaat käytänteet

Hankkeen yhtenä keskeisenä tavoitteena oli kehittää ohjeistuksia ja toimintamalleja sekä tunnistaa yritysten vesivastuullisuuden parhaita käytänteitä. Tarve tälle toistui myös hankkeen suomalaisyritysten vesivastuullisuuden nykytilan selvityksessä (luku 3). Tässä luvussa kuvaamme yrityksille suunnatun vesivastuullisuuden kehittämisen viiden askeleen toimintamallin ohjeistuksineen, työkaluineen ja parhaiden käytänteiden esimerkkeineen. Lisäksi tarkastelemme keinoja kytkeä vesi osaksi yritysten kokonaisvastuullisuuden ja arvoketjujen hallintaa, sekä arvioimme kansainvälisten vesivastuutavoitteiden asettamisen menetelmien soveltuvuutta ja lisäarvoa Suomen kontekstissa.

Luvussa esitellyt toimintamallit ja menetelmät edustavat pääasiassa yritysten itse- ja yhteissääntelyä. Ne täydentävät ja kytkeytyvät läheisesti luvussa 5 esiteltyihin vesivastuullisuuden oikeudellisiin ja muihin ohjauskeinoihin.

4.1 Aloitteiden ja työkalujen suosta selkeisiin askelmerkkeihin

Niin hankkeen kyselytutkimuksen tuloksissa (luku 3.2) kuin aiemmissa selvityksissä suomalaisyritysten vesivastuullisuudesta ja sen kehittämistarpeista⁵⁹ on toistunut sama viesti: yritysten on hankala hahmottaa kansainvälisiä vesivastuualoitteita ja työkaluja ja sovittaa niitä omaan toimintaansa. Haastattelemamme kansainvälisten vesivastuullisuuden edistämisorganisaatioiden asiantuntijat nostivat esille saman huolenaiheen: aloitteita ja työkaluja on jo riittämiin, mutta niiden toimeenpantavuuteen ja sen tukemiseen ei ole kiinnitetty riittävästi huomiota.

Keskeinen keino edellä mainitun ongelman ratkaisemiseksi on ollut suomalaisen vesivastuusuittoumuksen kehittäminen ja julkistaminen vuonna 2017.⁶⁰ Sitoumus rakennettiin eräänlaiseksi ohjenuoraksi mahdollistamaan eteneminen vesivastuualoitteiden ja työkalujen suolla. Sitoumuksen peruseriaatteet ovat edelleen ajankohtaiset ja se on suomalaisille toimijoille entuudestaan tuttu. Tämän vuoksi hankkeessa ei nähty tarpeellisuutta kehittää lähtöä kehittämään siitä poikkeavaa toimintamallia. Hankkeen selvitystyössä nousi esiin kuitenkin tarve avata entistä paremmin sitoumuksen logiikkaa

⁵⁹ Huotari (2019), Sojamo ym. (2019), Sojamo ym. (2012)

⁶⁰ [Sitoumus2050.fi/vesivastuusuittoumus](https://sitoumus2050.fi/vesivastuusuittoumus)

yrittäjille ja havainnollistaa sen eri askelia käytännön esimerkein. Lisäksi sitoumuksessa listattuja ohjeistuksia ja työkaluja nähtiin tarpeelliseksi päivittää.

Seuraavaksi esittelemämme vesivastuullisuuden askelten toimintamalli on käytännössä päivitetty versio vesivastuusuittoumuksen rungosta. Kunkin askeleen yhteydessä avataan entistä paremmin sen tavoitteet, laajuus ja kytkökset yrityksen toimintaan. Toimintamalli tuo myös yhteen ohjeistuksia ja työkaluja tavoitteiden saavuttamiseksi. Lisäksi tunnistimme kunkin askeleen yhteyteen kansainvälisiä ja kansallisia esimerkkejä parhaista käytänteistä, jotka esittelemme toimintamallin jälkeen.

Oleellisena huomiona toimintamallin kerätyt ohjeistukset ja työkalut soveltuvat parhaiten suurten ja keskiuurten, kansainvälisesti toimivien tai hankkivien yritysten käyttöön. Kunkin askeleen periaatteet soveltuvat kuitenkin pientenkin yritysten vesivastuullisuuden kehittämisen tueksi ja esimerkiksi vesienhoitosuunnitelmien yhteydessä yritysten vesivastuullisuuden kehittämisen malliksi (luku 5.2.2).

4.2 Vesivastuullisuuden askeleet

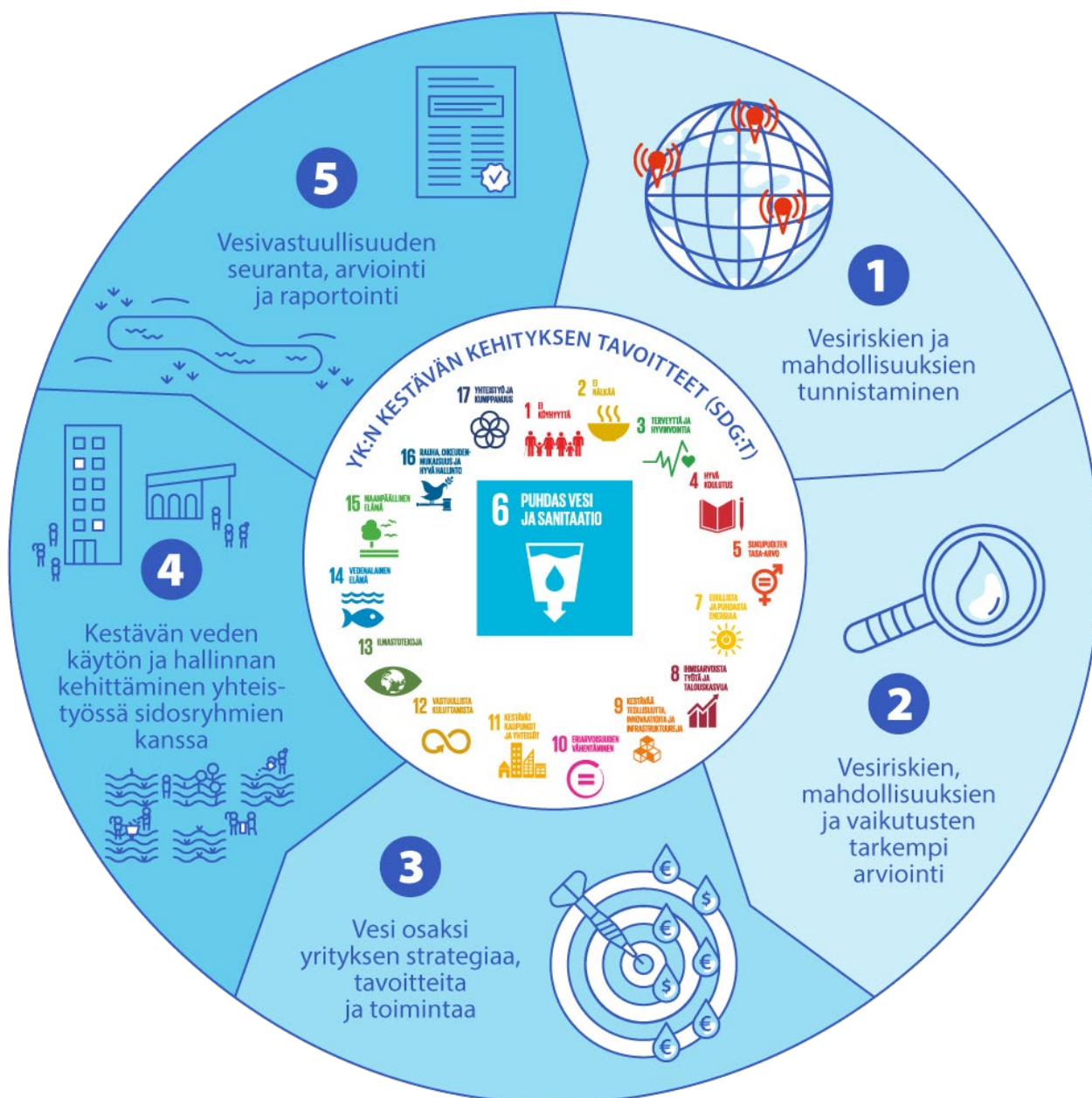
Vesivastuullisuuden askeleet (kuva 10) kuvaavat yrityksen vesivastuullisuuden jatkuvan parantamisen prosessia. Askeleet on tarkoitettu yritysten tueksi vesivastuutyössä alkuun pääsemiseksi ja sen johdonmukaisessa edistämisessä. Vastaavia jäsentelyjä löytyy mm. CEO Water Mandate:ltä⁶¹ ja kansainväliseltä WWF:ltä.⁶²

Askelten järjestys ei ole välttämättä yhtenevä kaikkien sellaisten vesivastuullisuuden raportointikehysten tai standardien kanssa, jotka on tarkoitettu hyödynnettäviksi vesivastuutyön ulkoisessa viestinnässä. Askeleet kattavat kuitenkin kaikki raportoinnin keskeiset osa-alueet, ja keskeiset raportointikehykset ja standardit on tunnistettu osana niiden kehittämisen prosessia.

⁶¹ CEO Water Mandate (2021b)

⁶² Morgan (2018)

Kuva 10. Vesivastuullisuuden askeleet.

Vesivastuullisuuden perustana on, että yritykset toimivat kullakin toimipaikallaan ja arvoketjuissaan vallitsevan lainsäädännön, lupaehtojen ja politiikan mukaisesti. Vesi-vastuutoimenpiteet on tarkoitettu lainsäädännön ja politiikan tueksi ja joissain tapauksissa vastuullisuuden kehittämiseksi perusvaatimuksia pidemmälle.

1. Askel: Vesiriskien ja mahdollisuuksien tunnistaminen

Tavoitteet. Vesivastuullisuuden ensimmäisen askeleen kartoitusten tuloksena syntyy käsitys siitä, onko vesi yritykselle suoraan tai välillisesti keskeinen vastuullisuuskysymys. Tätä varten askeleessa tunnistetaan yrityksen oleelliset vesiriskit ja -mahdollisuudet. Ne voivat kohdistua sekä yrityksen omaan toimintaan ja toimipaikkoihin että arvoketjun muihin toimijoihin. Riskit ja mahdollisuudet voivat liittyä esimerkiksi veden saatavuuteen, vesistöihin kohdistuviin päästöihin, työntekijöiden turvalliseen juomaveden ja sanitaatioon, tai laajemmin vesivarojen hallinnan tilaan yrityksen tai sen arvoketjun toimijoiden toiminta-alueilla.

Laajuus. Yrityksen omat toimipaikat ja arvoketjut alihankkijoihin Suomessa ja kansainvälisesti.

Kytökset yrityksen muuhun toimintaan. Yrityksen riskianalyysit sekä vastuullisuuspanostuksia priorisoivat olennaisuusanalyysit, arvo- ja toimitusketjujen ja hankintojen hallinta.

Ohjeistukset ja työkalut. Vesivastuullisuudessa alkuun pääsemiseksi kattavia ohjeistuksia tarjoavat useat kansainväliset toimijat, ml. [Alliance for Water Stewardship](https://a4ws.org/),⁶³ UN Global Compact [CEO Water Mandate](https://www.unglobalcompact.org/our-work/CEO-Water-Mandate)⁶⁴ ja [WWF](https://www.wwf.org/)⁶⁵. [WWF Water Risk Filter](https://www.wri.org/aqueduct)⁶⁶ ja [WRI Aqueduct](https://www.wri.org/aqueduct)⁶⁷ ovat kattavia työkaluja vesiriskien ja -mahdollisuuksien tunnistamiseen ja kriittisimpien omien toimipaikkojen ja arvoketjujen kartoittamiseen, mutta niiden tarkasteluja kannattaa täydentää toimipaikkakohtaisilla ja paikallisilla tiedoilla.

⁶³ Ks. <https://a4ws.org/>

⁶⁴ Ks. <https://ceowatermandate.org/>

⁶⁵ Ks. https://www.panda.org/discover/our_focus/freshwater_practice/water_management/

⁶⁶ Ks. <https://waterriskfilter.panda.org/en/>

⁶⁷ Ks. <https://www.wri.org/aqueduct>

2. Askel: Vesiriskien, mahdollisuuksien ja vaikutusten tarkempi arviointi

Tavoitteet. Vesivastuullisuuden toimintamallin toinen askel keskittyy oleellisiksi tunnistettujen vesiriskien ja -mahdollisuuksien arviointiin, pitäen sisällään niiden tarkemman kuvaamisen, analyysin ja arvottamisen. Mitä ovat ne konkreettiset veteen liittyvät taloudelliset, sosiaaliset ja ympäristöön liittyvät hyödyt tai haitat, joita oleellisiksi tunnistettuihin vesiriskeihin ja -mahdollisuuksiin liittyy? Tyypillisiä esimerkkejä tuotannon jatkuvuuden ohella ovat yrityksen maineriskit ja -edut. Arviointi konkretisoi veteen liittyvät kustannukset ja hyödyt yritykselle sekä mahdollistaa vaihtoehtoisten raaka-aineiden, prosessien ja tuotteiden vertailun.

Laajuus. Tarkemmat arvioinnit kannattaa keskittää askeleessa 1. kriittisimmiksi tunnistettuihin toimipaikkoihin ja arvoketjuihin.

Kytökset. Arvioinnit kannattaa kytkeä osaksi yrityksen laajempaa riskien arviointia ja hallintaa, niiden menetelmiä ja prosesseja hyödyntäen. Olennaisiksi tunnistetut vesiriskit linkittyvät usein muiden vastuullisuuden osa-alueiden yhteydessä tehtävään työhön, ml. yrityksen ilmasto-, ihmisoikeus- ja biodiversiteettivaikutukset. Vesivastuullisuus kytkeytyy myös entistä tiiviimmin yrityksen investointi- ja rahoitusratkaisuihin kestävän rahoituksen kriteerien ja niiden sitovuuden kehittyessä kansainvälisesti.

Ohjeistukset ja työkalut. Ohjeistuksia ja työkaluja vesiriskien ja mahdollisuuksien tarkempaan arviointiin ja arvottamiseen kokoa yhtein WWF:n [Valuing Water Database](#)⁶⁸. Esimerkiksi [WWF Water Risk Filter](#)⁶⁹ ja [WRI Aqueduct](#)⁷⁰ auttavat vesiriskien tunnistamisen lisäksi niiden tarkemmassa arvioinnissa ja [Ecolab Water Risk Monetizer](#)⁷¹ niiden arvottamisessa. Arvioinnit kannattaa kytkeä osaksi ISO 14001- and EMAS-ympäristöhallinnan järjestelmien käyttöä. [ISO Water Footprint](#)⁷² ja [Water Footprint Network](#)⁷³ tarjoavat menetelmiä vesijalanjäljen laskentaan ja sen kestävyys ja vaikutusten arviointiin.

⁶⁸ Ks. <https://waterriskfilter.panda.org/en/Value/ValuationApproachFinder>

⁶⁹ Ks. <https://waterriskfilter.panda.org/en/>

⁷⁰ Ks. <https://www.wri.org/aqueduct>

⁷¹ Ks. <https://tool.waterriskmonetizer.com/>

⁷² Ks. <https://www.iso.org/standard/43263.html>

⁷³ Ks. <https://waterfootprint.org/en/water-footprint/>

3. Askel: Veden integrointi osaksi yrityksen strategiaa, tavoitteita ja toimintaa

Tavoitteet. Vesiriskien hallinta, vesivastuullisuuden edistäminen ja sen tarjoamiin mahdollisuuksiin tarttuminen onnistuvat parhaiten, kun ne on integroitu osaksi yrityksen strategiaa, johtamisjärjestelmiä sekä riskienhallintajärjestelmiä. Kun vesiriskien ja mahdollisuuksien tunnistaminen ja arviointi on tehty (askel 2.), yritys pystyy määrittämään vesivastuutyölleen keskeisimmät painotukset, tavoitteet ja toimenpiteet.

Painotukset ja tavoitteet voivat liittyä yrityksen kestävään vedenkäyttöön, vesien hyvään tilaan, työntekijöiden ja paikallisyhteisöjen turvalliseen juomaveteen ja sanitaatioon tai laajemmin hyvän vesivarojen hallinnan kehittämiseen. Vesivastuutoimenpiteet voivat pitää sisällään esim. teknologisia parannuksia, koulutusta, toimintatapojen muutoksia, kunnostus- ja kehityshankkeita tai vesivarojen hallinnan kehittämiseen osallistumista.

Laajuus. Vesivastuullisuudelle asetetaan yrityksessä strategisen tason tavoite, johon yrityksen johto sitoutuu. Tämän strategian puitteissa asetetaan yritystason ja toimipaikkakohtaisia (omat ja alihankkijat) vesivastuutavoitteita, joita johdetaan ja joiden toteutumista seurataan. Toimenpiteet kannattaa keskittää erityisesti alueille ja/tai arvoketjun osiin, jotka nousevat esiin vesiriskien ja -mahdollisuuksien arvioinneissa. Vesivastuutoimenpiteet pitävät sisällään sisäisiä parannuksia, mutta tavoitteisiin pääseminen edellyttää useimmiten toimintaympäristön ja toimipaikkojen paikallisen kontekstin huomiointia ja sidosryhmäyhteistyötä (ks. askel 4.).

Kytökset. Vesivastuullisuuden tulisi olla erottamaton ja poikkileikkaava osa yrityksen strategiaa, johtamis- ja riskienhallintajärjestelmiä (esim. ISO 14001, EMAS). Tavoitteiden asettamisessa tulee huomioida yritysten omien sekä alihankkijoiden toimipaikkojen kriittiset tekijät. Lisäksi on tärkeä huomioida tavoitteiden yhteneväisyys toimipaikkojen julkisen sektorin ja muiden vedenkäyttäjien ja sidosryhmien tavoitteiden kanssa. YK:n kestävä kehitys tavoitteet asettavat yleiskehityksen vesivastuutavoitteille.

Ohjeistukset ja työkalut. Vesivastuustrategian kehittämiseksi ohjeistuksia tarjoavat mm. [CEO Water Mandate](#)⁷⁴ ja [World Business Council for Sustainable Development \(WBCSD\)](#)⁷⁵. Vesivastuutavoitteiden asettamiselle ohjeistuksia ja työkaluja tarjoavat [CEO Water Mandate](#)⁷⁶, [World Resources Institute \(WRI\)](#)⁷⁷ ja lähiaikoina Science Based Targets Network.

4. Askel: Kestävän veden käytön ja hallinnan kehittäminen yhteistyössä sidosryhmien kanssa

Tavoitteet. Vaikka yrityksen sisäiset parannukset ovat sen vesivastuullisuudessa keskeisessä roolissa, yrityksen vesiriskien hallinta vaatii useimmiten yhteistyötä sidosryhmien kanssa kestävän vedenkäytön ja hallinnan kehittämiseksi niin yrityksen omilla kuin alihankkijoiden toimipaikoilla. Myös veteen liittyvät mahdollisuudet konkretisoituvat lähes poikkeuksetta sidosryhmäyhteistyön kautta. Sidosryhmäyhteistyötä on oleellista tehdä erityisesti julkisen sektorin kanssa, jolla on ensisijainen mandaatti vesivarojen hallintaan niin Suomessa kuin muissa maissa. Lisäksi yhteistyötä on hyvä tehdä paikallisen kontekstin hyvin tuntevien kumppaneiden, kuten kansalaisjärjestöjen ja tutkimuslaitosten kanssa. Paikallisyhteisöjen ja kansalaisyhteiskunnan huomioiminen ja osallistaminen läpinäkyvällä ja vastuullisella tavalla vesivastuullisuushankkeiden alusta lähtien on tärkeää.

Laajuus. Sidosryhmäyhteistyötä kannattaa tehdä erityisesti alueilla ja/tai arvoketjun osissa, jotka nousevat esiin yrityksen vesiriskien ja -mahdollisuuksien arvioinneissa.

Kytökset. Vesivastuullisuuteen liittyvä sidosryhmäyhteistyö voi kytkeytyä osaksi yrityksen muuta vastuullisuustyötä. Vesivastuullisuustyö voi olla oleellisessa roolissa yrityksen ns. sosiaalisen toimiluvan varmistamisessa.

⁷⁴ Ks. <https://ceowatermandate.org/>

⁷⁵ Ks. <https://www.wbcsd.org/Programs/Food-and-Nature/Water/Resources>

⁷⁶ Ks. <https://ceowatermandate.org/site-targets-guide/>

⁷⁷ Ks. <https://www.wri.org/our-work/project/corporate-water-stewardship>

Ohjeistukset ja työkalut. [CEO Water Mandate](#)⁷⁸ tarjoaa kattavia ohjeistuksia sidosryhmäyhteistyöhön vesivastuullisuuden kehittämiseksi. [Alliance for Water Stewardship International Water Stewardship Standard](#)⁷⁹ listaa myös periaatteita ja työkaluja toimipaikkojen vesivastuullisuuden kehittämiseen yhteistyössä sidosryhmien kanssa.

5. Askel: Vesivastuullisuuden seuranta, arviointi ja raportointi

Tavoitteet. Vesivastuullisuuden kehittämisen tulee olla läpinäkyvää ja sen tavoitteiden seurannan ja tuloksista raportoinnin jatkuvaa. Vesivastuullisuuden käytänteiden jatkuva parantaminen tarkoittaa, että seurannan tuloksia arvioidaan riittävän usein ja toimintaa kehitetään niiden perusteella. Vesivastuullisuuden seurannassa ja siitä viestinnässä on tarkoituksenmukaista noudattaa kansainvälisiä standardeja, jotta tuloksia voidaan vertailla.

Laajuus. Vesivastuullisuuden tilaa ja edistymistä tulisi seurata koko yrityksen sekä kriittiseksi tunnistettujen toimipaikkojen ja teemojen osalta askeleessa 3. määriteltyjen tavoitteiden mukaisesti.

Kytökset. Vesivastuullisuuden seuranta tulisi kytkeä osaksi yrityksen ja toimipaikkojen hallintajärjestelmiä ja vuosiraportointeja sekä alihankkijoiden auditointeja.

Ohjeistukset ja työkalut. Vesivastuullisuuden seurannalle, arvionnille ja raportoinnille tarjoaa ohjeistusta mm. [CEO Water Mandate](#)⁸⁰ sekä vuoden 2021 aikana [Climate Standards Disclosure Board \(CSDB\)](#)⁸¹. [Alliance for Water Stewardship International Water Stewardship Standard](#)⁸² on kattava vesivastuustandardi ja sertifiointijärjestelmä toimipaikkojen vesivastuullisuuden kehittämiseksi ja todentamiseksi. Useat kestävyys ja vastuullisuusstandardit kuten UTZ, Global Gap, FSC, Reilu Kauppa ja Luomu pitävät sisällään kriteerejä vedelle, mutta yksikään niistä ei kata vettä kokonaisvaltaisesti.

⁷⁸ Ks. <https://ceowatermandate.org/>

⁷⁹ Ks. <https://a4ws.org/>

⁸⁰ Ks. <https://ceowatermandate.org/>

⁸¹ Ks. <https://www.cdsb.net/what-we-do/nature-related-financial-disclosures/water-related-disclosures>

⁸² Ks. <https://a4ws.org/>

Niistä ISEAL-allianssin jäsenstandardit ovat kuitenkin yhteensopivia AWS:n standardin kanssa ja ne täydentävät toisiaan.

GRI 303: Water and Effluents⁸³ -raportointistandardi kattaa yrityksen vedenoton, kuluksen, päästöt vesistöihin, vaikutukset vesistressistä kärsivillä alueilla ja arvoketuissa. Se on suunnattu käytettäväksi yleiseen sidosryhmäviestintään. **CDP Water Program**⁸⁴ tarjoaa laajan raportointikehyksen yrityksen vesivastuullisuudelle ja sen kansainväliselle vertailulle. Se syventyy myös yrityksen taloudelliseen toimintakykyyn ja kannattavuuteen kytkeytyviin vesikysymyksiin. Kehys on tarkoitettu käytettäväksi viestintään erityisesti rahoittajien, sijoittajien ja suurten hankkivien yritysten suuntaan.

4.3 Esimerkkejä parhaista käytänteistä

Yritysten vedenkäytön ympäristöllistä kestävyyttä ohjataan eri sektoreiden Euroopan laajuisissa BEMP (ympäristöasioiden hallinnan parhaat toimintatavat) -suosituksissa ja BAT (paras käyttökelpoinen tekniikka) -vaatimuksissa. Ne tunnistettiin hankkeessa toteutetussa kyselyssä keskeisiksi suomalaisyritysten vesivastuullisuustyötä eteenpäin ajaviksi referenssidokumenteiksi (ks. luku 3.2). Ne eivät kuitenkaan kata yritysten vesivastuullisuutta kokonaisvaltaisesti, niiden pitkälti sivuuttaen sosiaalisten vaikutusten ja vesivarojen hyvän ja oikeudenmukaisen hallinnan laajemmat kysymykset (ks. myös luku 5.2.1).

Kansainväliset vesivastuullisuuden edistäjäorganisaatiot, kuten toimipaikkakohtaista vesivastuustandardia ja sertifiointijärjestelmää hallinnoiva Alliance for Water Stewardship (AWS)⁸⁵ ja yritysten vesivastuullisuudelle kattavimman raportointiohjelman tarjoava CDP Water Program⁸⁶, pitävät yllä tietokantoja sertifiointeissa ja raportointeissa parhaiten suoriutuneista yrityksistä. AWS:n sertifiointiraportit ovat julkisia, minkä lisäksi järjestö kehittää parhaillaan tietokantaa tapaustutkimuksista. CDP Water Program:ille raportoineiden yritysten arvosanat ovat pääosin julkisia, minkä lisäksi CDP tarjoaa yrityksille maksullisen tietokannan parhaiden käytänteiden tapaustutkimuksista.

Nostamme tässä yhteydessä esiin kullekin vesivastuullisuuden askeleelle yrityseseimerkin kansainvälisesti ja kansallisesti tunnistetusta parhaasta käytänteestä. Ne on valittu AWS:n ja CDP:n parhaimmiksi arvioimien yritysten joukosta ja/tai tunnistettu

⁸³ Ks. <https://www.globalreporting.org/how-to-use-the-gri-standards/gri-standards-english-language/>

⁸⁴ Ks. <https://www.cdp.net/en/water>

⁸⁵ Ks. <https://a4ws.org/resources/aws-standard-implementation-and-certification-case-studies/>

⁸⁶ Ks. <https://www.cdp.net/en/water>

hankkeen ja vesivastuullisuuden kansainvälisten edistämisorganisaatioiden asiantuntija-arvioiden perusteella. AWS ja CDP eivät välttämättä kata kaikkein yritysten parhaita käytänteitä kansainvälisesti vapaaehtoisuutensa vuoksi. Ne tarjoavat kuitenkin kattavimman, kolmansien osapuolien todentaman ja vertailukelpoisen aineiston yritysten vesivastuullisuudesta.

4.3.1 Vesiriskien ja mahdollisuuksien tunnistaminen: vesivastuusitoumuksen tehneet yritykset

Vuonna 2017 perustettuun vesivastuusitoumukseen on tähän mennessä liittynyt mukaan kuusi yritystä: Atria, Fazer, Finlayson, Sinebrychoff, Stora Enso ja UPM Kymmene.⁸⁷ Kaikki sitoumuksen tehneet yritykset ovat tunnistanee veden kriittiseksi raaka-aineeksi ja teemaksi omilla toimipaikoillaan ja arvoketjuissaan osana riski- ja olennaisuusanalyysijä, ja sitoutuneet tarkempiin vesiriskien arviointeihin. YK:n yritysvastuualoitteen UN Global Compact CEO Water Mandate:n kansainvälisen vesivastuusitoumuksen ovat allekirjoittaneet suomalaisyrityksistä UPM ja Metsä Group.⁸⁸

4.3.2 Vesiriskien, mahdollisuuksien ja veteen liittyvien vaikutusten tarkempi arviointi: Edeka ja Ecolab

Edeka on yksi Saksan suurimmista päivittäistavarakaupan toimijoista, joka on viime vuodet panostanut toimitus- ja arvoketjunsä vesiriskien arviointiin ja ollut mukana kehittämässä kansainvälisiä ohjeistuksia toimialalle mm. Alliance for Water Stewardshipin ja WWF:n kanssa. Edeka tukee omissa vesiriskien arvioinneissaan kriittiseksi tunnistettujen toimipaikkojen ja alihankkijoiden vesivastuullisuuden kehittämistä AWS:n standardin ja sertifiointin kautta.⁸⁹

Ecolab (ECL) on maailman suurimpia vesi-, hygieniä- ja energiateknologioita sekä palveluita tarjoava yritys, joka on vesivastuullisuuden uranuurtajia. Omaan toimintaansa kohdistuvien vesiriskien arvioinnin lisäksi yritys on kehittänyt vapaasti saatavilla olevan *Smart Water Navigator* -työkalun toimipaikkojen vedenkulutuksen arviointiin ja kehittämiseen sekä *Water Risk Monetizer* -työkalun vesiriskien arvottamisen tueksi. Ecolab on lisäksi Alliance for Water Stewardshipin perustajajäseniä ja sertifiointi useita toimipaikkojaan.⁹⁰

⁸⁷ [Sitomus2050.fi/vesivastuusitomus](https://sitomus2050.fi/vesivastuusitomus)

⁸⁸ Ks. <https://ceowatermandate.org/about/endorsing-companies/>

⁸⁹ Ks. <https://www.edeka.de/nachhaltigkeit/wasser.jsp>

⁹⁰ Ks. <https://www.ecolab.com/sustainability/water-stewardship>

4.3.3 Veden sisällyttäminen osaksi yrityksen strategiaa, tavoitteita ja toimintaa: Marks & Spencer, Danone, kasviproteiinit ja kierrätyskuidut

Marks & Spencer ja Danone ovat esimerkkejä yrityksistä, jotka ovat ottaneet tavoitteekseen kytkeä sosiaalisen ja ympäristöllisen vastuullisuuden, mukaan lukien veteen liittyvät kysymykset, systemaattisesti strategiansa ja kaiken toimintansa ytimeen. Danone on ilmoittanut tekevänsä tähän liittyviä muutoksia myös perustamiskirjaansa. Kumpikin yritys on myös raportoinut avoimesti liiketoimintamallinsa muuttamiseen liittyvistä haasteista.⁹¹

Vesivastuullisuuden eri osa-alueet ovat jo nyt useiden suomalaisyritysten strategioiden ytimessä, vaikka ne eivät viestinnässään käytä vesivastuullisuus-termiä. Esimerkiksi suomalaiset kasviproteiini-innovaatiot kuten nyhtökaura ja härkis tarjoavat eläinperäisiä tuotteita ja tuontisoijaa kestävämpiä vaihtoehtoja veden kulutuksen ja vesistövaikutusten suhteen.⁹² Myös kierrätyskuituja- ja tekstiilejä raaka-aineinaan käyttävillä suomalaisyrityksillä kuten Pure Wastella⁹³ on liiketoimintamallinsa puolesta huomattavasti pienempi ja kestävämpi vesijalanjälki kuin neitseellisiä materiaaleja käyttävillä.

4.3.4 Kestävän veden käytön ja hallinnan kehittäminen yhteistyössä sidosryhmien kanssa: Courtauld Commitment 2025 Water Ambition

Courtauld Commitment 2025 Water Ambition on Iso-Britanniassa toimivien elintarvike- ja kaupan alan yritysten sitoumus kehittää omaa vedenkäyttöään ja osallistua yhteistyöhankkeisiin useille toimijoille yhteisillä ja kriittisiksi tunnistetuilla hankinta-alueilla. Yritykset ovat sitoumuksen yhteistyökumppaneiden, paikallisten sidosryhmien ja yli 500 tuottajan kanssa käynnistäneet vesivastuuhankkeita Iso-Britanniassa, Etelä-Afrikassa ja Keniassa yli 1,5 miljoonan punnan yhteisrahoituksella.⁹⁴

Sitoumuksen logiikka on, että yksittäisten yritysten on vaikea yksin vaikuttaa hankintaketjuunsa, varsinkin jos yrityksen hankintavolyymit ja vesivastuullisuustyön resurssit

⁹¹ Dalton & Newborne (2020), ks. <https://corporate.marksandspencer.com/sustainability,https://www.danone.com/impact/planet/protecting-water-cycles.html>

⁹² Jalava & Kummu (2018)

⁹³ Ks. <https://www.impactreport.app/purewaste/css/Pure-Waste-LCA-Report-V2.pdf>

⁹⁴ Ks. <https://wrap.org.uk/taking-action/food-drink/initiatives/courtauld-commitment-2025/water-ambition>

ovat pieniä. Sen sijaan kriittisiksi tunnistetuilla alueilla voimien yhdistäminen ja yhdessä toimiminen tuo jaettuja etuja kaikille osapuolille ja parantaa toimenpiteiden vaikuttavuutta.

4.3.5 Vesivastuullisuuden seuranta, arviointi ja raportointi: UPM Kymmene ja Metsä Board

UPM Kymmenen ja Metsä Board Corporationin raportointi veteen liittyen arvioitiin viimeisimmässä CDP Water Programin vuosittaisessa vertailussa korkeimpaan A-luokkaan⁹⁵. Kumpikin yritys on arvioinut veteen liittyvät riskit ja mahdollisuudet kattavasti ja kehittänyt niihin vastaavia toimenpiteitä.

Kummallakin yrityksellä on vesien hallintaan liittyvät selkeät prosessit niin yritys- kuin toimipaikkatasolla ja vesi on keskeinen osa kummankin hallintojärjestelmiä, politiikkaa ja strategiaa sisältäen ennakkoivia prosesseja. Yritykset ovat asettaneet vesivastuullisuudelle selkeitä tavoitteita, minkä lisäksi yrityksen veteen liittyvät toimet ovat kolmannen osapuolen verifioimia.

Samaan aikaan metsäsektorin yritykset ovat hyvä esimerkki vastuullisuuden eri osa-alueiden yhteensovittamisen tärkeydestä niiden kokonaisvastuullisuutta arvioitaessa. UPM oli vuonna 2020 globaalisti yksi kuudesta yrityksestä, joka saavutti A-luokan veden lisäksi CDP:n ilmasto- ja metsäsektorin käytänteiden kestävyysarvioinnissa (ks. myös luku 3.3.1). Metsä Boardin ja UPM:n Suomessa kasvattama biojalostuskapasiteetti luo jatkossa lisää kysyntää raakapuulle, jonka hankinnan ja korjuun vesistö-, biodiversiteetti- ja ilmastovaikutuksiin tulee kiinnittää erityistä huomiota.⁹⁶

4.4 Vesi osana yrityksen kokonaisvastuullisuutta

Kuinka vesi ja edellä kuvattu vesivastuullisuuden toimintamalli sitten kytkeytyy osaksi yritysten kokonaisvastuullisuutta ja suhtautuu vastuullisuuden muihin teemoihin? Kuten vesivastuullisuuden toimintamallin ensimmäisen askeleen yhteydessä on mainittu, yritysten vastuullisuustyötä ohjaa ensinnäkin toiminnan vaikuttavuuteen sekä yrityksen keskeisten sidosryhmien näkemyksiin pohjautuva olennaisuusanalyysi. Analyysi luo pohjan sille, mihin yritysten tulisi keskittyä vastuullisuustyössään.

⁹⁵ CDP Water Program (2021)

⁹⁶ Marttila ym. (2020)

Toiseksi, vastuullisuustyön strategisuus, suunnitelmallisuus ja siihen käytettävissä olevat resurssit vaihtelevat merkittävästi yritysten toimialan, liiketoimintamallin ja kokoluokan mukaan. Vesi voi nousta osaksi yrityksen kokonaisvastuullisuutta tästä syystä useaa eri polkua. Kuten hankkeessa toteutettu kysely ja haastattelut osoittavat (luku 3.2), vesi nousee monen yrityksen agendalle prosessien energia- ja vesitehokkuuteen liittyvänä taloudellisena kysymyksenä, jonka kehitystä seurataan eri prosessi-indikaattoreiden avulla. Vesi nousee olennaiseksi vastuullisuuskysymykseksi useassa yrityksessä myös ympäristövaikutusten ja erityisesti veteen liittyvien päästöjen seurannan kautta.

Esimerkiksi yritysten käytössä laajasti oleva Global Reporting Initiative (GRI) Standards⁹⁷ kattaa myös vesivastuullisuuteen liittyviä indikaattoreita (ks. vesivastuullisuuden askel 5.). Tämän lisäksi yritykset voivat hyödyntää vaikutustensa ymmärtämiseksi erilaisia tuotteiden ympäristövaikutuksia tarkastelevia analyysejä, kuten elinkaariarviointoja. Elinkaariarvioinnin standardit (mm. ISO 14067, PAS 2050, GHG Protocol Product Standard) sisältävät vedenkäytön ja -kulutuksen indikaattoreita, ja niiden kehittäjäorganisaatiot ovat viime vuosina tuoneet markkinoille myös suoraan veteen keskittyviä menetelmiä (esim. vesivastuullisuuden askeleen 3. yhteydessä listattu ISO 14046).

Kuten edellä esitetyt vesivastuullisuuden askeleet korostavat, vesi nousee monen yrityksen vastuullisuusagendalle myös sellaisen riskitarkastelun kautta, jossa pyritään tunnistamaan eri todennäköisyyksin ja vaikutuksin toteutuvia poikkeustilanteita valmistusprosesseissa, arvoketjuissa ja/tai tuotannon päästöissä. Vesi voi muodostaa yritykselle myös sen ”ydintoiminnan ulkopuolella” merkittävän riskin, joka saattaa jäädä havaitsematta ilman vesinäkökulman systemaattista integrointia yrityksen vastuullisuuteen. Esimerkiksi kuljetuksiin liittyvien onnettomuusriskien (tulipalo, liikenneonnettomuus) tarkastelun yhteydessä pohjavesiriskit voivat jäädä monelta yritykseltä huomioimatta ilman vesinäkökulman erityistä tarkastelua.

Vesivastuullisuuden viiden askeleen toimintamallissa sidosryhmien tunnistaminen ja integrointi vastuullisuustyöhön muodostaa tärkeän keinon tunnistaa paitsi vesiriskejä myös mahdollisuuksia niiden ennakoiwaan hallintaan (askel 4.). Erityisesti näin on sellaisten vesiriskien kohdalla, jotka eivät kohdistu suoraan yritykseen vaan keskeisiin sidosryhmiin. Vesi voi tarjota yrityksille tärkeän välineen kehittää vastuullisuuttaan, koska sen avulla monien riskien kytkennät nousevat esiin. Vesivastuullisuus tarjoaa

⁹⁷ Ks. <https://www.globalreporting.org/how-to-use-the-gri-standards/gri-standards-english-language/>

monia keinoja kehittää sidosryhmäyhteistyötä ja viestiä yrityksen vastuullisuuden vai-
kuttavuudesta asiakkaille, viranomaisille, paikallisyhteisöille, työntekijöille ja kansalais-
järjestöille selkeällä ja ymmärrettävällä tavalla.

Strategisesta näkökulmasta vesivastuullisuus tarjoaa yritykselle myös luonnollisen ta-
van kontribuoida kansalliseen ja kansainväliseen YK:n kestävän kehityksen tavoittei-
den toimeenpanoon. Kuten luvussa 2.2 kuvasimme, se linkittää yrityksen vastuulli-
suustyön eri tavoin kestävän kehityksen tavoitteeseen 6 (Puhdas vesi ja sanitaatio,
jonka alla useita alatavoitteita). Veden linkit myös muihin kestävän kehityksen tavoit-
teisiin ovat ilmeiset.

Kehittyvä ymmärrys veden moninaisista linkeistä kestävän kehityksen tavoitteisiin,
niin riskien kuin mahdollisuuksien näkökulmista, nivoo vesivastuullisuuden edistämi-
sen entistä tiiviimmin myös tunnistettujen toimenpiteiden rahoituksen hintaan ja saata-
vuuteen. Merkittävät rahoitusalan regulaattoreiden (kuten esimerkiksi Euroopan unio-
nin kestävän rahoituksen luokittelujärjestelmä)⁹⁸ ja finanssiteollisuuden aloitteet (ku-
ten esimerkiksi Task Force on Climate-related Financial Disclosures, TCFD)⁹⁹ lisäävät
asteittain paineita huomioida myös veteen liittyvät vastuullisuusnäkökulmat yrityksen
riskianalyseissa, sidosryhmäyhteistyössä ja viestinnässä (ks. myös luku 5.4).

Tiivistäen, vesivastuullisuuden toimintamalli ja sen viisi askelta tarjoavat systemaatti-
sen lähestymistavan ja työkalut integroida vesivastuullisuus johdonmukaisella tavalla
eri kokoisten yritysten vastuullisuustyöhön. Kyse on keinosta lähestyä vastuullisuutta
proaktiivisella tavalla, jossa riskitarkastelun rinnalle tuodaan vesivastuullisuuden posi-
tiivisten mahdollisuuksien analyysi ja tunnistetaan yrityksen moninaiset sidosryhmät ja
veteen liittyvät usein pitkät arvoketjut, joiden hallintaa avaamme tarkemmin seuraa-
vaksi.

4.5 Vesi osana arvoketjujen hallintaa

Suomalaisyritysten vesivastuullisuuden nykytilan arvioinnissa yhdeksi merkittävim-
mistä kehittämisenäkökulmista nousi yritysten arvoketjujen vesivastuullisuuden hallin-
nan kehittäminen (luku 3.2). Arvoketjun merkitys luonnollisesti vaihtelee riippuen toi-

⁹⁸ Vesi- ja merivarojen suojeleminen on yksi kuudesta ympäristötavoitteesta, jota taksonomia tu-
lee ohjaamaan, ja kokonaisuutena vesi linkittyy kaikkiin kuuteen tavoitteeseen, joista ilmastota-
voitteiden osalta ollaan edetty pisimmälle vuoden 2021 alussa. Ks. [https://ec.europa.eu/info/bu-
siness-economy-euro/banking-and-finance/sustainable-finance_fi](https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/banking-and-finance/sustainable-finance_fi)

⁹⁹ Ks. <https://www.fsb-tcfid.org/>

minnasta ja tuotteista. Huomattavalle osalle niistä arvoketjuista, joiden osana suomalaisten yritykset toimivat, merkittävimmät vesiriskit ja mahdollisuudet liittyvät arvoketjun muiden toimijoiden toimintaan ja sijaintipaikkaan.

Pitkien ja monimutkaisten kansainvälisten arvoketjujen hallinta voi olla erityisen haastavaa. Raaka-aineiden jäljitettävyyttä saattaa esimerkiksi päätyä kansainvälisiin pörseihin (esim. puuvilla ja soija) ja hankkeessa toteutettujen haastattelujen ja aiempien selvitysten¹⁰⁰ perusteella suomalaistoimijoiden hankintavolyymit ovat usein niin pieniä, etteivät ne koe pystyvänsä vaikuttamaan alkutuotannon käytänteisiin. Sertifioitujen raaka-aineiden ja tuotteiden, kuten Global Gap, Reilu Kauppa ja Luomu, ketjut ovat läpinäkyvimpiä ja raaka-aineille ja tuotteille on asetettu myös veteen liittyviä vastuullisuuskriteerejä. Sertifioidut raaka-aineet ja tuotteet edustavat kuitenkin vain pientä osaa hankintavolyymeista.

Hankkeen selvitystyön perusteella on kuitenkin selvää, että arvoketjujen hallintaan kannattaa yleisesti suhtautua proaktiivisesti. Kansainvälisissä vertailuissa yritykset, joilla on ollut suurempi kontrolli arvoketjuihinsa ovat menestyneet muita taloudellisesti paremmin ja tuottaneet samalla sosiaalisia ja ympäristöhyötyjä sidosryhmille¹⁰¹. Vesivastuullisuuden näkökulmasta jo olemassa olevien arvoketjujen käytänteiden kehittäminen on useimmiten eri osapuolien kannalta parempi ratkaisu kuin katkaista ongelmatilanteissa hankintasopimukset ja liiketoimintasuhteet.¹⁰² Yrityksillä voi olla merkittävä rooli paikallisen veden käytön ja hallinnan kehittämisessä ja veteen liittyvien oikeuksien toteutumisen varmistamisessa. Kestävämpiä vaihtoehtoja raaka-aineelle ja tuotteelle ei ole myöskään välttämättä muualta saatavissa.¹⁰³ Joskus toimittajien tai raaka-aineiden ja tuotteiden vaihtaminen voi tulla kyseeseen, mutta sen tulisi perustua kokonaisvaltaisille arvioille. Uusia avauksia tehtäessä hankintojen ja tuotannon keskittäminen vesiriskeiltään matalille alueille on järkevää ja voi olla Suomelle ja Suomessa sijaitsevalle toiminnalle tulevaisuudessa suhteellinen etu.¹⁰⁴

Arvoketjujen vesivastuullisuuden arviointiin ja hallintaan kehitetään jatkuvasti uutta kansainvälistä ohjeistusta ja työkaluja¹⁰⁵. Aiemmin kuvattu brittiläisten elintarvike- ja kaupanalan toimijoiden sitoumusaloite Coultard Commitment 2025 Water Ambition on hyvä esimerkki toimialakohtaisesta arvoketjut kattavasta sitoumusmallista, jonka

¹⁰⁰ Huotari (2019), Sojamo ym. (2012)

¹⁰¹ WEF & Accenture (2015), CDP Water Program (2021)

¹⁰² Nikula (2012)

¹⁰³ Sojamo (2015)

¹⁰⁴ Lehtikoinen ym. (2019), Sandström ym. (2018)

¹⁰⁵ ICT-sektorin arvoketjuille ks. AWS ym. (2021), maatalouden ja ruuantuotannon arvoketjuille ks. Vatter ym. (2021), yleiskatsaus ks. Huotari ym. (2019).

suuntaan myös suomalaista vesivastuusitoumusta voitaisiin kehittää, seuraten julkisen sektorin ja toimialojen välisten Green Deal- ja materiaalitehokkuussitoumusten aiempia toimeenpanomalleja (ks. myös luku 7.2 ja 8.2).

Yritysvastuun oikeudellisen ohjauksen vahvistamiselle ja erityisesti arvoketjujen hallinnalle on myös tunnistettu yleinen tarve. Parhaillaan sekä EU:ssa että kansallisesti on käynnissä yritysvastuulainsäädännön valmistelu. Tarkoituksena on, että yritykset veloitettaisiin noudattamaan asianmukaista huolellisuutta ihmisoikeus- ja ympäristönäkökohdista. Vastuu ulottuisi sekä yrityksen omaan että konserniyhtiöiden ja alihankintaketjujen toimintaan. Yritysten tulisi raportoida avoimesti toimintansa ja arvoketjujensa ihmisoikeus- ja ympäristövaikutuksista sekä niiden hallitsemiseksi toteutetuista huolellisuustoimista. Arvoketjujen hallintaan ja niiden vesinäkökulmien huomiointiin kannattaa suhtautua ennakoiden jo tästä syystä (ks. tarkemmin luku 5.3).

4.6 Vesivastuutavoitteiden asettaminen

4.6.1 Tavoitteiden asettamisella lisää konkretiaa ja merkityksellisyyttä vesivastuutyöhön

Keskeinen kysymys yritysten vesivastuullisuuden kehittämisessä on *miten yritysten tulisi muuttaa toimintatapojaan ja liiketoimintamallejaan ja kuinka paljon?* Kussakin toimintaympäristössä vallitseva lainsäädäntö ja politiikka asettaa tiettyjä reunaehtoja yritysten toiminnalle perustuen yhdistelmään yhteiskunnan arvoista ja luonnontieteiden kautta määritetyistä raja-arvoista, esimerkiksi lupaehtojen muodossa. Kuten tuomme tässä raportissa muissa yhteyksissä esiin (luku 3 ja luku 5), nykylainsäädäntö ei ole sellaisenaan kuitenkaan riittävää vesivastuutavoitteiden saavuttamiseksi, ei yritysten riskienhallinnan eikä laajemman julkisen edun ja siihen suoraan kytköksissä olevan ympäristön tilan kannalta.

Vesivastuutavoitteiden asettaminen on edellä esitettyssä vesivastuullisuuden toimintamallissa keskeinen osa askelta 3., veden integrointia osaksi yrityksen strategiaa, tavoitteita ja toimintaa. Yritysten veteen liittyvien tavoitteiden asettamiseen liittyviä keskeisiä kysymyksiä ovat viime vuosina olleet mm. yritysten merkityksellisten toimien tunnistaminen kestäväen kehityksen tavoitteiden saavuttamiseksi sekä kansallisten ja kansainvälisten lakisääteisten tilatavoitteiden saavuttaminen yritysten osalta, ml. vesipuitedirektiivin vesien hyvän ekologisen ja kemiallisen tilan tavoitteet.

Vaikka jälkimmäiseen on olemassa Suomessakin lakisääteisiä lupaprosesseja, toimenpideohjelmia ja vesistövisiohankkeita, tilatavoitteita ei ole nykysääntelyllä saavutettu (ks. myös luku 1 ja luku 5).¹⁰⁶ Vesien tila ja sääntely sekä sen toimeenpano on vielä huomattavasti heikompaa useimmissa muissa maissa, joissa suomalaisyrityksillä on myös toimipaikkoja ja arvoketjujen alihankkijoita.

Kultakin yritykseltä vaadittavien toimien oikean kohdentamisen ja kokoluokan määrittäminen yleispätevästi on hankalaa, toimien reiluuden ja oikeudenmukaisuuden riippuessa kunkin toimintaympäristön normeista ja arvoista.¹⁰⁷ Viimeisen viiden vuoden aikana on kuitenkin alettu kehittää kansainvälisiä menetelmiä, joiden avulla voidaan alkaa tunnistaa kullekin yritykselle mielekkäitä toimenpiteitä, jotka samalla vastaavat yritysten sisäisiin ja yhteiskuntien laajempiin tavoitteisiin.

Kansainvälistä vesivastuutavoitteiden menetelmäkehitystä ovat viime vuosina johtaneet UN Global Compact CEO Water Mandate, WWF, CDP Water Programme, World Resources Institute ja The Nature Conservancy, jotka julkistivat 2017 yleisperiaatteet yritysten vesivastuutavoitteille.¹⁰⁸ Vesivastuutavoitteet ja niihin liittyvät toimet voivat olla joko laadullisia (esim. vesiekosysteemien kunnostaminen tai turvallisen juomaveden ja sanitaation takaaminen kaikille työntekijöille) tai määrällisiä (esim. veden kulutuksen vähentämiseen tai vesiin kohdistuviin päästöihin liittyviä). Yhteistä sekä laadullisille että määrällisille tavoitteille on, että niiden tulisi sekä vastata kohteeltaan ja suuruusluokaltaan yritysten merkittävimpiä veteen liittyviä vaikutuksia että olla linjassa kunkin toimipaikan paikallisten, useimmiten julkisen sektorin asettamien raja-arvojen, prioriteettien ja tavoitteiden kanssa. Vesivastuutavoitteiden asettamisen menetelmät tukevat näin ollen sekä yritysten vesivastuullisuuden ja riskienhallinnan toteutumista että yhteiskuntien laajempia tavoitteita kestäväälle vedenkäytölle ja hallinnalle, tällä hetkellä olemassa olevia sääntelykehyksiä täydentäen.

Vesivastuutavoitteiden menetelmien on nähty täydentävän jo olemassa olevia vesivastuullisuuden ohjeistuksia ja toimipaikkakohtaisia vesivastuustandardeja (Alliance for Water Stewardship International Water Stewardship Standard, European Water Stewardship Standard – ks. tarkemmin luku 3.3.3). Tavoitteita voidaan asettaa yrityksen toiminnalle kokonaisuudessaan ja kriittisimmille toimipaikoille. Kuten todettua, vesivastuutavoitteiden menetelmäkehityksestä ovat vastanneet vesivastuullisuuden kansainväliset edistäjäorganisaatiot yhteistyössä pilottiyritysten kanssa eri puolilla maailmaa. Missään maassa yritysten vesivastuutavoitteisiin ei ole vielä kansallista suositusta.

¹⁰⁶ SYKE ym. (2019)

¹⁰⁷ SBTN (2020)

¹⁰⁸ CEO Water Mandate ym. (2017)

Esittelemme seuraavaksi tarkemmin keskeisimpiä vesivastuutavoitteiden asettamiselle kehitettyjä kansainvälisiä menetelmiä ja arviomme niiden soveltuvuutta Suomen kontekstissa.

4.6.2 Vesivastuutavoitteiden kansainväliset menetelmät

Vesivastuutavoitteiden menetelmien kehitystyössä on tällä hetkellä havaittavissa kaksi suuntausta: käytännön toimeenpantavuutta ja julkisen sektorin tavoitteiden ohjausroolia painottava suuntaus, sekä tiedeperustaisten raja-arvojen määrittämiseen keskittyvä suuntaus.

Ensimmäisen periaatteet ovat jo sangen selkeästi määritellyt ja menetelmää on testattu piloteissa ympäri maailmaa, kun taas jälkimmäisen kehitystyö ja pilotointi osana Science Based Targets –aloitetta on parhaillaan käynnissä. Ensimmäistä suuntausta edustavat jo julkaistut *Site-level Water Targets Informed by Catchment Context* -ohjeistus¹⁰⁹ sekä *Enterprise level water targets* -ohjeistus¹¹⁰, jälkimmäistä Science Based Targets for Water (tulossa 2022).

Site-level Water Targets Informed by Catchment Context. Paikka- ja kontekstiperustaisten vesivastuutavoitteiden asettamisen menetelmä on julkaistu 2019 ja sitä on testattu piloteissa Kaliforniassa, Etelä-Afrikassa, Espanjassa ja Intiassa. Vapaasti suomennettuina menetelmän keskeiset osiot ovat 1. kriittisten toimipaikkojen tunnistaminen, 2. toimipaikan vaikutuspiirin alueellinen raja, 3. vesistöalueen vesihaasteiden ja tavoitetilan tunnistaminen ja niiden erotuksen määrittely, 4. toimipaikan vaikutusten arviointi ja tavoitteiden asettaminen, 5. toimenpiteiden edistäminen yhteistyössä sidosryhmien kanssa sekä 6. seuranta ja raportointi.

Menetelmän pilottien tulokset ovat olleet rohkaisevia, mutta niissä on tunnistettu myös kehittämisen paikkoja:¹¹¹

- Suurinta osaa veteen liittyvistä haasteista ei voida ratkaista pelkillä sisäisillä toimenpiteillä - paikallisten/alueellisten vesihallinnon viranomaisten ja muiden sidosryhmien osallistaminen tavoitteiden asettamiseen on ensiarvoisen tärkeää.
- Niin yritysten kuin julkisen sektorin tavoitteille pitää olla selkeät aikarajat.
- Veteen liittyvät haasteet nivoutuvat yhteen – kytkösten tunnistaminen on tärkeää, mutta tavoitteiden tulee olla selkeästi toteutettavia.

¹⁰⁹ CEO Water Mandate ym. (2019)

¹¹⁰ CEO Water Mandate ym. (2021)

¹¹¹ CEO Water Mandate (2020a), CEO Water Mandate (2020b), CEO Water Mandate (2020c)

- Datan puute on hidaste, mutta se voi olla myös löydös ja johtaa toimenpiteisiin.
- Jos määrällisiä tavoitteita on hankala asettaa, myös laadulliset tavoitteet ja kehittämisprosessien käynnistäminen ovat hyödyllisiä.
- Yritysten ylätason ja paikallisen tason yksiköiden ja kunkin tason prioriteettien välillä on tärkeä käydä vuoropuhelua.

Enterprise level water targets. Yritystason vesivastuutavoitteiden asettamisen menetelmä täydentää paikka- ja kontekstiperustaista menetelmää auttaen tunnistamaan yritykselle kriittisimmät arvoketjut ja toimipaikat. Lisäksi sen tarkoitus on auttaa asettamaan koko yrityksen vesivastuutyölle suuntaviivoja ja tavoitteita. Ohjeistus tullaan julkaisemaan kevään 2021 aikana.¹¹²

Joissain tapauksissa yritystason tavoitteiden asettaminen voi myös olla toimipaikka-kohtaista oleellisempaa. Esimerkkejä tällaisista tilanteista ovat mm. uudet lakisääteiset kaikkia toimipaikkoja koskevat säännökset, tuotantoprosessien laajemmat muutokset, tuotesuunnittelun muutokset, liiketoimintamallien muutokset tuotelähtöisestä palvelulähtöisemmäksi sekä toimittajien laajempi osallistaminen ja hankintapolitiikan kehittäminen.¹¹³

Science based targets for water. Tiedeperustaisten vesivastuutavoitteiden menetelmäkehitys pyrkii tuomaan tavoitteen asettamiseen tieteelliset raja-arvot mukaan mukaillen planeetan rajat¹¹⁴ ja *safe and just operating space*¹¹⁵ -ajattelua. Science Based Targets Networkin laajan sidosryhmäkuulemisen avulla kehittämän menetelmän ensimmäistä versiota pilotoidaan vuoden 2021 aikana ja se on tarkoitus julkaista vuoden 2022 alussa. Tiedeperustaisten tavoitteiden periaatteet ovat, että tavoitteiden pitää olla mitattavia, toteuttavia ja aikaan sidottuja, sekä perustua parhaimpaan saatavilla olevaan tieteeseen.

Vuoden 2021 aikana pilotoitava menetelmä on ensimmäinen katsaus siihen, minkälaisia prosesseja ja resursseja tiedeperustainen vesitavoitteiden asettaminen vaatii yrityksiltä ja minkälaisista alustavista mittaluokista puhutaan yritystason vedenkäytön tai vesiin kohdistuvien päästöjen vähentämisessä.

¹¹² CEO Water Mandate ym. (2021)

¹¹³ SBTW (2020)

¹¹⁴ Rockström ym. (2009)

¹¹⁵ Dearing et al. (2014)

Tiedeperustaisten vesitavoitteiden menetelmän runko koostui hankkeen selvitystyön hetkellä seuraavista askelista, noudattaen Science Based Targets Networkin tiedeperustaisten luontotavoitteiden (Science Based Targets for Nature) menetelmän runkoa¹¹⁶:

1. **Arvioi** – tunnista arvoketjujen merkittävimmät veteen liittyvät vaikutukset ja riippuvuudet, tunnista alustavat teemat ja kohdealueet ja toimipaikat, joille tavoitteita asetetaan.
2. **Tulkitse ja priorisoi** – valitse alustavista toimipaikoista kriittisimmät tavoitteiden asettamiselle, huomioiden ympäristön tila, yrityksen vaikutukset vesiin ja paikallisten sidosryhmien tarpeet, määritä vaikutuspiiri, jossa tavoitteita asetetaan.
3. **Mittaa, aseta, viesti** – aseta vesitavoitteita valituille toimipaikoille ja viesti niistä julkisesti. Tavoitteet voivat liittyä veden määrän ja/tai laatuun, tunnista tavoitteiden asettamisen yhteydessä 1) indikaattorit yrityksen ympäristövaikutuksille, 2) indikaattorit ympäristön tilalle, 3) ympäristön tavoitetila, 4) menetelmä yritysten ympäristövaikutusten ja ympäristön tilan välisen suhteen määrittämiseksi.
4. **Toimi** – kehitä toimintasuunnitelma ja toimeenpane tekoja edellä määritettyjen tavoitteiden saavuttamiseksi.
5. **Seuraa** – viesti tavoitteista, tehdyistä toimenpiteistä ja edistymisestä tavoitteiden saavuttamiseksi, laadi raportti, joka kuvaa tiedepohjaisten vesitavoitteiden asettamisen kehityksen ja toimeenpanon, ja joka on kolmansien osapuolien todennettavissa.

Tiedeperustaisten vesitavoitteiden asettamisen yhteydessä on nostettu esiin myös keskeinen kysymys yritysten välisestä taakanjaosta (*allocation*). Kuten aikaisemmassa toimipaikkakohtaisessa ohjeistuksessa on korostettu¹¹⁷, yrityksen osuus riippuu ennen kaikkea sen osuudesta alueen kokonaisvedenkulutuksesta ja kuormituksesta, mutta myös yrityksen prioriteeteista ja kunnianhimosta löytää ratkaisuja veteen liittyviin haasteisiin, vaikka ne eivät olisi ensisijaisesti sen itsensä aiheuttamia. Lisäksi on tärkeä huomioida yrityksen kyky vaikuttaa ja tukea muita toimijoita tavoitetilan saavuttamisessa.

Luontotavoitteiden menetelmäkehityksen yhteydessä on tunnistettu mahdollisia erimalleja ja perusteita taakanjaolle, perustuen esimerkiksi yrityksen taloudellisiin edellytyksiin tehdä toimenpiteitä, saastuttaja maksaa -periaatteeseen tai historiallisten epäoikeudenmukaisuuksien hyvittämiseen.¹¹⁸ Luontotavoitteiden menetelmäkehityksen

¹¹⁶ SBTN (2020)

¹¹⁷ CEO Water Mandate ym. (2019)

¹¹⁸ SBTN (2020)

johtopäätösten perusteella on selvää, että oikeudenmukaiset osuudet ja niissä pysyminen pystytään takaamaan ainoastaan kaikkia sidosryhmiä osallistavalla prosessilla, jossa eri toimijoiden ja ryhmien etuuksien huomioimisella ja tasapainottamisella julkisella sektorilla on tärkeä rooli. Tämä on todettu yleisesti keskeiseksi periaatteeksi myös vesivastuullisuuden yhteydessä ja sisällytetty myös osaksi edempänä esiteltyä vesivastuullisuuden askelien toimintamallia ja sen askelta 4.

4.6.3 Arvio kansainvälisten toimintamallien soveltuvuudesta Suomen kontekstiin

Arviomme hankkeessa vesivastuutavoitteiden kansainvälisten menetelmien soveltuvuutta ja lisäarvoa Suomen kontekstissa. Huomioiden, että kansainvälinen menetelmäkehitys keskittyy sovellettavuuteen kansainvälisissä konteksteissa, joissa myös suomalaisilla yrityksillä on toimipaikkoja ja alihankkijoita, keskityimme hankkeessa arvioimaan menetelmien toimeenpanon edellytyksiä Suomessa ja suomalaisilla toimipaikoilla.

On kuitenkin oleellista muistaa, että kaikki Suomessa tapahtuva yritystoiminta on jollain tapaa riippuvainen myös muualta tuoduista raaka-aineista ja muista tuotantopainoksista. Yrityksen prioriteettitoimipaikkojen, joko niiden omien tai arvoketjujen alihankkijoiden, sekä niiden suorien ja epäsuorien veteen liittyvien vaikutusten tunnistaminen on osa vesivastuullisuuden kokonaistoimintamallin askelia 1. ja 2. – näihin askeliin liittyvän työn yhteydessä tunnistetaan, mihin tavoitteiden asettamisessa askelleen 3. tavoitteiden asettamisen yhteydessä kannattaa keskittyä. Vesivastuutavoitteiden asettamisen menetelmät ja toimintamalli täytyy toisin sanoen aina kytkeä osaksi vesivastuullisuuden edistämisen laajempaa kokonaisuutta.

Keskityimme hankkeessa tarkastelemaan erityisesti paikka- ja kontekstiperustaisten vesitavoitteiden asettamisen menetelmän¹¹⁹ ja sitä täydentävin ja saatavilla olevin osin tiedeperustaisten vesitavoitteiden asettamismenetelmän soveltuvuutta suomalaisyritysten vesivastuullisuuden kehittämiseen ja samalla kansallisten lainsäädännön ja politiikan toimeenpanon tukemiseen. Keskityimme kummallekin menetelmälle yhteisiin vaiheisiin 1. kriittisten toimipaikkojen tunnistaminen, 2. toimipaikan vaikutuspiirin alueellinen raja, 3. vesistöalueen vesihaasteiden ja tavoitetilän tunnistaminen ja niiden erotuksen määrittely, 4. toimipaikan vaikutusten arviointi ja tavoitteiden asettaminen, 5. toimenpiteiden edistäminen yhteistyössä sidosryhmien kanssa sekä 6. seuranta ja raportointi.

¹¹⁹ CEO Water Mandate ym. (2019)

Hankkeemme puitteissa ei ollut mahdollisuutta yrityspilotteihin. Sen sijaan testasimme menetelmien soveltuvuutta kolmella Suomen kontekstissa oleellisella toimialalla hankkeen tutkijoiden asiantuntija-arviona: elintarviketeollisuus, muu valmistava teollisuus ja kaivostoiminta.

1. Kriittisten toimipaikkojen tunnistaminen

Kummankin tarkasteltavan kansainvälisen menetelmän ensimmäiset askeleet liittyvät toimipaikkojen valintaan, joille vesivastuutavoitteita asetetaan. Kuten vesivastuullisuuden kehittämisessä yleisesti, tässä auttavat alkuun avoimesti saatavilla olevat globaalit vesiriskien arvioinnin työkalut ja arvoketjujen osalta vesijalanjälki- ja elinkaariarvioinnit (ks. luku 4.2).¹²⁰ Kansainvälisten työkalujen tarjoamia analyysejä kannattaa kuitenkin täydentää Suomessa kansallisella datalla esimerkiksi vesien tilasta¹²¹ ja ilmastoskenaarioista.¹²²

Elintarviketeollisuuden tapauksessa merkittävämmät vesiriskit ovat useimmiten ympäristö- ja vesiluvitettujen omien toimipaikkojen sijasta arvoketjuissa. Tämä tarkoittaa joko suomalaisia tai ulkomaisia tuottajia, jotka toimittavat yritykselle raaka-aineita alueilta, joissa on esimerkiksi vesien tilaan liittyviä haasteita. Tällöin vesivastuutavoitteiden asettamisen fokus kannattaa siirtää arvoketjuun. Kuten kansainväliset menetelmät korostavat, useista potentiaalisista arvoketjujen toimipaikoista kannattaa valita sellaiset, joissa vesivastuullisuuden kehittämisellä on suhteellisesti suurin vaikutus.

Elintarviketeollisuuden tavoin luvitetun muun valmistavan teollisuudenkin merkittävimmät vesiriskit voivat piillä arvoketjuissa. Tämän lisäksi teollisuuden haitta-ainepäästöt Suomessa sijaitsevilla toimipaikoilla voivat kuitenkin muodostaa vesiriskin, jota nykyisellä sääntelyllä ei vielä hallita. Menetelmän soveltaminen myös Suomessa sijaitsevilla toimipaikoilla voi täten olla perusteltua.

Kaivosten luvitukset ja vesistövaikutukset ovat viime vuosina olleet erityisen runsaan kritiikin kohteena. Taustalla ovat vaikuttaneet kaivostoiminnan jännitteet suhteessa muihin maankäytön muotoihin ja yksittäisten laitosten toiminnassa ilmenneet poikkeustilanteet, laiminlyönnit sekä vaikeudet hallita tilanteita lupa- ja valvontakäytännöillä. Kaivosteollisuus on toisinaan sijoittunut syrjäisemmille seuduille, joilla muuta

¹²⁰ Tuotteen tai yrityksen vesijalanjälkeä laskettaessa veden saatavuutta kussakin toimipisteessä voi arvioida mm. AWaRe-metodin scarcity-kertoimien kautta ks. <https://wulca-waterlca.org/aware/>.

¹²¹ Tietoa vesistöjen tilaluokituksista ja siihen vaikuttavista tekijöistä löytyy alueellisista vesienhoitosuunnitelmista. Vesimuodostumakohtaiset luokitukset on myös esitetty ympäristöhallinnon karttapalvelussa. Ks. <http://paikkatieto.ymparisto.fi/vesikartta>

¹²² Ks. <https://www.ilmatieteenlaitos.fi/suomi-hanke>

merkittävää kuormitusta vesistöihin ei välttämättä ole, ja paikoin taas valmiiksi kuormittuneiden vesistöjen äärelle. Kaivosten vastuu vesistöistä ja vesivaikutuksista on siis merkittävä. Systemaattinen vesivastuullisuuden arviointi ja tavoitteiden asettaminen vuoropuhelussa viranomaisten ja sidosryhmien kanssa voisi auttaa arvioimaan uusien kaivoshankkeiden kokonaisvaikutuksia sekä kehittämään kaikkien kaivosten vesivastuullisuutta ja siitä viestintää.

2. Toimipaikan vaikutuspiirin alueellinen raja

Kun kriittiset toimipaikat on tunnistettu, Suomessa sijaitsevan toimipaikan vaikutuspiirin raja suhteessa pinta- ja pohjavesimuodostumiin on lähtökohtaisesti määritettävissä julkisen vesistö- ja paikkatietoaineiston avulla.

Toimipaikan tai toiminnan (esimerkiksi metsäalueet tai viljeltävät pellot) sijoittaminen tietylle valuma- tai vesienhoitoalueelle tai luokitellulle pohjavesialueelle on mahdollista ympäristöhallinnon ja Suomen ympäristökeskus SYKE:n tarjoaman avoimen paikkatietoaineiston avulla.¹²³ Ympäristöluvanvaraisessa toiminnassa, kuten teollisuudessa ja kaivostoiminnassa, toiminnan sijoittumisen perustiedot ovat usein lähtökohtaisesti selvillä ja kirjattu ympäristölupaan. Tämä pätee myös toiminnanharjoittajiin, joilla on vesilain mukainen lupa esimerkiksi vedenottoon tai johtamiseen. Verkkoympäristössä avoimesti saatavilla olevien paikkatietojen avulla on myös mahdollista selvittää ne vesimuodostumat, joihin yrityksen tai muun vastaavan vedenotto tai vesistökuormitus vaikuttaa.

Kaivosteollisuuden vaikutukset vesistöihin riippuvat vahvasti paikallisista olosuhteista ja tekijöistä. Olosuhteiden osalta on syytä tunnistaa muun muassa veden kertyminen esimerkiksi sadannan tai sulamisvesien myötä, mihin vesi purkautuu, miten se etenee ympäristössä esimerkiksi maaperän halkeamien myötä, miten patoturvallisuus on järjestetty, miten rikastushiekassa tai louhoksessa esiintyvät aineet voivat kulkeutua veden mukana, miten veden puhdistetut vedet ja haitta-aineet leviää purkupaikaltaan ja miten herkkä purkuvesistö on näille aineille. Kaivostoiminnan vaikutusalueen tunnistaminen edellyttää huolellista ja monipuolista paneutumista paikallisiin luonnonolosuhteisiin sekä monipuolisia mallinnuksia, jotka kytkeytyvät laitoksen prosessi- ja rakennesuunnitteluun.

Toimipaikan vaikutuspiiriä voi tarkastella myös sen itse aiheuttamia vesistövaikutuksia laajemmin – esimerkiksi valuma-alueen ylävirralla voi olla toimintaa, joka vaikuttaa suoraan toimipaikan vesiriskeihin.¹²⁴ Toisaalta sidosryhmien näkemykset voivat myös tarjota tietoa siitä, miten laajalle alueelle mahdollisia toimenpiteitä kannattaa keskittää,

¹²³ Ks. <http://paikkatieto.ymparisto.fi/vesikartta>

¹²⁴ CEO Water Mandate ym. (2019)

esimerkiksi vesistöjen tilan parantamiseen tähtäävien vesistönkunnostushankkeiden tapauksessa.

3. Vesistöalueen vesihaasteiden ja tavoitetilan tunnistaminen ja niiden erotuksen määrittely

Toimipaikkojen ja toiminnan vaikutuspiirissä olevien vesimuodostumien ekologinen ja kemiallinen tila on julkista tietoa ja saatavilla ympäristöhallinnon tietokannoista. Erilaisia täydentäviä mittauksia ja selvityksiä kuten pohjaeläintutkimuksia, virtausmallinnuksia, tulvaselvityksiä ja Natura-karttoja on koottava eri lähteistä ja toisinaan teetettävä myös itse esimerkiksi luvitusta varten. Vesipuidedirektiivi sekä kansallinen vesienhoitolainsäädäntö edellyttävät kaikkien vesien tilan arviointia sekä toimenpiteitä hyvän tilan säilyttämiseksi tai saavuttamiseksi niissä vesimuodostumissa, joiden tila on hyvää huonompi. Pohjavesiselvitysten tarkistuslista¹²⁵ ja eri vesistömallinnukset¹²⁶ voivat toimia tietoa tuottavina työkaluina mm. vesiriskien arvioinnissa, tuotannonseurannassa ja sidosryhmien kanssa kommunikoinnissa. Näitä julkisia aineistoja voidaan käyttää vesihaasteiden tavoitetilan määrittelyssä ja kun toiminnanharjoittaja arvioi erotusta nykytilan ja tavoitetilan välillä, kaikilla tarkastelemillamme toimialoilla. Kaivostoiminnalla ja muulla pistekuormituksella voi olla myös paikallisesti merkittäviä vaikutuksia, jotka tulee ottaa huomioon, vaikka ne eivät suoraan vesienhoitolain mukaisiin tilatavoitteisiin liittyisikään.

Näkemyksemme kuitenkin on, että vesihaasteiden nykytilan ja tavoitetilan erotuksen määrittely on Suomessa julkisen vallan tehtävä, johon vesipuidedirektiivi sen velvoittaa. Kaivosten tapauksessa myös tulvasuojeluun liittyvät vesistökohtaiset suunnitelmat on oleellista huomioida.

Yksittäisen toiminnanharjoittajan tehtäväksi jää näin ollen omien vaikutustensa arvioiminen ja niistä johdettavien tavoitteiden ja toimenpiteiden tunnistaminen, joilla se voi tukea julkisesti asetettujen tavoitetilojen saavuttamista.

4. Toimipaikan vaikutusten arviointi ja tavoitteiden asettaminen

Elintarviketeollisuuden ja muun valmistavan teollisuuden arvoketjussa alkutuotannon toimijat ovat arviomme mukaan varsin hyvin selvillä toimintansa periaatteellisista ve-

¹²⁵ SYKE (2014)

¹²⁶ SYKE (2016)

hetkellä kuitenkin saatavilla. Viljelijät ja metsänomistajat eivät ole velvoitettuja olemaan selvillä siitä, paljonko ravinteita kulkeutuu pelloilta tai metsäpalstoilta vesiin. Tästä syystä esimerkiksi parhaisiin viljely- ja metsänhoitokäytäntöihin perustuvat laadulliset tavoitteet ovat tässä vaiheessa alkutuotannossa määrällisiä vesivastuutavoitteita suositeltavampia.¹²⁷ Määrällisten tavoitteiden asettaminen vaatisi mittaamista ja seurantaa esim. yhteistarkkailun kautta. Tarkempaa toimijakohtaista tietoa tarvittaisiin myös kuormituksen mallintamisen tueksi ja tarkentamiseksi eri valuma-alueilla.

Muun valmistavan teollisuuden Suomessa sijaitsevien toimipaikkojen tapauksessa monet tavoitteiden asettamisen menetelmien asiakohdista ovat lähtökohtaisesti sellaisia, jotka vesi-intensiivisen tai merkityksellistä vesistökuormitusta aiheuttavan teollisuuden toiminnanharjoittajan tulee jo huomioida ympäristölupaa hakiessaan, hoitaessaan luvan seurantavelvoitteita tai osallistuessaan toimialueensa yhteistarkkailuun.

Kaivoksissa veden käyttö ja hallinta kytkeytyy toisaalta kaivoksen ydinprosesseihin (mm. louhinta, murskaus ja rikastus) sekä niihin liittyviin vesiprosesseihin (mm. pumpaukset, vedenkäsittelyt). Veden tehokas käyttö liittyy läheisesti myös energiatehokkuuteen. Vesiniukilla alueilla keskeisimmiksi teemoiksi voi nousta esimerkiksi sisään otetun veden puhdistukseen liittyvät kysymykset (esimerkiksi suolojen poisto) tai veden kierrätykseen ja uudelleenkäyttöön liittyvät seikat, kun taas runsaasti vettä sisältävillä alueilla keskeistä voi olla prosessivesien ja luonnonvesien sekoittumisen estäminen esimerkiksi lähivesistöjen tulvimisen tai runsaiden sateiden seurauksena. Kaivoksella voi olla myös vesistövaikutuksia pitkään sen sulkemisen jälkeen ja näiden vaikutusten ennakoiminen esimerkiksi mallintamalla on havaittu haastavaksi.¹²⁸

Teollisuuslaitosten ja kaivosten toimintahäiriöitä seuraavien äkillisten päästöjen ja normaalitilanteessa tapahtuvan pitkäaikaisten kuormitusten raja-arvoissa voi olla merkittäviä eroja.¹²⁹ On myös oleellista huomioida, että vesialueiden kyky sietää lisääntyvää kuormitusta, haitta-ainepitoisuuksia kuten suolaantumista tai pidättää äkillisiä vesimassoja vaihtelee suuresti vesistökohtaisesti. Erityisesti kaivostoiminnassa on otettava monipuolisesti huomioon vastaanottavan vesistön olosuhteet, toiminnan aiheuttamat päästöt ja muutokset luonnonolosuhteissa niin normaalitoiminnassa kuin esimerkiksi onnettomuustilanteissa tai poikkeuksellisten sääolosuhteiden aikana.¹³⁰

¹²⁷ Ks. esim. https://www.luke.fi/ruokafakta/peltomaan_kasvit/typpi_ja_fosforitaseet/, <https://www.mtk.fi/vesiohjelma>

¹²⁸ Wessman ym. (2014)

¹²⁹ Valtioneuvoston asetus vesiympäristölle vaarallisista ja haitallisista aineista (2006)

¹³⁰ Wessman ym. (2014)

5. Toimenpiteiden edistäminen yhteistyössä sidosryhmien kanssa

Kaikkien tarkasteltujen toimialojen tapauksessa vesienhoitosuunnitelma ja alueelliset vesistövisiot ovat keskeisimpiä julkisen sektorin vetämiä monitoimijayhteistyön prosesseja, joihin toimipaikkojen vesivastuullisuuden kehittäminen kannattaa kytkeä. Sidosryhmiä laajemmin tunnistettaessa kansainvälisissä menetelmissäkin mainitut vesivastuustandardien yhteydessä kootut sidosryhmäanalyysien menetelmät¹³¹ ovat Suomenkin oloihin soveltuvia.

Erityisesti elintarviketeollisuuden tapauksessa viljelijäyhteistyö ja sopimusviljely ovat jo olemassa olevia keinoja arvoketjun käytäntöjen ohjaukseen.¹³² Sopimusviljelyn avulla voidaan vaikuttaa tuotettavaan raaka-aineen laatuun mutta myös viljelytoimenpiteisiin ja siten edistää kestäviä viljelykäytänteitä. Elintarviketeollisuuden näkökulmasta sopimusviljelyn avulla tuodaan esiin markkinakysyntä ja voidaan ohjata tuotantoa.

Muun valmistavan teollisuuden tapauksessa Suomessa sijaitsevien omien toimipaikkojen keskeisiä sidosryhmiä ovat ELY-keskukset, vesilaitokset, kunnat, paikallisyhteisöt ja kansalaisjärjestöt. Suomen ympäristökeskus SYKE tekee alan soveltavaa tutkimusta sekä tuottaa käytännönläheisiä julkaisuja, oppaita, esitteitä ja muita tietopalveluja. Teollisuuslaitoksista vesilaitoksille päätyviä päästöjä koskevien teollisuusjätevesisopimusten tapauksissa keskeisiä tahoja ovat lisäksi ympäristöministeriö, Kuntaliitto ja Vesilaitosyhdistys. Metsäteollisuus on esimerkki valmistavan teollisuuden toimialasta, jonka Suomessa sijaitsevien arvoketjujen, eli metsätalouden palstojen vesistövaikutuksista ovat samoin kiinnostuneita ELY-keskukset, kunnat, paikallisyhteisöt ja kansalaisjärjestöt ja tutkimuslaitokset, kuten SYKE ja Luonnonvarakeskus Luke.

Kaivosten tapauksessa sidosryhmien suhtautuminen kaivostoimintaan on usein erityisen jakautunutta. Kaivostoiminta voi olla paikallisesti merkittävä työllistäjä, mutta sen aiheuttamiin ympäristövaikutuksiin koko toimialan laajuudella suhtaudutaan usein myös olennaisesti kielteisemmin kuin moniin muihin toimialoihin. Kaivosteollisuuden

¹³¹ AWS (2019)

¹³² Ks. esim. <https://www.fazergroup.com/fi/vastuullisuus/ymparistolle/kestavan-viljelyn-periaatteet/> ja <https://apetit.fi/vastuullisuus/viljelytys-ja-koetoiminta/>.

tapauksessa erityistä huomiota tulisi siksi kiinnittää paikallisten yhteisöjen kuulemiseen ja prosesseihin osallistamiseen niiden suunnitteluvaiheista lähtien¹³³, ja pohjoisessa erityisesti saamelaisten näkemyksiin kaivostoiminnan hyväksyttävyydestä saamelaisten kotiseutualueilla.¹³⁴

Huolellinen ennaltavaraautuminen, ympäristövaikutusten hallitseminen, poikkeustilanteisiin reagoiminen ja viestintä ovat merkittäviä tekijöitä kaivostoiminnan hyväksyttävyyden kannalta.¹³⁵ Toiminnanharjoittajan on myös mahdollista osallistua vapaaehtoisesti esimerkiksi erilaisiin vesistöjen kunnostushankkeisiin ja sitä kautta lisätä toiminnan sosiaalista hyväksyttävyyttä. Tällöin tehokasta voi olla pyrkiä valitsemaan sellaisia hankkeita, jotka paikalliset ihmiset ja yhteisöt kokevat merkitykselliseksi.

6. Seuranta ja raportointi

Tavoitteista ja tehdyistä toimenpiteistä viestiminen sekä tavoitteiden saavuttamisessa edistyminen ovat todennäköisesti mahdollisia hyvinkin erilaisille toimijoille kaikilla tarkastelluilla sektoreilla ja lisäarvo niiden sidosryhmätyölle. Systemaattisempi raportointi ja erityisesti tiedeperustaisen menetelmän kaikkien ulottuvuuksien sen yhteydessä läpikäynti, saati raportin kolmansilla osapuolilla todentaminen, on tuskin kuitenkaan alkutuotannon toimijoiden intresseissä. Sen sijaan se voi hyvinkin tulla osaksi muun valmistavan teollisuuden ja kaivosteollisuuden vastuullisuustyötä jatkossa.

Erityisesti maa- ja metsätalouden ja kaivosteollisuuden tapauksessa vaihtuvat sääolot voivat vaikuttaa merkittävästi vuosittaiseen kuormitukseen. Maatalouden tapauksessa peltojen ravinnetaseet myös muuttuvat hitaasti. Siksi seurannassa pitkäjänteisyys on tärkeää, eikä muutoksia todennäköisesti pystytä havaitsemaan lyhyellä aikavälillä.

4.6.4 Johtopäätökset vesivastuutavoitteiden asettamisen menetelmien soveltuvuudesta Suomen kontekstiin

Arviomme mukaan vesivastuutavoitteiden asettamisen menetelmien pääasiallinen anti Suomen kontekstissa on tietoisuuden lisääminen vesiin liittyvistä haasteista yrityksen toimipaikan vaikutuspiirissä. Prosessi on kuitenkin luonteeltaan varsin raskas sillä Suomen kontekstissa mahdollisesti saavutettavaan lisäarvoon verrattuna. Lisäksi on

¹³³ Wessman ym. (2014)

¹³⁴ Ks. Saamelaisneuvoston näkemys kaivoshankkeisiin saamelaisten kotiseutualueilla <https://www.saamicouncil.net/news-archive/finland-violates-the-rights-of-the-smi-people-by-allowing-mining-companies-in-smi-homeland-fbcc3>.

¹³⁵ Wessman ym. (2014)

epätodennäköistä, että kansainväliset menetelmät, erityisesti tiedeperustaisten vesitavoitteiden menetelmä, olisi seikkaperäisyytensä vuoksi suositeltavissa esimerkiksi yksittäisille maataloustuottajille.

Testatut menetelmät soveltuisivat kuitenkin paremmin valmistavan teollisuuden toimipaikkojen käyttöön. Ne voisivat antaa kokonaisvaltaisemman ja systemaattisemman käsityksen yritykselle sen toiminnan suorista vesistövaikutuksista ja vesiriskeistä ja niihin liittyvistä tietolähteistä. Menetelmiä voitaisiin hyödyntää myös vesivastuullisuuden liittyvien vesienhoitosuunnitelmien ohjauskeinojen kehittämisen yhteydessä, niitä aluksi eri sektoreilla pilotoiden (ks. luku 5.2.2 ja 8.2).

Huomioiden, että useat suuret suomalaisyritykset ovat mukana Science Based Targets-aloitteen ilmastotyössä, ne tulevat todennäköisesti lähivuosina hyödyntämään myös sen veteen liittyvää menetelmää. Aloitteen ilmastomenetelmään kohdistunut kritiikki tulee kuitenkin huomioida vakavasti myös vettä koskevan menetelmän tapauksessa: on ensisijaisen tärkeää varmistaa, että tavoitteet ovat linjassa viimeisimmän tieteellisen tiedon ja yleisen edun kanssa.¹³⁶

Suhteessa YK:n kestävän kehityksen tavoitteisiin, vesivastuutavoitteiden asettamisen menetelmät voivat auttaa yritystä perustellummin avaamaan ja tunnistamaan itselleen oleellisia toimenpiteitä. Tässä keskeisessä roolissa ovat keväällä 2021 julkaistavat yritystason vesivastuutavoitteiden ohjeistukset (ks. edellä 4.6.2.). Suhteessa suomalaisyrityksille vuodelle 2030 asetettuun vesivastuutavoitteeseen (ks. luvut 1.1 ja 2.2), yritysten soisi kehittävän nykyistä tavoitteenasetantaansa kansainvälisiä parhaita käytänteitä vastaavaksi, edellä mainittujen menetelmien testaukseen ja jatkokehitykseen osallistuen.

¹³⁶ Ks. Climate Home News (2021)

5 Vesivastuullisuuden oikeudellinen sääntely

5.1 Vesivastuusääntelyn ulottuvuudet

Tässä luvussa tarkastellemme yritysten vesivastuullisuuden oikeudellista sääntelyä ja sääntelyn sekä siihen pohjautuvien yritysten toimintatapojen kehittämistä. Tarkastelu painottuu EU:n ja Suomen ympäristö- ja yritysvastuulainsäädäntöön. Lisäksi analysoimme julkisten hankintojen, valtion tukipolitiikan sekä omistajaohjauksen sääntelyä vesivastuullisuuden edistämisen näkökulmasta.

Kuten aikaisemmissa luvuissa on tullut ilmi, vesivastuualoitteissa vesivastuu ulotetaan laajasti yrityksen toimintaan. Vesivastuullisuuden piiriin kuuluvat niin yrityksen omat kuin sen arvoketjujen toimintapaikat. Arvoketjut voivat kytkeytyä konserniyhtiöihin samoin kuin yrityksen sopimus- ja liikekumppaneihin.

Yritysvastuu tarkoittaa yleisesti sitä, että yritys sisällyttää sosiaaliset, ympäristölliset ja taloudelliset kestävyysnäkökulmat toimintaansa yhteistyössä sidosryhmien kanssa.¹³⁷ Yritystoiminnan kestävyys peilautuu erilaisiin julkisen sektorin asettamiin kestävyystavoitteisiin, joita vesivastuun osalta ovat ainakin veteen liittyvät ihmisoikeuskysymykset, yhteiskuntien vesiturvallisuus, YK:n kestävä kehityksen tavoitteet ja EU:n vesipuitedirektiivin (2000/60/EY) ympäristötavoitteet.

Yritysten vedenkäytön ympäristöllinen kestävyys tarkoittaa esimerkiksi yritystoiminnan vaikutuspiirissä olevien vesiekosysteemien toimintakyvyn, luonnon monimuotoisuuden ja vesivarojen riittävän määrän ja laadun turvaamista. Sosiaalinen kestävyys puolestaan konkretisoituu esimerkiksi YK:n vuoden 2008 Suojele, kunnioita ja korjaa -viitekehityksen¹³⁸ ja sen vuonna 2010 antamien ohjaavien periaatteiden (UNGP)¹³⁹ mukaiseen yritysten ihmisoikeusvastuuseen. Vesivastuullisuuden osalta keskeistä on yritys-

¹³⁷ Carroll (1999)

¹³⁸ UN Human Rights Council (2008)

¹³⁹ UN Human Rights Council (2011)

ten velvollisuus kunnioittaa YK:n yleiskokouksen vuonna 2010 ihmisoikeuksiksi tunnustamia oikeuksia puhtaaseen veteen ja sanitaatioon.¹⁴⁰ Tämä koskee erityisesti yrityksen työntekijöiden oikeuksien toteutumista työpaikoilla.¹⁴¹ Yritysten kestävä vedenkäyttö erityisesti vesiriskeistä kärsivillä alueilla voi vaikuttaa myös paikallisyhteisöjen vettä koskevien ihmisoikeuksien toteutumiseen.¹⁴²

Ympäristö- ja muun sääntelyn noudattaminen on ilmiselvä osa vastuullista yritystoimintaa.¹⁴³ Kuten olemme tuoneet raportissa aiemmin esiin, yritysvastuulla tarkoitetaan kuitenkin lainsäädännön noudattamista laajempaa yritysten vastuuta niiden yhteiskunnallisista vaikutuksista. Kuten luvussa 4 on kuvattu, vesivastuuprosessiin kuuluvat muun muassa:

- vesiriskien ja mahdollisuuksien tunnistaminen ja arviointi
- omien toimipaikkojen vesivastuullisuuden varmistaminen
- arvoketjujen toimipaikkojen vesivastuullisuuden kehittäminen
- kestävän vedenkäytön ja vesienhallinnan kehittäminen yrityksen omien ja sen arvoketjujen toimipaikkojen valuma-alueilla yhteistyössä sidosryhmien kanssa
- vesivastuullisuuden seuranta, arviointi ja raportointi¹⁴⁴

Yritysten vedenkäyttöä Suomessa ohjataan oikeudellisesti EU:n ja Suomen lainsäädännöllä, joka painottuu vedenkäytön ympäristövaikutuksiin. EU:ssa vesivarojen käytön ympäristöllisen kestävyys sääntely kulminoituu erityisesti vesiputedirektiivin ympäristötavoitteisiin: pinta- ja pohjavesien heikentymisen estämiseen ja hyvän tilan saavuttamiseen. Yritystoiminnan ympäristövaikutuksia säädellään EU:ssa ja kansallisesti sektoreittain muun muassa näihin tavoitteisiin pääsemiseksi. Yritystoiminnan sääntely painottuu kuitenkin pistemäisten toimintojen vesistövaikutusten hillintään. Yrityksen ulkomaille sijoittuvilla toimipaikoilla ja arvoketjujen toimipaikoilla tulee puolestaan noudattaa sijaintimaan lainsäädäntöä. Kuten luvuissa 2 ja 4 on kuvattu, yritysten kokonaisvaltaista vedenkäytön kestävyttä sekä arvoketjujen vesivastuullisuutta ohjataan nykyisin lähinnä kansainvälisellä soft law -sääntelyllä sekä erilaisten yhteis- ja itsesääntelyä edustavien sitoumuksien ja standardien avulla. Niihin sitoutuminen vaihtelee yritystoiminnan sektorista ja yrityksestä riippuen.¹⁴⁵

¹⁴⁰ YK:n yleiskokouksen päätöslauselma A/63/292, annettu 28. heinäkuuta 2010.

¹⁴¹ Ks. Kansainvälisen työjärjestö ILO:n vuoden 1985 työterveyshuoltoa koskeva yleissopimus Nro 161 (SopS 19/1988).

¹⁴² CEO Water Mandate (2015)

¹⁴³ Ks. esim. OECD:n toimintaohjeet TEM (2017), <https://www.oecd.org/investment/toolkit/policyareas/responsiblebusinessconduct/>, Juutinen (2016)

¹⁴⁴ Ks. luku 4.2 vesivastuullisuuden askeleet, AWS (2019), CEO Water Mandate (2021b)

¹⁴⁵ Ks. esim. CDP Water Program (2021)

Yritysvastuulainsäädäntöä on pyritty viime vuosina kehittämään vastaamaan näihin haasteisiin erityisesti arvoketjujen sääntelyn osalta. Suurimmilla yrityksillä voi olla velvollisuuksia raportoida vesivastuullisuuteen liittyvistä näkökohdista EU:n muiden kuin taloudellisten tietojen raportointia koskevan direktiivin (NFI-direktiivi) ja sitä täydentävän kansallisen kirjanpitolain (1336/1997) 3a luvun nojalla. Yritysvastuulainsäädännön kehittämiseksi on lisäksi vireillä aloitteita niin EU:n kuin Suomen tasolla. Tämä on avainasemassa myös yritysten ohjaamiseksi kokonaisvaltaisempaan vesivastuullisuuteen sekä vesivastuun ulottamiseksi laajasti yritysten arvoketjuihin.

Tarkastelemme seuraavaksi laajemmin seuraavia vesivastuullisuuteen liittyvän oikeudellisen sääntelyn alueita ja niiden kehittämistä:

- Ympäristösääntely
- Yritysvastuusääntely
- Sijoittaminen ja rahoitus
- Julkiset hankinnat
- Valtiontuet
- Omistajaohjauspolitiikka

5.2 Ympäristösääntely

5.2.1 Sääntelykehikko

Yritysten vedenkäytön ympäristöllistä kestävyyttä ohjataan EU:n ja kansallisen tason ympäristölainsäädännössä. Keskeisiä EU:n säädöksiä ovat vesipuitedirektiivin ohella esimerkiksi direktiivi ympäristövaikutusten arvioinnista (2011/92/EU), teollisuuspäästödirektiivi (2010/75/EU), nitraattidirektiivi (91/676/ETY) ja yhdyskuntajätevesidirektiivi (91/271/ETY). Myös tulvadirektiivi (2007/60/EY) on keskeinen yhteiskuntien vesiturvallisuuden kannalta, mutta siinä painotetaan yritysten toimien sijaan julkisen vallan toimenpiteitä.

Suomen lainsäädännössä toimintojen vesistövaikutuksia hallitaan erityisesti vesilain (VL 587/2011) ja ympäristönsuojelulain (YSL 527/2014) mukaisten yleisten velvollisuuksien ja lupamenettelyjen sekä vesien- ja merenhoitolain järjestämisestä annettussa laissa (VMJL 1299/2004) tarkoitettujen vesienhoitosuunnitelmien ja merenhoitosuunnitelman avulla. Jos hankkeella on merkittäviä ympäristövaikutuksia, tulee ne arvioida ympäristövaikutusten arviointimenettelystä annetun lain (252/2017) mukaisesti.

Vesilain ja ympäristönsuojelulain mukainen ympäristövaikutusten sääntely painottuu luvantarvekynnyksen ylittävälle hankkeille asetettuihin lupamääräyksiin, johon sisältyy

ympäristöhaittojen minimointi ja ympäristöluvan osalta myös esimerkiksi BAT-tekniikkaa koskeviin vaatimuksiin. Lisäksi vesienhoidon ympäristötavoitteet sitovat lupaohjausta EU-tuomioistuimen ja korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisukäytännön mukaisesti; lupaa ei voi myöntää toiminnalle, josta aiheutuisi vesimuodostuman tilan heikkenemistä tai joka vaarantaisi hyvän tilan saavuttamisen, ellei vesipuitedirektiivin 4(7) artiklan eli vesienhoitolain 23 §:n mukaista poikkeusta sovelleta.¹⁴⁶ Lupavelvollisuus ja luvassa annettavat määräykset eivät kuitenkaan ohjaa kattavasti kaikkien yritystoiminnan sektorien vedenkäytön kestävyyttä. Esimerkiksi metsätalouden ympäristöllinen ohjaus perustuu metsälain (1093/1996) yleisten velvoitteiden ohella pitkälti alan itesääntelyyn ja maatalouden ohjaus puolestaan yleiseen normiohjaukseen ja tukipolitiikkaan.¹⁴⁷

Yritysten vesivastuullisuus kattaa ilmiselvästi toiminnan ympäristövaikutuksia koskevan sääntelyn ja muun yritystoiminnan sääntelyn noudattamisen. Kuten edellä on kuvattu, vesivastuullisuus tarkoittaa kuitenkin myös yrityksen tätä laajempaa selvilläoloa vedenkäyttönsä sosiaalisista ja ympäristöllisistä vaikutuksista, kokonaisvaltaisen vesivastuullisuuden ja vedenkäytön kestävyuden kehittämistä yrityksen omilla toimipaikoilla sekä arvoketuissa yhteistyössä sidosryhmien kanssa, ja seuranta, arviointia ja raportointia.

Näitä vastuullisuuden osa-alueita nykyinen lainsäädäntö ohjaa hajanaisesti. Yrityksille on säädetty selvilläolovelvollisuuksia ainoastaan ympäristön pilaantumisen vaaraa aiheuttavan toiminnan ympäristövaikutuksista (YSL 6 §). Vedenkäytön kestävyydestä huolehtimista koskevia velvoitteita sisältyy puolestaan eri lakeihin. Yrityksellä on ympäristönsuojelulain mukaan velvollisuus ehkäistä ja rajoittaa ympäristön pilaantumista (YSL 7 §) ja noudattaa varovaisuutta ja huolellisuutta (YSL 20 §) ympäristön pilaantumisen ehkäisemiseksi. Vesilain soveltamisalaan kuuluvien toimintojen osalta yrityksiä koskee velvollisuus minimoida vesivarojen käytöstä aiheutuvat haitat (VL 2:7).

Vesiturvallisuudelle aiheutuvien riskien arvioinnista ja hallinnasta on lisäksi erityis-sääntelyä. Esimerkiksi patoturvallisuuslain (494/2009) nojalla padon omistajilla on velvollisuus huolehtia siitä, että pato on turvallinen eikä sen käytöstä aiheudu vaaraa. Kaivoslaissa (621/2011) puolestaan edellytetään kaivosluvan haltijan huolehtivan siitä, että kaivostoiminnasta ei aiheudu vaaraa ihmisten terveydelle tai yleiselle turval-

¹⁴⁶ Ks. EU-tuomioistuimen ratkaisut C-461/13 *Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland*, [2015] ECLI:EU:C:2015:433, kohta 51; ks. myös C-535/18 *Land Nordrhein-Westfalen*, [2020] ECLI:EU:C:2020:391, kohdat 72–74; KHO 2017:87; KHO 2019:166.

¹⁴⁷ Pappila (2013), Kauppila ym. (2017)

lisuudelle. Kaivostoiminnan harjoittajan tulee muun muassa tunnistaa vaarat ja onnettomuusuhat, poistaa ja rajoittaa ne sekä toteuttaa onnettomuuksien ehkäisemiseksi tarpeelliset toimenpiteet (18, 112–114 §).

Yritysten vastuuta vedenkäytön kestävyyydestä koskee myös vahinkojen korvaus- ja korjausvelvoitteita. Jos vesiympäristölle aiheutuu lain- tai luvanvastaisesta toiminnasta vahinkoa, on toiminnanharjoittajalla vastuu ryhtyä korjaaviin toimenpiteisiin ympäristölle aiheutuneiden vahinkojen korjaamisesta annettu lain (383/2009) ja sen taustalla olevan EU:n ympäristövahinkodirektiiviin (2004/35/EY) perusteella. Korjausvelvollisuus pohjautuu ympäristönsuojelulaissa ja vesilaissa tarkoitettuihin vesistön merkittävään pilaantumiseen (YSL 176 §) tai vesistön tai pohjaveden huomattavaan haitalliseen muutokseen (VL 14:6).

Tämän lisäksi kyseeseen voi tulla yksityisoikeudellinen vahingonkorvausvastuu ympäristövahingosta esimerkiksi maa- ja vesialueiden omistajille ympäristövahinkojen korvaamisesta annetun lain (737/1994) nojalla. Ympäristövahinkolain mukaisesti korvausvastuun ympäristövahingoista perustuu ankaraan vastuuseen eli ei edellytä tahallisuutta tai tuottamusta (7 §). Korvattavana vahinkona voi tulla kyseeseen esimerkiksi vesistön pilaantumisesta kiinteistönomistajille koituvat vahingot, kuten juomavedenottokäytössä olevan kaivon veden pilaantuminen.

Vesivastuullisuuden näkökulmasta Suomen ja EU:n ympäristölainsäädännössä säännellään yritysten vesistövaikutuksia Suomessa ja EU:n alueella. Tarkastelunäkökulma on toiminnan suorissa paikallisissa ja alueellisissa ympäristövaikutuksissa eikä yritysten arvoketjuihin kiinnitetä huomiota. Nykylainsäädäntö ei myöskään kattavasti ohjaa vesivastuullisuuteen kuuluvaa selvilläoloa vesiriskeistä ja kestävyysnäkökohdista, vesivastuullisuuden kehittämistä yhteistyössä sidosryhmien kanssa taikka vesivastuullisuuden seurainta, arviointia tai raportointia.

5.2.2 Vesienhoito

5.2.2.1 Vesienhoidon suunnittelu

Kuten edellä on tullut ilmi, vesipuidedirektiivi on EU:n tärkein vesivarojen hallintaa ja käyttöä kokonaisvaltaisesti ohjaava säädös. Suomessa se on pantu täytäntöön pääasiassa vesienhoidon ja merenhoidon järjestämisestä annetulla lailla.

Vesipuidedirektiivin ympäristötavoitteina ovat 1) Euroopan pinta- ja pohjavesien heikentymisen ehkäiseminen ja 2) niiden hyvän tilan saavuttaminen vuoteen 2015 tai viimeistään 2027 mennessä (4(1) ja 4(4) art.). Keskeisinä työkaluina tämän tavoitteen

saavuttamiseksi ovat vesienhoitosuunnitelmat ja niihin sisältyvät toimenpideohjelmat (11 ja 13 art.).

Suomen vesimuodostumista vesiputedirektiivin mukaisessa hyvää huonommassa tilassa on suurin osa rannikkovesistä (87 %), osa joki- ja järvi- muodostumista (32 % jokipituudesta ja 13 % järvipinta-alasta).¹⁴⁸ Pohjavesistä noin 380 kappaletta arvioidaan riskialueiksi tilan heikkenemisen osalta, joista 97 on vesienhoidossa luokiteltu olevan huonossa tilassa.¹⁴⁹ Vesienhoidon tavoitteiden saavuttaminen riippuu julkisen hallinnon lisäksi vesistöalueiden toimijoiden, kuten yritysten, toiminnan kestävyydestä. Vesienhoidon suunnittelussa tavoitellaankin yhteistyötä viranomaisten, yritysten ja sidosryhmien välillä vesiriskien hillitsemiseksi ja vedenkäytön kestävyiden edistämiseksi valuma-alueella ja vesimuodostumatasolla.

5.2.2.2 Yritysten sitouttaminen

Vesienhoitosuunnitelmiin ja toimenpideohjelmiin voidaan sisällyttää monenlaisia ja myös yritysten vapaaehtoisuuteen perustuvia ympäristötoimenpiteitä. Näitä voivat VMJL 12 §:n ja vesienhoitoasetuksen (1040/2006) liitteen 6 perusteella olla esimerkiksi yritysten ympäristösopimukset, hyvän ympäristökäytännön ohjeet ja vesistöjen kunnostushankkeet.

Yritysten sitouttamiseksi vesiputedirektiivin toimeenpanoon ja ympäristötavoitteiden saavuttamiseen on luotu European Water Stewardship -standardi- ja sertifiointijärjestelmä.¹⁵⁰ Sen perusteella yritykset asettavat toiminnalleen valuma-aluekohtaisia tavoitteita, tunnistavat vesihaasteita, toimivat yhteistyössä valuma-alueen muiden vedenkäyttäjien kanssa ja hallinnoivat arvoketjunsä vesiriskejä. Kuten luvussa 3. on kuvattu, EWS:n järjestelmän nykytilasta ei kuitenkaan saatu hankkeen selvitystyön yhteydessä ajantasaista tietoa. Alliance for Water Stewardshipin kansainvälistä vesivas-
tuustandardia voidaan joka tapauksessa hyödyntää samoin tavoin.¹⁵¹

Suomessa eri vesistöalueilla on kehitetty vesistövisioita. Visioiden tarkoituksena on luoda yhteinen tavoitetila vesien käyttö- ja suojeluintressien yhteensovittamiseksi sekä yhteinen visio vesistön kehittämiseksi. Yrityksillä voi olla tärkeä rooli vesistövisioiden valmistelussa ja niiden toteuttamisessa yhteistyössä paikallisten viranomaisten, sidosryhmien ja asukkaiden kanssa.¹⁵²

¹⁴⁸ Ks. https://www.ymparisto.fi/fi-FI/Vesi/Pintavesien_tila

¹⁴⁹ Ks. https://www.ymparisto.fi/fi-fi/vesi/pohjavesien_tila

¹⁵⁰ Ks. <https://ews.info/>

¹⁵¹ AWS (2019)

¹⁵² Halonen & Similä (2020)

Vesistövisiotyöhön voi liittyä esimerkiksi vesitalouslupien päivittämistä, erilaisia investointeja ja vesistökuunnostuksia. Toimenpiteet voivat edistää paikallista virkistys- ja elinkeinotoimintaa, parantaa vesien tilaa ja luonnon monimuotoisuutta sekä kehittää vesiturvallisuutta esimerkiksi tulvariskien vähentämisen kautta. Yleisemminkin paikallisyhteisöjen toteuttamilla kunnostamishankkeilla voi olla suuri merkitys vesienhoidon ympäristötavoitteiden saavuttamisen näkökulmasta.¹⁵³

5.2.2.3 Vesivastuullisuuden kehittäminen

Suomessa olisi hyvä miettiä keinoja vesivastuullisuuden ja vesienhoidon yhteensovittamiseen. Erityisesti vesivastuullisuuden arvioinnille ja vesivastuutoimille olisi tarve sellaisten vesimuodostumien valuma-alueille, jotka ovat hyvää huonommassa tilassa.

Yksi konkreettinen keino olisi luvussa 4.2 päivitetyn vesivastuusitoumuksen ja sen viiden askeleen toimintamallin lisääminen vesienhoitosuunnitelmien ohjauskeinoihin. Lisäksi luvussa 4.6 esitellyjä vesivastuutavoitteiden asettamisen menetelmiä voitaisiin hyödyntää toimipaikkakohtaisen tavoitteenasetannan tukena. Tämä voisi edistää yritysten sitoutumista vesivastuuseen ja samalla vesienhoitotyöhön vesimuodostumien tilan parantamiseksi yhteistyössä muiden tahojen kanssa.

Kuten luvussa 4.6 on kuvattu, vesivastuullisuus ja vesienhoito tulisi yhteensovittaa siten, että vesivastuullinen yritystoiminta ei tarkoita ainoastaan ympäristölainsäädännön noudattamista. Sen sijaan kyse olisi laajemmasta riskien arvioinnista ja hallinnasta yhteistyössä sidosryhmien kanssa osana vesienhoitotyötä. Erilaiset yhteistoiminnalliset menettelyt, kuten vesistövisiotyö, voisivat kuulua konkreettisiin vastuullisuustoimenpiteisiin käytännön toimintatapojen kehittämisen ja esimerkiksi kunnostushankkeisiin osallistumisen ohella.

¹⁵³ Halonen & Similä (2020)

5.3 Yritysvastuusääntely

5.3.1 Yritysvastuusääntelyn merkitys ja haasteet vesivastuun kannalta

EU:n ja Suomen lainsäädännössä säädetään hajanaisesti vesivastuullisuuteen liittyvien vaikutusten arvioinnista ja riskien hallinnasta. Ympäristösääntely keskittyy toiminnan paikallisten vaikutusten ehkäisyyn, eikä yrityksillä ole juuri velvoitteita vaikutusten kokonaisvaltaiseen arviointiin ja niihin liittyvään riskien hallintaan.

Kuten luvuissa 3 ja 4 on kuvattu, nykylainsäädäntö ei vastaa suomalaisyritysten vesivastuullisuuden keskeisimpään haasteeseen eli yritysten kansainvälisten tuotanto- ja arvoketjujen vastuullisuuden parantamiseen. Vesivastuullisuuden merkittävimmät riskit ovat useimmiten suomalaisyritysten kansainvälisillä toimipaikoilla ja arvoketjuissa, jotka voivat ylettyä myös erilaisista veteen liittyvistä ongelmista kärsiville alueille (ks. myös luku 1.1).¹⁵⁴ Haasteena arvoketjujen vastuullisuuden sääntelyssä on, että kansallista ympäristö- tai ihmisoikeussääntelyä ei lähtökohtaisesti ole mahdollista ulottaa suoraan muissa maissa tapahtuvaan toimintaan.¹⁵⁵

Yritysten vesivastuullisuutta, kuten muutenkin yritysvastuuta, ohjataan nykyään pitkälti luvussa 4 kuvattujen vapaaehtoisten vesivastuusitoumuksen ja kansainvälisten vesivastuualoitteiden kautta. Vuoden 2030 vesivastuutavoitteen saavuttamiseksi on tarpeen harkita myös erityisesti arvoketjujen vastuullisuutta koskevan oikeudellisen ohjauksen vahvistamista. Yleisesti ottaen pelkät vapaaehtoiset sääntelyjärjestelmät ovat olleet tehottomia estämään ja korjaamaan yritystoiminnan piirissä tapahtuvia ihmisoikeusloukkauksia ja ympäristöhaittoja.¹⁵⁶

Yritysvastuusääntelyn terävöittämiseen tulee paineita myös ihmisoikeuskeskustelusta. YK:n Suojele, kunnioita ja korjaa -viitekehyksessä painotetaan, että yritysten tulee toiminnassaan kunnioittaa ihmisoikeuksia ja valtioiden edistää tätä.¹⁵⁷ Tämä tarkoittaa sitä, että valtion tulee huolehtia lainsäädännöllisin keinoin siitä, että yritys kunnioittaa ihmisoikeuksia, kuten oikeutta veteen, niin kotimaassa kuin toiminnassaan sen rajojen ulkopuolella.¹⁵⁸ Näin ollen Suomella on kansainvälisoikeudellisiin ihmisoikeusvelvoitteisiinsa perustuva velvollisuus varmistaa lainsäädännöllä, että suomalaisyritykset

¹⁵⁴ Salminen ym. (2017), Nikula (2012)

¹⁵⁵ Ks. esim. Bernaz (2013), Salminen & Rajavuori (2019)

¹⁵⁶ Euroopan Komissio (2020), s. 244–250.

¹⁵⁷ UNGP 2–3.

¹⁵⁸ YK:n TSS-komitean yleiskommentaari nro 15; Albuquerque (2014)

kunnioittavat ihmisoikeuksia toteuttamalla YK:n ohjaavien periaatteiden mukaista asianmukaista huolellisuutta ihmisoikeusvaikutuksista.

Viime vuosina on EU:ssa, Suomessa ja ympäri maailmaa alettu valmistella yritys vastuulainsäädäntöä. Sen tarkoituksena on turvata ihmisoikeuksien noudattaminen ja ympäristöllinen kestävyys yrityksen kansainvälisessä toiminnassa ja arvoketjuissa. Sääntelyn antajana on yrityksen tai sen toimipaikan kotivaltio.¹⁵⁹ Käytännössä yritys vastuun sääntely perustuu yritysten velvoittamiseen noudattamaan asianmukaista huolellisuutta toimintansa ja arvoketjunsä ihmisoikeus- ja ympäristövaikutuksista.

Haasteena vesivastuullisuuteen ohjaavan lainsäädännön antamisessa on, että yritystoiminnan vedenkäyttö ja vesiriskit riippuvat yrityksen toimialasta, koosta, arvoketjuista ja muista yritystoiminnan piirteistä. Tämän lisäksi toiminnan sijaintipaikkojen ympäristölliset, yhteiskunnalliset ja taloudelliset olosuhteet voivat vaihdella voimakkaasti. Vesivastuullisuuden kipukohtana, johon sääntelyn tulisi puuttua, voivat olla niin ihmisoikeusriskit kuin vedenlaatuongelmat ja hallinnollisten rakenteiden hauraus. Siten lainsäädännöllä ei ole ensinnäkään tarkoituksenmukaista – tai edes mahdollista – pyrkiä kattavasti säättämään, mitä arvoketjujen vastuullisuus yritystoiminnassa kulloinkin tarkoittaa.

5.3.2 Yritysvastuusääntelyn nykytila

Suurimpien yritysten tulee raportoida ihmisoikeus- ja ympäristönäkökohdista, mukaan lukien vesivastuullisuuteen liittyvistä tekijöistä, EU:n muiden kuin taloudellisten tietojen raportointia koskevan direktiivin (NFI-direktiivi 2013/34/EU) ja sitä täytäntöönpanevan kansallisen kirjanpitolain (1336/1997) 3a luvun nojalla. NFI-direktiivin perusteella yleisen edun kannalta merkittävien suurimpien yritysten on vuosittain julkaistava ihmisoikeus- ja ympäristönäkökohtien selvitys.

NFI-direktiivin mukaisesta selvityksestä on käytävä ilmi, millaisia riskejä yrityksen toiminnassa on tunnistettu ja millaisia huolellisuusprosesseja yritys soveltaa omaan toimintaan sekä toimitus- ja alihankintaketjuihin. Edelleen selvityksen tulee valottaa, millaisiin toimiin yritys on ryhtynyt tunnistettujen riskien vuoksi ja miten tuloksellisia nämä toimet ovat olleet. Suuryrityksiin rajautuvan soveltamisalan lisäksi NFI-direktiivin heikokoutena pidetään sitä, että yritykset voivat vapautua direktiivin mukaisista velvoitteista osoittamalla noudattavansa toiminnassaan jotain kansainvälistä vastuustandardia.

¹⁵⁹ Euroopan Komissio (2020), s. 244–250.

Euroopan komissio arvioi parhaillaan NFI-direktiivin toimivuutta ja ehdottaa mahdollisesti direktiivin uudistamista vielä vuoden 2021 aikana.¹⁶⁰

Yritykset ovat voineet sitoutua myös EU:n vapaaehtoiseen ympäristöasioiden hallinta- ja auditointijärjestelmään (EMAS) (ks. myös luku 4.2 vesivastuullisuuden askeleet).¹⁶¹ EMAS-järjestelmän perusteella yritykset arvioivat, raportoivat ja parantavat ympäristösuoritumistaan esimerkiksi vedenlaatuun, luonnon monimuotoisuuteen sekä sosiaaliin ja poliittisiin olosuhteisiin liittyen.

Veteen liittyvistä ihmisoikeusnäkökohdissa päävastuu on valtiollisilla toimijoilla. Suomessa veden ja sanitaation saatavuus toteutuu pääasiassa vesihuollon järjestämisen kautta. Vesihuoltolain (119/2001) tavoitteena on turvata asianmukainen vesihuolto (1 §) ja kunnan tulee tietyin edellytyksin järjestää vesihuoltopalvelut (6 §). EU:n tasolla uudessa juomavesidirektiivissä tullaan säätämään entistä tarkemmin jäsenvaltioiden velvoitteista vesihuollon järjestämisessä ja talousveden laadun turvaamisessa.¹⁶² Yrityksillä on kuitenkin Suomessa työturvallisuuslain (738/2002) nojalla velvollisuus varmistaa työntekijöidensä veden ja sanitaation saatavuus työpaikoilla (48 §).

Yritysten toiminnassa tapahtuvia ihmisloukkauksia voidaan käsitellä rikos- ja vahingonkorvausprosesseissa. Henkilön koskemattomuuteen ja ihmisarvoon liittyvät rikkomukset samoin kuin työturvallisuuden laiminlyönnit voivat aiheuttaa henkilövahinkoja, joihin vahingonkorvauslain (412/1974) perusteella soveltuu tuottamukseen perustuva korvausvastuu (5 luvun 6 §).

Epäselvää on, missä määrin vastuu voidaan Suomessa ulottaa yrityksen ulkomaisten toimipaikkojen, tytäryhtiöiden tai muiden arvoketjun osien toiminnasta aiheutuneisiin vahinkoihin. Suomen vahingonkorvausoikeudessa on voimassa oikeushenkilöiden erillistä vastuuta periaate, jonka mukaan tytäryhtiö vastaa itsenäisesti toimintansa vastuukysymyksistä. Rikoslain (39/1889) 3 luvun mukaan työnantajan rangaistusvastuu

¹⁶⁰ Ks. <https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12129-Revision-of-Non-Financial-Reporting-Directive>

¹⁶¹ Ks. Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EY) N:o 1221/2009 organisaatioiden vapaaehtoisesta osallistumisesta yhteisön ympäristöasioiden hallinta- ja auditointijärjestelmään (EMAS-järjestelmä). Suomessa on laki vapaaehtoisesta osallistumisesta ympäristöasioiden hallinta- ja auditointijärjestelmään (121/2011).

¹⁶² Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2020/2184 ihmisten käyttöön tarkoitetun veden laadusta (uudelleenlaadittu) (ETA:n kannalta merkityksellinen teksti). EUVL L 435, 23.12.2020, s. 1—62. Uudistettuun juomavesidirektiiviin on vastauksena eurooppalaiseen kansalaisaloitteeseen 'Right2Water' sisällytetty jäsenvaltioiden velvollisuus tunnistaa heikoimmassa asemassa olevat ihmisryhmät ja parantaa näiden ryhmien veden saatavuutta. Ks. <https://www.right2water.eu/>; https://europa.eu/citizens-initiative/initiatives/details/2012/000003_fi.

voidaan kuitenkin kohdentaa siihen, joka tosiasiallisesti käyttää työnantajalle kuuluvaa päätösvaltaa.¹⁶³

5.3.3 Yritysvastuulainsäädännön kehittäminen

Yritysvastuusääntelyssä voidaan erottaa kolme ulottuvuutta:

1. raportointivelvollisuudet
2. velvollisuudet noudattaa asianmukaista huolellisuutta
3. vahingonkorvaus- ja korjausvastuut yritystoiminnan piirissä tapahtuneista ihmisoikeusloukkauksista ja ympäristövahingoista

Jokainen näistä ulottuvuuksista liittyy yrityksen vastuuseen sekä kotimaassa olevien toimintojen että muissa maissa sijaitsevien toimipaikkojen, tytäryhtiöiden ja arvoketjujen toiminnan kestävydestä. Raportointi- ja huolellisuusvaatimusten tarkoituksena on, että yritys velvoitetaan kehittämään omien toimintojensa kestävyyttä sekä pyrki- mään vaikuttamaan arvoketjujen kestävyysnäkökohtiin. Mahdolliset vahingonkorvaus- ja korjausvastuut ihmisoikeusloukkauksista ja ympäristövahingoista kannustavat yri- tyksiä käyttämään vaikutusvaltaa tytäryhtiöissä ja valitsemaan sopimuskumppaninsa kestävästi.

Sekä EU että Suomi teettivät vuonna 2020 yritysvastuulainsäädännön valmistelua tu- kevat selvitykset ja ovat sitoutuneet lainsäädännön kehittämiseen lähivuosina.¹⁶⁴ Eu- roopan komission tilaama selvitys kallistui siihen, että EU:n tulisi säätää yritysten huo- lellisuusvelvoitteesta, johon voisi liittyä myös vahingonkorvaus- ja korjausvastuita.¹⁶⁵ Suomen yritysvastuusevaluksessa tarkastellaan huolellisuusvelvoitteesta säätämisen oikeudellisia edellytyksiä, mutta ei varsinaisesti esitetä lainsäädäntösuosituksia.¹⁶⁶

¹⁶³ Saloheimo (2016)

¹⁶⁴ Ks. Komissio 2020; sekä oikeusasioista vastaavan komissaarin Didier Reynders vuoden 2020 ilmoitus <https://responsiblebusinessconduct.eu/wp/2020/04/30/european-commission-promises-mandatory-due-diligence-legislation-in-2021/>. Suomessa Marinin hallituksen ohjelmaan 10.12.2019 (Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta, osa 3.4) sisältyy tavoite Suomen saattamisesta yhteiskuntavastuun edelläkävijä- maaksi. Tämän toteuttamiseksi selvitetään yritysten kotimaista ja ulkomaista toimintaa koskevan huolellisuusvelvoitteen sisältävän yritysvastuulain säätämistä http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161931/VN_2019_31.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Yritysvas- tuusevaluksessa julkaistiin 30.6.2020, Ernst & Young (2020).

¹⁶⁵ Euroopan Komissio (2020), s. 239–259.

¹⁶⁶ Ks. <https://tem.fi/-/oikeudellinen-selvitys-konkretisoi-millainen-yritysvastuulaki-voisi-olla-suomessa>.

5.3.3.1 Raportointivelvollisuus

Raportointivelvollisuus tarkoittaa, että yritys ottaa selvää ja antaa tietoja toimintansa ja arvoketjunsä ulkoisvaikutuksista.¹⁶⁷ Selvitettävien ulkoisvaikutusten piiri voi olla rajoitettu ihmisoikeuksiin tai ulottua myös ympäristönäkökohtiin. Usein nämä ulottuvuudet limittyvät toisiinsa.¹⁶⁸ Edellä käsitellyissä EU:n NFI-direktiivissä ja Suomen kirjalpito-laissa edellytetään, että tietyt suuryritykset raportoivat ihmisoikeus- ja ympäristönäkökohdista.

Raportointivelvollisuuden tavoitteena on, että yritys on selvillä toimintansa mahdollisista kestävyysongelmista ja kansalaisyhteiskunta voi havaita nämä. Tämänkaltaisen julkisuusvalvonta voi kannustaa yrityksiä entistä kestävämpään toimintaan.¹⁶⁹ Yrityksillä voi olla velvollisuus raportoida toimintansa ja arvoketjunsä ihmisoikeus- ja ympäristönäkökohdista sekä näihin liittyvien riskien tunnistamisesta ja haitallisten vaikutusten ehkäisemisestä, hallinnasta ja korjaamisesta.¹⁷⁰ Lisäksi voidaan säätää vaillinaisen raportoinnin sanktioista.¹⁷¹

Vesivastuullisuuden kannalta raportointivelvoitteisiin olisi mahdollista lisätä erityisiä vesielementtejä. Yritys voitaisiin velvoittaa raportoimaan sen toiminnan ja arvoketjunsä vesiriskeistä. Edelleen raportointiin olisi mahdollista sisällyttää yrityksen vesivastuuprosessit, sen toteuttamat vesivastuutoimenpiteet ja arvio näiden toimenpiteiden tehokkuudesta.

Raportointivelvollisuuden piiri voidaan ihmisoikeuksien osalta määritellä esimerkiksi viittaamalla Suomen ratifioimiin tai tiettyihin ihmisoikeussopimuksiin.¹⁷² Ympäristönäkökohdat voidaan puolestaan liittää yleisesti ympäristöön tai tiettyihin ympäristövaikutuksiin. Vesivastuullisuuden edistämisen kannalta tarkoituksenmukaisinta olisi, että raportointivelvollisuus kattaisi laajasti yritysten vesivastuullisuuden eri ulottuvuudet, kuten työntekijöiden ja yritystoiminnan vaikutuspiirissä olevien ihmisten ihmisoikeudet, yhteiskuntien vesiturvallisuuden, ympäristönäkökohdat ja taloudellisen kestävyden.

Uuden sääntelyn antamiseen raportointivelvollisuudesta liittyy tiettyjä haasteita. Ensinnäkin sääntely voisi olla osittain päällekkäistä suhteessa EU:n NFI-direktiiviin ja kirjalpitolakiin, joissa edellytetään jo nykyisin, että suurimmat suomalaisyritykset rapor-

¹⁶⁷ Salminen & Rajavuori (2019)

¹⁶⁸ Ks. UN Human Rights Council (2018)

¹⁶⁹ Lautjärvi (2019); Euroopan Komissio (2020), s. 220.

¹⁷⁰ Euroopan Komissio (2020), s. 245.

¹⁷¹ Ernst & Young (2020), s. 60–62.

¹⁷² Ernst & Young (2020), s. 47.

toivat laajasti ympäristö- ja ihmisoikeusnäkökohdista. Toiseksi pelkkä raportointivelvollisuus ei tarkoita, että yrityksen tulee noudattaa toiminnassaan asianmukaista huolellisuutta. Kokemukset pelkästään raportointiin velvoittavista yritysvastuulaeista osoittavat, että ne eivät ole olleet kovin tehokkaita estämään oikeudenloukkauksia ja vahinkoja.¹⁷³

5.3.3.2 Huolellisuusvelvoite

Raportointivelvollisuuden lisäksi yritykset voidaan velvoittaa noudattamaan YK:n yritystoiminnan ohjaavissa periaatteissa tarkoitettua asianmukaista huolellisuutta (*due diligence*) omassa ja arvoketjunsä toiminnassa.¹⁷⁴ EU-lainsäädännössä yritysten toimitusketjun kattavia huolellisuusvelvoitteita sisältyy puutavara-asetukseen (EU N:o 995/2010) ja konfliktimineraaliasetukseen (EU N:o 2017/821).

Asianmukainen huolellisuus määritellään siten, että yritys toimii olosuhteet huomioon ottaen harkitsevasti ja tunnollisesti lainsäädännössä tarkoitettujen oikeushyvien suojaamiseksi.¹⁷⁵ Nämä oikeushyvät voivat kattaa ihmisoikeudet mutta myös ympäristön ja vesivastuunäkökohdat.¹⁷⁶

Asianmukainen huolellisuus tarkoittaa vähintään toimintavaltion lakien ja hallintokäytäntöjen noudattamista, mutta huolelliselta toimijalta saatetaan edellyttää myös pidemmälle meneviä toimia.¹⁷⁷ Niiden toteuttaminen voi tarkoittaa huolellisuusprosessin käyttöönottoa yhteistyössä sidosryhmien kanssa. Tähän prosessiin voi sisältyä 1) toiminnan ihmisoikeus- ja ympäristövaikutusten tunnistaminen ja arviointi, 2) asianmukaisiin toimenpiteisiin ryhtyminen arvioinnin pohjalta, 3) toteutettujen toimien tehokkuuden seuraaminen ja 4) tiedon julkaiseminen toimista ja niiden tehokkuudesta.¹⁷⁸

Huolellisuusvelvoite voisi olla toimiva ratkaisu vesivastuullisuuden edistämiseen. Se voitaisiin määritellä yrityksen velvollisuudeksi noudattaa toiminnassaan ja arvoketjuissaan asianmukaista huolellisuutta vedenkäytön sosiaaliseen, ympäristölliseen ja taloudellisesta kestävytyteen liittyen. Tämä tarkoittaisi esimerkiksi veden ja sanitaation saatavuuden takaamista työpaikoilla ja haitallisten vesistövaikutusten ehkäisemistä. Nykyisten vesivastuustandardien soveltaminen voisi riittää huolellisuuden osoittamiseksi.

¹⁷³ Euroopan Komissio 2020, s. 245–250.

¹⁷⁴ Yan & Zhang (2020), s. 44.

¹⁷⁵ UN Human Rights Council (2011)

¹⁷⁶ Euroopan Komissio (2020), s. 184–190; Ernst & Young (2020), s. 49.

¹⁷⁷ Euroopan Komissio (2020), s. 266; Ernst & Young (2020), s. 30.

¹⁷⁸ YK:n ohjaavat periaatteet nro 15–19.

Huolellisuusvelvoitteesta säättämisen haasteena on se, kuinka pitkälle yrityksen arvoketjuun velvoite voitaisiin ulottaa. Suomalaisyritysten ulkomaille sijoittuvissa toimipaikoissa sovelletaan toimintavaltion lainsäädäntöä.¹⁷⁹ Tytäryhtiöt ovat puolestaan emoyhtiöstä erillisiä oikeushenkilöitä, joskin emoyhtiöllä on määräysvaltansa puitteissa mahdollisuus valvoa ja ohjata niiden toimintaa.¹⁸⁰ Eriyisen haasteellista huolellisuusvelvoitteen noudattaminen on yritysten sopimussuhteissa, joissa arvoketjun toimijat ovat usein yrityksen suoran vaikutusvallan ulottumattomissa. Sääntelyn tehokkuuden varmistamiseksi asianmukaisen huolellisuuden olisi kuitenkin syytä kattaa sekä konserniyhtiöt että sopimusperusteiset arvoketjun osat.¹⁸¹

Asianmukainen huolellisuus ei tarkoita absoluuttista velvollisuutta tietyn lopputuloksen saavuttamiseen. Huolellisuuden arvioinnissa otetaan myös huomioon, onko yrityksellä esimerkiksi kokonsa tai arvoketjun monimutkaisuuden takia mahdollisuutta estää haitallisten ihmisoikeus- tai ympäristövaikutusten syntymistä arvoketjuissa.¹⁸² Myös vesivastuualoitteissa tavoitteena on vastuullisuuden parantaminen yrityksen kontrollikyvyn rajoissa.

Siten asianmukainen huolellisuus on väistämättä yleistasoinen velvollisuus.¹⁸³ Lainsäädännön täytäntöönpanoa voi olla tarpeen tukea konkreettisilla yritysten toimintamalleilla. Tällaisia toimintamalleja voivat olla esimerkiksi vesivastuusitoumus, informaatio-ohjaus vesivastuullisuuden parhaista käytännöistä sekä kansainväliset sertifiointi-, standardi- ja raportointijärjestelmät (ks. luku 4). Lainsäädännössä voidaan myös suoraan viitata näihin järjestelmiin, joskin tässä on nähty myös haasteita.¹⁸⁴

5.3.3.3 Vastuu vahingoista

Huolellisuusvelvoitetta voi täydentää yrityksen vastuu sellaisista sen oman toiminnan tai arvoketjujen vahingoista, kuten ihmisoikeusloukkauksista tai ympäristövahingoista, jotka ovat aiheutuneet asianmukaisen huolellisuuden laiminlyönnistä.¹⁸⁵ Ranskan vuonna 2017 säädetty yritys vastuulaki¹⁸⁶ sisältää tällaisen vahingonkorvausvastuun

¹⁷⁹ Saloheimo (2016)

¹⁸⁰ Ernst & Young (2020), s. 58.

¹⁸¹ Salminen & Rajavuori (2019)

¹⁸² Euroopan Komissio (2020), s. 250–274; Ernst & Young (2020), s. 35.

¹⁸³ Euroopan Komissio (2020), s. 271–274; Ernst & Young (2020), s. 44.

¹⁸⁴ Ks. esim. Euroopan Komissio (2020), s. 522–524.

¹⁸⁵ Euroopan Komissio (2020), s. 257–258.

¹⁸⁶ Loi no. 2017-399 du 27 Mars 2017 relative au devoir de vigilance des sociétés mères et des entreprises donneuses d'ordre.

yrittäjille, ja Sveitsissä asiaa pohditaan.¹⁸⁷ Oikeudellisen vastuun ulottaminen yrityksen arvoketjuihin pohjautuu YK:n yritystoimintaa ohjaaviin periaatteisiin, joiden mukaan ihmisoikeuksien kunnioittaminen edellyttää mekanismeja ihmisoikeusloukkauksista aiheutuneiden vahinkojen korjaamiseksi ja korvaamiseksi.¹⁸⁸ Myös vesivastuullisuuskeskustelussa korostetaan, että yritysten ihmisoikeusloukkauksista kärsineille on tarjottava prosessi haitan korjaamiseksi.¹⁸⁹

Yritysvastuu vahingoista tarkoittaisi, että yritys voisi joutua korjaus- ja korvausvastuuseen sellaisista toiminnan tai arvoketjujen vahingoista, jotka yritys olisi voinut välttää toimimalla huolellisesti.¹⁹⁰ Yrityksen kontrollin ulottumattomissa oleva ja ennalta-arvaamaton vahinko ei voisi synnyttää sille oikeudellista vastuuta.¹⁹¹

Emoyhtiön vahingonkorvausvastuun laajentaminen ulkomailla sijaitsevien tytäryhtiöiden toimintaan merkitsisi poikkeusta oikeushenkilöiden erillisvastuun periaatteesta.¹⁹² Alihankkijat ovat vielä korostetummin itsenäisiä oikeushenkilöitä, jotka kantavat vastuun toimintansa lainmukaisuudesta. Lainsäädännön kehittämisessä yksi ratkaisu voisi olla konsernirakenteisen ja sopimusperusteisen arvoketjun erottaminen toisistaan niin, että huolellisuusvelvoite koskisi kumpaakin, mutta vastuu vahingoista ulottuisi vain konserniyhtiöiden toimintaan.¹⁹³

Suomessa toimivien yritysten vastuun ulottaminen arvoketjuissa tapahtuviin ympäristöhaittoihin edellyttäisi erillistä ympäristövastuulainsäädäntöä. Siinä tulisi määritellä ne arvoketjujen haitalliset ympäristövaikutukset ja ympäristövahingot, joiden aiheuttamisesta tai niihin myötävaikuttamisesta yritys voisi joutua oikeudelliseen vastuuseen.

5.4 Vastuullinen sijoittaminen ja rahoitus

Viime vuosina on yritysvastuun ohella keskusteltu paljon vastuullisen sijoittamisen ja rahoituksen sääntelystä. Tällä tarkoitetaan ympäristöllisten (*environmental*), yhteis-

¹⁸⁷ Sveitsissä on parlamentaarisessa käsittelyssä kansalaisaloitteeseen perustuva yritysvastuulakiehdotus, johon sisältyisi vahingonkorvausvastuu laiminlyönneistä <https://www.parlament.ch/centers/documents/de/dok-gegenentwurf-mm-rk-n-2018-05-04.pdf>. Ks. Kultalahti & Vartiainen (2019).

¹⁸⁸ YK:n ohjaavat periaatteet nro 26 ja 27, ks. esim. UN Human Rights Council (2008)

¹⁸⁹ CEO Water Mandate (2015)

¹⁹⁰ Euroopan Komissio (2020), s. 250, 260–261.

¹⁹¹ Ernst & Young (2020), s. 64–66.

¹⁹² Ernst & Young (2020), s. 64.

¹⁹³ Salminen & Rajavuori (2019): Ranskan laissa huolellisuusvelvoite ja vastuu kattaa konserniyhtiöt sekä muut arvoketjun toimijat, joiden kanssa yrityksellä on 'vakiintunut kaupallinen suhde'.

kunnallisten (*social*) ja hallinnollisten (*corporate governance*) (ESG) kestävyysnäkökulmien integroimista sijoitus- ja rahoitustoimintaan.¹⁹⁴ Sääntelyllä pyritään lisäämään sijoitus- ja rahoitusorganisaatioiden investointipäätösten läpinäkyvyyttä ja vastuullisuutta (ks. myös luku 4.4).

Kestävän julkisen ja yksityisen rahoituksen ja sijoittamisen sääntelyllä on välillinen vaikutus yritystoiminnan kestävyteen. Mitä enemmän rahoitusta ohjataan kestäviin sijoituskohteisiin, sitä suurempi kannustin yrityksillä on kehittää toimintansa vastuullisuutta rahoituksen saamiseksi.¹⁹⁵ Vesivastuukysymysten huomioon ottaminen kestävä rahoituksen kriteereissä on tunnistettu keskeiseksi vesivastuullisuuden edistämisen toimenpiteeksi.¹⁹⁶

EU:n kestävä rahoituksen asetuksen (EU N:o 2019/2088) perusteella rahoitusmarkkinoiden toimijoiden on tullut vuoden 2021 alusta alkaen antaa tietoja siitä, miten kestävyysriskien ja haitallisten vaikutusten arviointi on sisällytetty sijoitusprosesseihin. Sijoitustuotteiden kestävyyskriteereistä säädetään niin sanotussa taksonomia-asetuksessa (EU N:o 2020/852) kestävä sijoittamisen kehyksestä. Taksonomia-asetuksen mukaan kestävä taloudellinen toiminta *edistää merkittävästi* jonkin asetuksessa mainitun ympäristöllisen tavoitteen toteutumista, ei *aiheuta merkittävää haittaa* muille tavoitteille, täyttää komission delegoiduilla säädöksillä antamat tekniset arviointikriteerit ja toteutetaan vähimmäistason suojavaatimusten mukaisesti (3 art.).

Taksonomia-asetuksessa tarkoitettuja ympäristöllisiä tavoitteita ovat ilmastonmuutoksen hillintä ja siihen sopeutuminen, vesien ja meren suojelu ja kestävä käyttö, siirtymisen kiertotalouteen, pilaantumisen estäminen ja hallinta sekä luonnon monimuotoisuuden ja ekosysteemien suojelu ja kunnostaminen. Vesikriteereihin liittyen asetuksessa viitataan vesipuitedirektiivin ja meristrategiadirektiivin tavoitteisiin (12 ja 17 art.). Asetuksen sitominen EU:n direktiiveihin on ymmärrettävää, mutta saattaa vaikeuttaa EU:n ulkopuolella tapahtuvan arvoketjujen vesienkäytön kestävyuden arviointia.

Taksonomia-asetuksessa tarkoitettua merkittävän haitan arvioinnissa otetaan huomioon toiminnan tuotteiden ja palvelujen ympäristövaikutukset koko elinkaaren ajalta (17 art.). Vähimmäistason suojavaatimukset viittaavat puolestaan OECD:n yritysvas-
tuuohjeistukseen¹⁹⁷ ja YK:n yritystoimintaa ohjaavien periaatteiden toteuttamiseen taloudellisessa toiminnassa (18 art.). Taksonomia-asetuksen mukainen yritystoiminnan kestävyys on siis yhdenmukainen vesivastuullisuuden kanssa. Vesivastuullisuuteen

¹⁹⁴ Knuutinen (2019); sekä Euroopan komission kestävä kasvun rahoittamista koskeva toimintasuunnitelma KOM(2018) 97 lopull.

¹⁹⁵ Ks. KOM(2018) 97 lopull.

¹⁹⁶ Sojamo ym. (2019)

¹⁹⁷ TEM (2017)

sisältyvä vesiriskien hallinta, vedenkäytön kestävyysparantaminen niin ympäristövaikutusten kuin ihmisoikeusvastuun osalta sekä asianmukaista huolellisuutta heijastavan vesivastuuprosessin toteuttaminen edesauttavat yrityksen mahdollisuuksia täyttää taksonomia-asetuksen mukaiset kestävyysmääritelmät.

Taksonomia-asetuksessa laajennetaan myös NFI-direktiivin mukaisia suuryritysten tiedonantovelvollisuuksia. Direktiivin soveltamisalaan kuuluvien yritysten on annettava tiedot siitä, miten yrityksen toiminta liittyy taksonomia-asetuksen ympäristöllisiin tavoitteisiin ja mikä osuus yrityksen liikevaihdosta sekä investoinneista ja kuluista perustuu kestäväan taloudelliseen toimintaan (8 art.). NFI-direktiivin mukaiseen raportointiin on siten sisällytettävä jatkossa myös vesien- ja merenhoidon tavoitteisiin liittyvät tiedot.

Taksonomia-asetuksen valossa vesiin vaikuttava taloudellinen toiminta on kestävää silloin, kun se on vesivastuullista. Kestävyys edellyttää vesivastuullisuuden tapaan ympäristöllisten ja ihmisoikeusperustaisten yritysvastuuprosessien noudattamista.

5.5 Vesivastuulliset julkiset hankinnat

Julkiset hankinnat muodostavat merkittävän osan Suomen kokonaiskulutuksesta. Niiden arvon arvioidaan olevan noin 15 bruttokansantuotteesta.¹⁹⁸ Ne voivat ohjata merkittävästi markkinoita ja edistää myös veteen liittyviä tavoitteita.¹⁹⁹

Julkisiin hankintoihin sovelletaan Suomessa EU:n hankintalainsäädäntöä²⁰⁰ ja lakia julkisista hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista (1397/2016, hankintalaki). Hankintalainsäädäntö mahdollistaa strategisen hankintapolitiikan, kuten ympäristönäkökohtien sisällyttämisen hankintapäätöksiin. Edellytyksenä kuitenkin on, että ympäristönäkökohtien huomioon ottaminen hankinnoissa voidaan perustella objektiivisesti ja että tämä on yhteensopivaa hankintalainsäädännössä tarkoitettujen tasapuolisuuden, syrjimättömyyden ja suhteellisuuden periaatteiden kanssa (hankintalain 2–3 §).

Euroopan komissio valmistelee parhaillaan hankintalainsäädäntöön tarkistuksia ja ohjeistusta ympäristöllisesti kestävästä julkisista hankinnoista. Tämä kuuluu Euroopan vihreän kehityksen ohjelmaan (EU Green Deal).²⁰¹

¹⁹⁸ Ks. <https://tem.fi/ijh>

¹⁹⁹ UNEP (2017)

²⁰⁰ Direktiivi 2014/24/EU julkisista hankinnoista ja direktiivi 2014/25/EU vesi- ja energiahuollon sekä liikenteen ja postipalvelujen alalla toimivien yksiköiden hankinnoista.

²⁰¹ KOM (2019) 640 lopull.

Hankintalain perusteella hankintojen kestävyttä voidaan pyrkiä edistämään esimerkiksi tarjoajien soveltuvuusedellytysten, hankinnan kohteen kuvauksen tai hankintasopimuksen ehtojen kautta. Tarjouskilpailussa tarjoajilta voidaan edellyttää yleisesti hyväksytyjen ja syrjimättömien laatu- tai ympäristöjohtamisjärjestelmien, kuten EMAS- tai ISO-sertifikaatin noudattamista (90 §). Hankinnan kohteen kuvaukseen voidaan puolestaan sisällyttää ympäristöllistä kestävyttä kuvaavia ominaisuuksia tai viitata tässä yhteydessä standardeihin ja ympäristömerkkeihin (70 §). EU on antanut noin 20 tuoteryhmälle EU GPP -kriteerit, jotka kattavat laajasti ympäristövaikutukset ja joihin markkinat pystyvät vastaamaan.²⁰²

Yleisenä periaatteena hankintalain mukaisissa hankinnoissa on, että hankintayksikön on valittava hankintailmoitusta ja tarjouspyyntöä vastaavista tarjouksista se, joka on kokonaistaloudellisesti edullisin. Tämä tarkoittaa sitä, että valittavan tarjouksen tulee olla hinnaltaan halvin, kustannuksiltaan edullisin tai hinta-laatusuhteeltaan paras. Yhteiskunnallisia, ympäristöllisiä ja sosiaalisia näkökohtia voidaan sisällyttää hankintoihin esimerkiksi siten, että hankinnan hinta-laatusuhteelle asetetaan näihin liittyviä vertailuperusteita tai kustannusten arvioinnissa käytetään elinkaarikustannuksia, joihin kuuluvat myös ympäristölliset ulkoiskustannukset (93 §). Arvioinnin tulee perustua puolueettomiin, todennettaviin ja syrjimättömiin menetelmiin (95 §). Myös hankintasopimuksen tekemiselle voidaan asettaa hankinnan ympäristönäkökohtiin liittyviä erityisehtoja (98 §).

Vesivastuullisuutta voidaan pyrkiä edistämään julkisissa hankinnoissa muun muassa siten, että hankinnan kohteen kuvaus sisältää vedenkulutusvaatimuksia, tarjousten vertailuperusteina on vesivastuullisuusnäkökohtia tai että hankinnan kustannusten arvioinnissa käytetään veteen liittyviä elinkaari- ja ulkoiskustannuksia. Hankintakriteerien tulee kuitenkin olla puolueettomia ja syrjimättömiä.

Haasteena vesivastuullisuuden edistämisessä julkisissa hankinnoissa on esimerkiksi se, että vaikka tuotteiden elinkaaren ja arvoketjut kattavan vesijalanjäljen laskemiseen on tarjolla hyväksytyjä laskentatapoja tai todentamistyökaluja (esim. ISO 14046:2014²⁰³), ne ovat menetelmiltään työläitä eivätkä vielä laajasti yritysten käytössä. Vesivastuullisuudesta ei myöskään ole vielä laajasti käytössä sellaisia sertifikaatteja²⁰⁴ tai ympäristömerkkejä, joita voitaisiin edellyttää tarjoajilta tasapuolisuuden,

²⁰² Ks. https://ec.europa.eu/environment/gpp/eu_gpp_criteria_en.htm

²⁰³ Ks. <https://www.iso.org/standard/43263.html>

²⁰⁴ Kuten luvussa 3.3.3 kuvataan, Alliance for Water Stewardshipin sertifikaattia ei ole vielä yhdelläkään suomalaiselle yrityksellä tai toimipaikalla ja maailmanlaajuisesti vain n. 140:llä. Luvussa 3.3.1 kuvattua CDP Water Program:in raportointikyselyä voidaan hyödyntää hankintojen vertailuissa, mutta senkään käyttö ei ole nykyisellään vielä riittävän kattavaa.

syrijimättömyyden ja suhteellisuuden vaatimukset huomioon ottaen. Vesivastuullisuuden edistäminen julkisissa hankinnoissa kaipaisi tuekseen pilotointia, ohjeistusta ja koulutusta.²⁰⁵

Jos Suomessa annetaan jatkossa yritys vastuulainsäädäntöä, voitaisiin julkisissa hankinnoissa asettaa tarjoajan soveltuvuuskriteeriksi tämän lainsäädännön noudattaminen. Tämä voitaisiin todentaa esimerkiksi yritys vastuulainsäädännön mukaisten raporttien perusteella. Mikäli vesivastuullisuus olisi osa yritys vastuulainsäädäntöä, tulisi se otetuksi hankinnoissa tätä kautta huomioon.

5.6 Vesivastuullisuus valtiontukipolitiikassa

Valtiontuki on tärkeä ympäristöpolitiikan ohjauskeino.²⁰⁶ EU:ssa keskeisiä instrumentteja tässä suhteessa ovat esimerkiksi EU:n yhteisen maatalouspolitiikan (Common Agricultural Policy, CAP) tukimekanismit. Valtiontuilla voidaan edistää vesivastuullisuutta: 1) tukemalla vesien tilaa parantavia hankkeita tai 2) edellyttämällä tuensaajalta vesivastuullisuutta.

5.6.1 Vesien tilaa parantavien hankkeiden tukeminen

EU:n valtiontukisääntely, joka pohjautuu Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen (SEUT) 107–109 artikloihin, muodostaa reunaehdot valtiontukien käyttämiselle ympäristölliseen ohjaukseen. SEUT 107(1) artiklan perusteella valtion varoista myönnettävät tuet ovat kiellettyjä, jos ne antavat yrityksille sellaista taloudellista etua, jolla on kilpailua ja jäsenvaltioiden välistä kauppaa vääristävä vaikutus.

Komission asetuksessa vähämerkityksisestä tuesta (EU N:o 1407/2013) tarkoitetun niin kutsutun *de minimis* -poikkeuksen mukaan euromäärältään vähämerkityksinen tuki ei vääristä kilpailua ja sopii siten sisämarkkinoille. Energia- ja ympäristöasioissa yritykselle voidaan myöntää 200 000 € tukea kolmen vuoden aikana ilman, että kyseessä on SEUT 107(1) artiklan perusteella kielletty valtiontuki (2 art.). Eri toimialoille, kuten maatalouteen sekä kala- ja vesitalouteen,²⁰⁷ on annettu omia *de minimis* -asetuksia, joissa asetetaan euromääräiset rajat vähämerkityksisille tuille.

²⁰⁵ Ks. nykyisistä ohjeistuksista komissio2011;komissio 2016. Ks. myös Bergman ym. (2018), Alhola & Kaljonen (2017). Lisäksi kestäville hankinnoille on standardi ISO 20400 Sustainable Procurement Standard.

²⁰⁶ Ks. Siikavirta (2007), Paukku (2020).

²⁰⁷ Euroopan Komission asetus (EU) N:o 1408/2013 vähämerkityksisestä tuesta maatalousalalla; komission asetus (EU) N:o 717/2014 vähämerkityksisestä tuesta kalastus- ja vesiviljelyalalla.

SEUT 107(3) artiklassa säädetään yleisesti perusteista, joiden mukaan valtiontukea voidaan pitää sisämarkkinoille sopivana. Komissio on antanut erityisiä ohjeistusta sisämarkkinoille hyväksyttävistä tukimuodoista. Energia- ja ympäristötukia koskee esimerkiksi ohjeistus uusiutuvan energian tuotantoa tai muita ympäristöllisiä tavoitteita edistävistä tukimuodoista.²⁰⁸

Jäsenvaltion on ilmoitettava mahdollisesti kielletyistä suunnitelluista tukitoimista komissiolle SEUT 108(3) artiklan nojalla ennakkoon. Tukea ei saa panna täytäntöön ennen komission hyväksyntää. SEUT 109 artiklan nojalla komissio on kuitenkin antanut yleisen ryhmäpoikkeusasetuksen, jossa tietyt tukimuodot vapautetaan ilmoitusvelvollisuudesta ja jossa otetaan huomioon esimerkiksi ympäristönsuojelu ja uusiutuva energia.²⁰⁹ Vesitalouden oma ryhmäpoikkeusasetus on hyvin tiukka ja siinä esimerkiksi kielletään erilaiset tuotantotuet ja mahdollistetaan ainoastaan pk-yritysten ympäristövahinkojen korjaamisen tukeminen.²¹⁰

EU:n valtiontukisääntelyssä mahdollistetaan tietyin edellytyksin yritystoiminnan vedenkäytön kestävyys tukeminen.²¹¹ EU:n maa- ja metsätalouden valtiontuen suuntaviivoissa linjataan, että vesipuitedirektiivistä yrityksille aiheutuviin haittoihin tarkoitettu tuki soveltuu SEUT 107(3) artiklan mukaisesti sisämarkkinoille. Sen tulee kuitenkin täyttää suuntaviivoissa ja ryhmäpoikkeusasetuksessa tarkoitetut ehdot.

Yleisessä ryhmäpoikkeusasetuksessa mahdollistetaan investointituen myöntäminen ”unionin normit ylittävään ympäristönsuojeluun tai ympäristönsuojelun tason parantamiseen unionin normien puuttuessa” (III luku, 7 jakso, 36 art.). Näin ollen ympäristölainsäädännön vaatimukset ylittäviin, esimerkiksi vesienhoidon ympäristötavoitteita tukeviin vesivastuullisuustoimiin voidaan myöntää tukea ryhmäpoikkeusasetuksen rajoissa.²¹²

²⁰⁸ Ks. Euroopan Komissio (2014), Paukku (2019)

²⁰⁹ Ks. esim. Komission asetus (EU) N:o 651/2014 tiettyjen tukimuotojen toteamisesta sisämarkkinoille soveltuviksi, 41 art.

²¹⁰ Komission asetus (EU) N:o 1388/2014 tiettyjen kalastus- ja vesiviljelytuotteiden tuottamisen, jalostamisen ja kaupan pitämisen alalla toimiville yrityksille myönnettävien tukimuotojen toteamisesta sisämarkkinoille soveltuviksi, 1 art.

²¹¹ Paukku (2019), s. 213–214.

²¹² Ks. Belinskij ym. (2019), s. 48–49.

Edelleen yritysten vesivastuullisuustoimia, kuten vesistövisiotyötä ja vesistökuunnostuksia, voidaan tukea hanke- ja ohjelmärahoituksen, de minimis -poikkeukseen perustuvien valtionavustusten²¹³ sekä metsä- ja maatalouden ympäristötukijärjestelmien kautta.²¹⁴

On myös syytä pohtia mahdollisuuksia tukea suomalaisyritysten vesivastuullisuustyötä ulkomaisissa toimipaikoissa ja arvoketjuissa. Erityisten tarpeellista tämä on, jos arvoketjujen vesivastuullisuuden edellyttäminen Suomessa voisi saattaa ne epäedulliseen kilpailuasetelmaan ulkomailla. Esimerkiksi ulkoministeriön Finnpartnership-liikekumppanuusohjelma voi myöntää de minimis- tukea kehitysmaihin suuntautuvan ja myönteisiä kehitysvaikutuksia luovan liiketoiminnan aloittamiseen.²¹⁵

5.6.2 Vesivastuullisuuden edellyttäminen tuensaajalta

EU:n valtiontukisääntely mahdollistaa laajasti vesiympäristön tilaan liittyvän valtiontuen ehdot. Niitä on jo nykyisin käytössä ja tukijärjestelmien ympäristönsuojelullisia ehtoja voidaan kehittää edelleen.²¹⁶

Maatalouden tukijärjestelmään kuuluvat EU:n yhteisestä maatalouspolitiikasta annettuun asetukseen (EU N:o 1306/2013, 93 art. ja liite II) perustuvat niin sanotut täydentävät ehdot. Niiden noudattaminen on käytännössä kaikkien viljelytukien edellytyksenä. Ehtoihin sisältyy yleisiä vaatimuksia esimerkiksi suojakaistoista ja pohjaveden suojelusta.²¹⁷ Maatalouspolitiikan uudistuksen yhteydessä voidaan pyrkiä edistämään vesivastuullisuuden ja yleisesti yritys vastuun sisällyttämistä täydentäviin ehtoihin.

Vesivoimalle myönnettävän investointituen ehdot on ryhmäpoikkeusasetuksessa si-dottu vesipuitedirektiivin vaatimuksiin. Ryhmäpoikkeusasetuksen 41 artiklan ja asetuksen johdanto-osan perusteella vesivoimalalle voidaan myöntää investointitukea vain, jos se täyttyy vesipuitedirektiivin vaatimukset ja tarvittaessa direktiivin 4(7) artiklassa tarkoitetut ympäristötavoitteista poikkeamisen edellytykset.²¹⁸

²¹³ Vesistökuunnostushankkeiden tukemista koskee vesistön ja vesiympäristön käyttöä ja tilaa parantavien hankkeiden avustamisesta annettu valtioneuvoston asetus (714/2015). Vesienhoidon toimenpiteiden toteuttamiseen voidaan myöntää tukea vuonna 2020 säädetyn VMJL 1 a luvun nojalla.

²¹⁴ Halonen & Similä (2020), s. 19–21.

²¹⁵ Ks. <https://finnpartnership.fi/fi/liikekumppanuustuki/>

²¹⁶ Pauku (2019)

²¹⁷ Ks. valtioneuvoston asetus täydentävien ehtojen hyvän maatalouden ja ympäristön vaatimuksista 4/2015.

²¹⁸ Belinskij ym. (2019)

Vesivastuullisuuden edellyttäminen voitaisiin sisällyttää entistä kattavammin Business Finlandin tukiehtoihin, huomioiden sen tavoitteen olla kestävä kehityksen muutos-agentti yritystoiminnan kehittämisessä (ks. myös luku 6).²¹⁹ Koska Business Finlandin rahoitusinstrumentteja on useita ja ne ovat eri sääntelyn puitteissa, vesivastuullisuuden kannalta niistä oleellisimpien tunnistaminen vaatii jatkoselvitystä.

Finnpartnership-ohjelmassa toiminnan vastuullisuus on vientituen saamisen edellytyksenä. Ohjelman tavoitteena on edistää kestävä kehityksen ja Suomen ulkopoliittikan tavoitteiden toteutumista. Siten myös vesivastuullisuuden asettamista vientituen erityiseksi edellytykseksi voitaisiin harkita jatkossa.²²⁰

Valtion erityisrahoitusyhtiö Finnvera Oyj:n hallinnoimaa vientitakuuta myönnettäessä ja tukiehdoista päätettäessä otetaan puolestaan vientitakuulain (422/2001) 7 §:n nojalla huomioon muun muassa kansainväliset kilpailutekijät ja hankkeen sosiaaliset ja ympäristövaikutukset. Siinä myös edellytetään vähintään hankkeen kohdemaan lainsäädännön ja viranomais määräysten noudattamista.²²¹ Finnveran luotonantotoiminnassa tullaan jatkossa soveltamaan EU:n kestävä rahoituksen lainsäädäntöä, jossa on tarkka kriteeristö taloudellisen toiminnan ympäristölliselle kestävyydelle ja johon sisältyy myös vesivastuullisuusnäkökohtia.

Suomessa voitaisiin harkita vesivastuullisuuden sisällyttämistä myös biotalouden kansalliseen kehittämissuunnitelmaan²²² liittyvän rahoituksen edellytyksiin. Kehittämissuunnitelman tavoitteena on luoda strategia vesiluonnonvarojen hyödyntämistoimintaan. Tähän sisältyy siniseen kasvuun liittyviä taloudellisia toimintoja, kuten ruuantuotanto ja kalastus, vesienergiantuotanto ja turismi, joihin kohdennetaan tukia valtion talousarviossa.²²³

5.7 Vesivastuullisuus omistajaohjauspolitiikassa

Valtio-omisteisten yritysten osalta vesivastuullisuuteen voidaan vaikuttaa myös valtion omistajanohjauspolitiikalla, jossa voidaan esimerkiksi ohjata yrityksiä sitoutumaan vesivastuuseisoumukseen ja toteuttamaan vesivastuuprosessia toiminnassaan. Yhteis-

²¹⁹ Ks. <https://www.businessfinland.fi/suomalaisille-asiakkaille/palvelut/rahoitus>

²²⁰ Ks. <https://finnpartnership.fi/fi/finnpartnership/kehitysvaikutus/>

²²¹ HE 215/2000 vp, s. 7, 19.

²²² MMM (2016)

²²³ Ks. sinisen biotalouden kehittämissuunnitelman tavoitteiden edistämisestä EU:n valtioneuvoston kisa- ja kilpailunvaltuutetun raportissa Paukku (2019)

kuntavastuu on yleisesti nostettu vahvasti esiin valtionyhtiöiden omistajaohjauspolitiikassa. Vuoden 2020 valtioneuvoston omistajapolitiiseen periaatepäätökseen²²⁴ on sisällytetty kokonainen yritys vastuuta koskeva luku, jossa on asetettu seuraavat periaatteet:

- Yhtiöiltä edellytetään yritys vastuun vahvaa integroimista liiketoimintaan sekä tavoitteellista yritys vastuun johtamista
- Yhtiöiden on tunnistettava oman toimintansa ilmastovaikutukset, vaikutukset ympäristölle ja luonnon monimuotoisuudelle sekä asettava niille verrokkiyhtiöihin nähden kunnianhimoiset mitattavat tavoitteet
- Valtio-omisteisten yhtiöiden edellytetään ottavan huomioon tavoite hiili-neutraalista Suomesta 2035 ja Pariisin ilmastopöytäkirjan tavoitteet ilmastomuutoksen hillitsemiseksi 1,5 asteeseen
- Ihmisoikeudet on otettava huomioon läpinäkyvästi niin omassa toiminnassa kuin alihankintaketjuissa huomioiden YK:n periaatteiden vaatimukset
- Aggressiivinen verosuunnittelu ei ole hyväksyttyä
- Merkittävistä havainnoista, tehdyistä toimenpiteistä ja mitattavien tavoitteiden saavuttamisesta on raportoitava omistajalle

Näin ollen yritys vastuun on jo kirjattu valtion omistajaohjauspolitiikan periaatteeksi, ja valtio on sitoutunut käyttämään valtio-omisteisten yhtiöiden omistajaohjausta yritys vastuun toteutumiseksi näiden yhtiöiden toiminnassa. Periaatepäätöksessä annetuista linjoista huolimatta yhtiö, sen hallitus ja operatiivinen johto, ovat kuitenkin ensisijaisesti vastuussa yhtiön toiminnasta ja yritys vastuun toteutumisesta. Suomalaisyri-tysten ihmisoikeussuorittamisesta tehty selvitys osoitti vuonna 2020, että kokonaan valtio-omisteiset yhtiöt suoriutuivat keskimääräistä hieman heikommin ja valtion enemmistöomisteisetkin yritykset vain hieman keskimääräistä paremmin YK:n ohjaavien periaatteiden mukaisen ihmisoikeus vastuun toimeenpanossa.²²⁵

Vesivastuun osa-alueista näihin periaatteisiin sisältyy toiminnan ympäristövaikutusten tunnistaminen, vastuullisuustavoitteiden asettamiseen, ihmisoikeuksien huomioiminen omassa toiminnassa ja alihankintaketjuissa sekä raportointi. Koska vesivastuu on sisällytetty osaksi Suomen kansainvälistä vesialan strategiaa²²⁶ ja sille on laadittu oma tiekarttansa ja vuoden 2030 -tavoitteensa²²⁷, olisi syytä harkita vesivastuun nimenomaista sisällyttämistä tuleviin omistajaohjausta koskeviin periaatepäätöksiin

²²⁴ VNK (2020b)

²²⁵ Tran-Nguyen ym. (2020), s. 73.

²²⁶ UM ym. (2018)

²²⁷ Sojamo ym. (2019)

sekä aktiivista omistajanohjausotetta valtio-omisteisten yhtiöiden sitouttamiseksi vesivastuullisuuteen esimerkiksi vesivastuusitoumuksen kautta.

5.8 Johtopäätökset

Vesivastuu on moniulotteinen kysymys oikeudellisesta näkökulmasta. Se on vahvasti sidoksissa yritystoiminnan sääntelyyn ja voi tukea ihmisoikeuksia ja ympäristötavoitteiden saavuttamista. Vesivastuullisuus sisältää elementtejä niin toimintojen ympäristöllisestä kuin sosiaalisen ja taloudellisesta kestävydestä.

Suomen sisällä on syytä pohtia yritystoiminnan ympäristöllisen kestävyuden kehittämistä sitä taustaa vasten, että suuri osa Suomen vesistä ei ole vesiputedirektiivin mukaisessa hyvässä tilassa. Vesiputedirektiivin ympäristötavoitteiden saavuttaminen vaatii viranomaisten, yritysten ja toiminnanharjoittajien sekä kansalaisyhteiskunnan yhteisiä ponnisteluja.

Suomalaisyriyten kansainvälisissä arvoketjuissa vesivastuullisuus kytkeytyy selvästi myös sosiaaliseen kestävyteen. Kansainvälisessä toimintaympäristössä korostuvat ympäristöasioiden lisäksi ihmisoikeusnäkökohdat ja yhteiskuntarakenteiden mahdollinen haavoittuvuus.

EU:n ja Suomen yritys vastuulainsäädännön kehittäminen tarjoaa hyvän mahdollisuuden vesivastuullisuuden edistämiseen. Yritysten huolellisuusvelvoitteet tulisi tässä työssä ulottaa selvästi vesivastuullisuuteen. Yritysvastuusäätelyn kehittämisessä on vielä useita epäselviä kohtia liittyen esimerkiksi siihen, mihin kaikkiin yrityksiin raportointi- ja huolellisuusvaatimukset ulotettaisiin.²²⁸ Tätä on syytä arvioida erikseen myös vesivastuullisuuden kannalta.

Kaikkiaan yritys vastuullisuuden edistämässä tehokkaimpana vaihtoehtona pidetään monipuolista ohjauskeinokokonaisuutta, joka sisältää sekä pakottavia että vapaaehtoisia toimia.²²⁹ Lainsäädännön lisäksi ja sen puitteissa vesivastuullisuutta on syytä edistää myös kestävä rahoituksen, julkisten hankintojen, valtiontukien ja informaatio-

²²⁸ Euroopan Komissio (2020), s. 250–260; Ernst & Young (2020), s. 55. Euroopassa kansalliset yritys vastuulait on poikkeuksetta rajattu koskemaan vain suurimpia yrityksiä (ks. NFI-direktiivi, Ranskan yritys vastuulaki, Sveitsin yritys vastuulakialoite ja Hollannin lapsityövoimalaki). Ernst & Young (2020), s. 52–53.

²²⁹ Ks. YK:n ohjaavat periaatteet (periaate 3, kommentaari) UN Human Rights Council (2008); de Schutter ym. (2012), s. 4–5; Komissio 2020, s. 284.

ohjauksen avulla. Lisäksi yritysten yhteissääntelyä edustavat sitoumukset ja itsesääntelyä edustavat standardit- ja sertifikaatit ovat tärkeä osa ohjauskeinopalettia.

6 Vesivastuullisuuden edistäminen kansainvälisessä kauppaja- kehityspolitiikassa

Edellä esitetyissä yrityksille suunnatuissa itse- ja yhteissäätelyä edustavissa toimintamalleissa (luku 4) ja lainsäädännössä ja muissa julkisen vallan ohjauskeinoissa (luku 5) on merkittävä painotus vesivastuullisuuden kansainvälisten ulottuvuuksien hallinnassa. Ne ovat linjassa Suomen vesialan kansainvälisen strategian tavoitteen 1.4 vesivastuullinen tuotanto ja kulutus ja siihen kytkeytyvän keinon 1.6 vesivastuusitoumukset ja kumppanuudet kanssa²³⁰. Hallitusohjelman²³¹ mukaisesti Suomella voisi kuitenkin olla kokoaan merkittävämpi rooli maailmalla myös vesivastuullisuuden laajemmassa edistämisessä, sen entistä paremmin kauppaja- kehityspolitiikkaan kytkemisen kautta.

EU:n yhteistä kauppapolitiikka kehitettäessä tulisi varmistaa, että kansainvälisen kaupan säännöt eivät heikennä maiden mahdollisuuksia kestäväan vesien käyttöön ja hallintaan. Veteen liittyvien kysymysten paikallisen luonteen vuoksi sopimuksiin ei voida sisällyttää tiukkoja vesien käyttöön liittyviä määrällisiä tai laadullisia raja-arvoja tai preferoituja hallinnan malleja.²³² Niissä voitaisiin kuitenkin entistä paremmin tukea veteen liittyvien kestäväan kehityksen tavoitteiden saavuttamista esimerkiksi tuotannonle asetettavien vesivastuullisuuden periaatteellisten, käytänteiden jatkuvaan parantamiseen ohjaavien kriteerien kautta (luvut 2 ja 4). EU:ssa ja kansallisesti valmisteilla oleva kansainväliset arvoketjut kattava yritys vastuulainsäädäntö tulee olemaan merkittävässä roolissa EU-maiden yritysten globaalin vesivastuullisuuden varmistamisessa, niin ihmisoikeuksien kuin ympäristövaikutusten osalta (luku 5.3).

Suomella voisi olla nykyistä merkittävämpi rooli myös vesivastuullisuuden kehittämisen käytännön hankkeiden sekä vesivastuullisuuden kansainvälisten aloitteiden tukijana kehityspolitiikan kautta. Vesivastuullisuus on linjassa kehityspolitiikan ihmisoi- keusperustaisuuden ja läpileikkaavien tavoitteiden²³³ kanssa ja kytkeytyy kehityspoli- tiikan neljästä painopisteestä erityisesti painopisteisiin 2. *Kehitysmaiden talouden pe- rustan vahvistaminen ja työpaikkojen luominen* ja 4. *Ilmastomuutos ja luonnonvarat*. Käytössä olevista yksityissektorin kumppanuuksiin perustuvista ohjelmista ja rahoitus- muodoista vesivastuullisuuden edistäminen sopisi erityisesti Finnpartnerhispin ja

²³⁰ UM ym. (2018)

²³¹ Valtioneuvosto (2019)

²³² Muller & Bellman (2016)

²³³ Ks. <https://um.fi/suomen-kehityspolitiikan-tavoitteet-ja-periaatteet>

Finnveran sekä Business Finlandin Developing Market's Platfromin (ent. BEAM-ohjelma) hankkeisiin (katso tarkemmin luku 5.6). Jälkimmäisen puitteissa voidaan edistää useille suomalaisyrityksille yhteisten, korkean vesiriskin tuotanto- ja hankinta-alueiden yritystoiminnan vesivastuullisuuden kehittämistä.

Vesivastuullisuus tulisi nähdä myös laajemmin osana vesiturvallisuutta, jonka edistäminen on Suomen tavoite kansainvälisesti.²³⁴ Yksityisen sektorin kumppanuuksien roolia Suomen kahden- ja monenvälisessä kehitysyhteistyössä, YK-rahoituksessa sekä PIF- ja IKI-hankkeissa voitaisiin tarkastella jatkossa niiden vesivastuullisuuden näkökulmasta.

Vesivastuullisuuden kansainväliset aloitteet ja niiden toimeenpano kaipaavat lisää julkisen sektorin rahoitusta niiden vaikuttavuuden varmistamiseksi. Iso-Britannia, Saksa ja Sveitsi ovat viime vuosina rahoittaneet ohjelmia, joiden puitteissa on muun muassa kehitetty vesivastuullisuuden ohjeistuksia ja työkaluja sekä rahoitettu käytännön kumppanuushankkeita kehittyvissä maissa. Edellä mainittujen maiden suuryritykset ovat olleet myös vesivastuullisuuden kansainvälisten vertailujen kärjessä viime vuosina (luku 3.3.1), missä kansallisen tason vesivastuullisuuden ohjauksessa ja priorisoinnissa on voinut myös olla osansa.

Hankkeessa toteutetuissa vesivastuullisuuden edistämisyjärjestöjen ja asiantuntijoiden haastatteluissa, Sveitsin SDC:n rahoittamassa kansainvälisten vesivastuullisuuden aloitteiden arvioinnissa (2020)²³⁵ ja Iso-Britannian ja Saksan rahoittaman International Water Stewardship Programme (IWaSP):n (2013-2019)²³⁶ arvioinnissa tunnistettiin rahoittajille seuraavia keskeisiä huomioita ja toimenpidesuosituksia:

- Veteen liittyvien haasteiden kriittisyyttä ja niiden ratkaisemiseksi myös yrityksiltä vaadittavien toimenpiteiden merkitystä pitää entisestään korostaa kansainvälisesti.
- Julkinen rahoitus mahdollistaa vesivastuuhankkeissa niiden pelkkää yksityistä rahoitusta suuremman läpinäkyvyyden ja tilivelvollisuuden.
- Julkisen sektorin rahoitusta tulisi suunnata erityisesti järjestöille ja paikallisyhteisöille niiden vesivastuuhankkeisiin tasapuolisen osallistumisen mahdollistamiseksi. Julkinen rahoitus myös mahdollistaa järjestöjen välisen laajemman yhteistyön ja puolueettomana pysymisen verrattuna yksityiseen rahoitukseen, joka on kansainvälisesti johtanut kilpailuun järjestöjen välillä ja joissain tapauksissa eturistiriitihin suhteessa yleisen edun tavoitteisiin.

²³⁴ UM ym. (2018)

²³⁵ Dalton & Newborne (2020)

²³⁶ Newborne & Dalton (2019)

- Ollakseen vertailukelpoista ja todennettavaa, yritysten vesivastuullisuuden pitää rakentua kansainvälisille periaatteille ja standardeille. Julkista rahoitusta tarvitaan lyhyellä ja keskipitkällä aikavälillä vesivastuullisuuden periaatteita noudattavien parhaiden käytäntöjen toimintamallien pilotointiin ja laajempaan käytäntöön vietiin, esimerkiksi vesivastuustandardien- ja sertifiointijärjestelmien laajemman käyttöönoton tukemisen muodossa. Kehityshankkeissa tulee huomioida pitkäjänteisyys, koska eri osapuolten välisen yhteistyön rakentaminen vie aikaa. Vesivastuualoitteiden ja hankkeiden resurssoinnissa tuli lisäksi huomioida tarve seurannalle ja itsenäiselle evaluoinnille.
- Kaikki yritykset eivät ole vesivastuullisia, vaikka ne julkisesti sitoutuisivat siihen. Joissain tapauksissa vesivarojen allokaatio tietylle yritykselle tai toimialalle ei ole perusteltua muut käyttötarpeet ja kestävän kehityksen tavoitteet huomioiden.
- Vesivastuuhankkeiden tulisi tähdätä entistä selkeämmin kestävän kehityksen tavoitteiden saavuttamiseen, erityisesti tavoitteen 6.5, joka tähtää yhdenmetyt vesivarojen hallinnan (IWRM) toteutumiseen kaikilla tasoilla ja joka edesauttaa muiden veteen liittyvien tavoitteiden saavuttamista.
- Maatalouden kestävän veden käytön edistäminen ja yritysten veden laatuun ja vesistöjen tilaan liittyvät kehittämistarpeet ovat esimerkkejä teemoista, jotka vaativat kansainvälisesti lisää huomiota.

7 Vesivastuullisuuden kehittämisen tietotarpeet ja kansallinen koordinointi jatkossa

7.1 Vesivastuullisuuden kehittämisen tietotarpeet

Vesivastuullisuuden osaamis pohjan vahvistaminen tunnistettiin 2019 tiekartassa vuoden 2030 tavoitteen saavuttamisen yhdeksi kulmakiveksi seuraavasti:

”Vesivastuullisuus näkyy kansallisesti sekä tutkimuksessa että koulutuksessa

Suomalaiset tutkimuksen ja kehitystyön rahoittajat tunnistavat vesivastuullisuuden kysymykset sekä kansainvälisissä, kansallisesti rahoitetuissa tutkimusohjelmissa että kansallisissa ohjelmissa. Vesivastuullisuus on osa eri opetusasteiden koulutustarjontaa erityisesti ammattikorkeakouluissa, korkeakouluissa sekä täydentävässä ammattikoulutuksessa.”²³⁷

Tarve vesivastuullisuuteen liittyvälle osaamisen vahvistamiselle tunnistettiin sekä yrityksille suunnatussa kyselyssä että täydentävissä sidosryhmähaastatteluissa. Opetushallituksen vesialan tulevaisuuden osaamisen ennakointihankkeessa tunnistettu laaja-alaisuuden ja poikkitieteellisyys tarve sekä digitalisaation ja riskienhallinnan kehittäminen²³⁸ ovat teemoja, jotka kytkeytyvät läheisesti myös yritysten vesivastuullisuuden kehittämistarpeisiin.

Vesivastuullisuuteen kytkeytyviä koulutuksia voisi liittää osaksi kansallisia vesiosaamisen kehittämishankkeita²³⁹ sekä muita yliopistojen ja muiden toimijoiden, kuten Finnish Water Forumin (ks. myös 7.2 alla) ja yritysvastuuverkosto FIBS ry:n tarjoamia täydennyskoulutuksen kokonaisuuksia. Vesivastuullisuudesta voitaisiin laatia myös suomalaisille yrityksille suunnattu verkkokoulutuspaketti. Yritysten vastuullisen vedenkäytön kysymyksiin keskittyvän tutkimuksen ja opetuksen kehittäminen voisi olla suo-

²³⁷ Sojamo ym. (2019), s.15.

²³⁸ Juntunen ym. (2020)

²³⁹ Ks. <https://www.ely-keskus.fi/web/vesiosaaminen>

malaisille korkeakouluille profiloitumisen paikka, niin kansallisesti kuin kansainvälisesti, vesivastuullisuuden akateemisen tutkimuksen ja opetustarjonnan ollessa vielä hyvin rajattua.

EU:n tulevalla Horisontti Eurooppa-puiteohjelmakaudella on suunnitteilla useita rahoituskokonaisuuksia, joiden teemoihin vesivastuullisuus kytkeytyy.²⁴⁰ Kuten hankkeen tulokset osoittavat, vesivastuullisuuden käytänteissä on useita tutkimus- ja kehittämistarpeita esimerkiksi tavoitteenasetantaan ja kansainvälisten arvoketjujen hallintaan liittyen. Lisäksi tarvitaan räätälöityjä ohjeistuksia ja työkaluja eri sektoreille ja suuryritysten lisäksi pienille ja keskisuurille toimijoille. Vesivastuullisuuden suhde laajempaan vesivarojen jakoon ja hallintaan, ilmasto- ja luontokatoon ja kestäväan rahoitukseen ovat edellä mainittujen ohella esimerkkejä tutkimusteemoista, joissa eri temaattisten kokonaisuuksien kytköksiä ja hyvien käytäntöjen jakamista tulisi selvittää edelleen. Luvussa 5 esitetyt vesivastuullisuuden kytkeminen osaksi julkisten hankintojen kriteerejä ja vesiensuojelun ohjauskeinoja vaativat myös laajempaa kehitys- ja pilotointityötä.

7.2 Vesivastuullisuuden kansallinen koordinointi jatkossa

Osaamispohjan vahvistamisen ohella tiekartassa tunnistettiin myös tarve vesivastuullisuuden koordinoinnille tematiikan jatkuvuuden ja siihen liittyvän työn vaikuttavuuden varmistamiseksi:

”Vesivastuullisuuden ja vesivastuusitoumuksen koordinointi

Koordinaattorin rooliin kuuluu vesivastuusitoumuksen ylläpito, koordinointi ja viestintä. Koordinaattori ylläpitää hyviä verkostoja sekä virtuaalista alustaa. Koordinaattori tukee proaktiivisesti myös muita vesivastuullisuutta edistäviä toimenpiteitä.”²⁴¹

Kansallisen vesivastuusitoumuksen sisältöä päivitettiin hankkeen puitteissa kehitetyn vesivastuullisuuden askelien toimintamallin avulla ja vesivastuuteemalle ja sitoumukselle luotiin uusi käyttäjäystävällinen sivu Suomen ympäristökeskuksen, Ilmatieteenlaitoksen, ELY-keskusten ja Tulvakeskuksen vesi.fi-verkkoalustalle.²⁴² Vesi.fi kokoaa

²⁴⁰ Ks. <https://www.aka.fi/suomen-akatemian-toiminta/mita-teemme/kansainvalinen-toiminta/eurooppa/horisontti-eurooppa2/horisontti-eurooppa/>

²⁴¹ Sojamo ym. (2019), s.15.

²⁴² Ks. www.vesi.fi, Vesivastuu

yhteen tutkimuslaitosten ja ministeriöiden veteen liittyviä tietokantoja, hankkeita ja materiaaleja. Vuoden 2019 vesivastuutiekartassa tunnistettu CEO Water Mandate Water Action Hub²⁴³ voi toimia edelleen yrityslähtöisenä yritysten ja sidosryhmien välisen yhteistyön alustana, mutta vesi.fi arvioitiin oikeaksi osoitteeksi vesivastuullisuuden kansallisesta edistämisestä ja ajankohtaisista teemoista viestimiseksi. Tutkimuslaitosten roolia vesivastuullisuuden kehittämistyön kansallisessa koordinoinnissa pidettiin hankkeen selvityksen perusteella jatkossakin keskeisenä, ja sille nähtiin oleelliseksi turvata erillinen rahoitus työn jatkuvuuden takaamiseksi.

Lisäksi hankkeessa toteutettujen haastattelujen ja laajennetun ohjausryhmätyöskentelyn yhteydessä nähtiin, että suomalaisyritysten vesivastuullisuuteen liittyvää työtä voitaisiin viedä eteenpäin esimerkiksi Finnish Water Forumin (FWF) eri sidosryhmille avoimen työryhmätyöskentelyn ja sen järjestämien koulutusten kautta. FWF voisi toiminnassaan saattaa yhteen vesialan ja vesisektorin sekä vesivastuullisuutensa kehittämisessä tukea tarvitsevien muiden toimialojen osajia.

Motivalla valtion kestäväen kehityksen yhtiönä nähtiin myös olevan mahdollinen koordinoiva rooli luvussa 4 mainittujen toimialakohtaisten sitoumusten kehittämisessä. Kansallinen vesivastuusitoumus ei ole sitovuudeltaan ja kattavuudeltaan verrattavissa julkisen sektorin ja toimialojen välisiin Green Deal- ja materiaalitehokkuussitoumuksiin. Vesivastuusitoumuksen vaikuttavuutta voitaisiin mahdollisesti vahvistaa ja toimialakohtaiset kysymykset ottaa paremmin huomioon, jos yritysten, toimialaliittojen ja julkisen sektorin yhteissitoumuksiin sisällytetään vesivastuullisuuden elementtejä.²⁴⁴

Motiva käy hankkeen yhteydessä tehtyjen haastatteluiden mukaan parhaillaan aktiivista keskustelua eri toimialojen kanssa materiaalitehokkuussitoumuksista, joiden yhteydessä vesivastuullisuuden näkökulmaa on mahdollista tuoda esiin. Luvussa 4 mainittua brittiläisten elintarvike- ja kaupanalan toimijoiden sitoumusaloitetta Courtauld Commitment 2025 Water Ambition²⁴⁵ pidettiin hyvänä esimerkkinä sitoumuksen mallista. Toimialasitoumuksien kohdalla todettiin kuitenkin tärkeäksi tarkastella ja tunnistaa yritysten motivaatiotekijät osallistua sitoumustoimintaan toimintaympäristössä, jossa yrityksillä on jo entuudestaan runsaasti lakisääteisiä velvoitteita, vapaaehtoisia sitoumuksia, toimialakohtaisia vastuullisuusohjelmia sekä yritysten sisäisiä vastuullisuustavoitteita.

Muista kansallisista toimijoista mainittakoon myös Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra, joka oli mukana 2019 tiekartassa vesivastuullisen kiertotalouden edistämisen

²⁴³ Ks. <https://wateractionhub.org/>

²⁴⁴ Ks. https://www.motiva.fi/ratkaisut/materiaalitehokkuus/materiaalitehokkuuden_sitoumukset

²⁴⁵ Ks. <https://wrap.org.uk/taking-action/food-drink/initiatives/courtauld-commitment-2025/water-ambition>

painotuksella. Vesikysymykset kytkeytyvät kiertotalouden lisäksi Sitran tämänhetkessä työssä ilmasto- ja luonto -ohjelmaan, niiden puitteissa tehtyyn kestävän rahoituksen kehitystyöhön sekä kestävään arkeen. Sitralla voisi olla näiden kytkösten puolesta osaltansa luonteva rooli vesivastuullisuuden edistämisessä myös jatkossa.

8 Yhteenveto: vesivastuullisuuden toimenpidesuosituksat vuoteen 2030

Hankkeen tulosten ja johtopäätösten perusteella suositamme vuoden 2030 vesivastuutavoitteeseen pääsemiseksi eri toimijoille seuraavia toimenpiteitä. Ne täydentävät luvussa 2 kuvattuja vesivastuutiekartassa 2019 tunnistettuja alustavia etenemispolkuja,²⁴⁶ tarjoten niiden tueksi hankkeen alkuperäisten tavoitteiden mukaisesti käytännön toimintamalleja, ehdotuksia ohjauskeinoista sekä laajempia politiikkasuosituksia.

8.1 Yritykset ja yksityinen rahoitus

Vesivastuutiekartan yritysten alustavat etenemispolut vuoteen 2030 on kuvattu seuraavasti:

"Tavoitetilaa pääseminen edellyttää jo lähitulevaisuudessa (1-2 vuotta) yritysten sitoutumista suomalaiseen vesivastuusuittoumukseen, vastaavia kansainvälisiä sitoumuksia tai sitoutumista muulla tavoin vesivastuullisuuden kehittämiseen osana yrityksen strategiaa.

Tavoitteena on, että seuraavan viiden vuoden sisään 50 suurta tai keskisuurta yritystä on tehnyt omat tilanneanalyysinsä ja yritysten strategioiden mukaiset toimenpiteet alkavat. Yritysten vesivastuutavoitteiden asettamisessa aletaan soveltaa tutkimusperustaisia, paikkakohtaisille arvioinneille rakentuvia menetelmiä, joiden perusteella pystytään määrittämään ja todentamaan kullekin yritykselle oleellimmat toimet suhteessa niiden vaikutuksiin ja esim. YK:n kestävän kehityksen tavoitteisiin (CEO Water Mandate ym. 2019).

*Suomalaisyritykset ovat vuoteen 2030 mennessä kansainvälisessä kärjessä veden kestävän käytön, vesivarojen hyvän hallinnan ja työntekijöiden pääsyn turvalliseen veteen ja sanitaatioon varmistamisessa ja todentamisessa."*²⁴⁷

Hankkeen selvitys- ja kehitystyön perusteella yrityksille suositetaan seuraavia toimenpiteitä, edellä kuvattua etenemispolkua tarkentaen ja tukien:

²⁴⁶ Sojamo ym. (2019), s. 16-18.

²⁴⁷ Sojamo ym. (2019), s. 16.

Yritykset sitoutuvat vesivastuullisuuteen

Hankkeessa päivitetty kansallisen vesivastuusitoumuksen viiden askeleen toimintamalli soveltuu eri alojen ja eri kokoluokan yritysten vesivastuullisuuden kompassiksi ja ohjenuoraksi (ks. luku 4.2). Siihen sitoutuminen osana kansallista Kestävän kehityksen yhteiskuntasitoumusta²⁴⁸ on vahva viesti yrityksen halusta kehittää vesivastuullisuuttaan todennettavasti ja läpinäkyvästi, yhteistyössä sidosryhmien kanssa. Yritykset voivat osallistua sen toimintamallin edelleen kehittämiseen toimialakohtaisia tarpeita paremmin tukeviksi ministeriöiden ja toimialaliittojen yhteisten sitoumusaloitteiden, kuten materiaalihokkuussitoumusten parhaillaan käynnissä olevan kehitystyön kautta (ks. luku 7.2).

Vesivastuullisuuteen sitoutuminen kansainvälisesti esimerkiksi UN Global Compact CEO Water Mandaten²⁴⁹ kautta on myös vahva viesti kansainvälisten sidosryhmien suuntaan (ks. luku 3.2.2, 4.2). Vesivastuullisuuteen sitoutuminen osana kansallista ja alueellista vesienhoitoa ja vesistövisiotyötä voi taas sopia erityisesti yrityksille, joilla on toimipaikkoja sellaisilla alueilla Suomessa, jossa vesien hyvän tilan tavoitteita ei ole vielä saavutettu (ks. luku 4.6 ja 5.2.2).

Yritykset kytkevät veden osaksi kokonaisvastuullisuuttaan ja arvoketjujen hallintaa

Vesi voi tarjota yrityksille tärkeän välineen kehittää kokonaisvastuullisuuttaan. Veteen liittyvät riskit ja mahdollisuudet kytkeytyvät läheisesti niin ihmisoikeus, ilmasto kuin biodiversiteettikysymyksiin. Strategisesta näkökulmasta vesivastuullisuus tarjoaa yritykselle myös luonnollisen tavan kontribuoida kansalliseen ja kansainväliseen YK:n kestävän kehityksen tavoitteiden toimeenpanoon (ks. luku 2.2 ja 4.4).

Vesivastuullisuuden viiden askeleen toimintamalli tarjoaa keinon lähestyä vastuullisuutta proaktiivisella tavalla, jossa riskitarkastelun rinnalle tuodaan vesivastuullisuuden positiivisten mahdollisuuksien analyysi ja tunnistetaan yrityksen moninaiset sidosryhmät ja veteen liittyvät usein pitkät arvoketjut (ks. luku 4.2).

Vesi on esimerkki vastuullisuusteemasta, joka kytkee läheisesti ja konkreettisesti yhteen ihmisoikeus- ja ympäristökysymykset myös arvoketjuissa (luku 4.5 ja 5.3.3). Ar-

²⁴⁸ [Sitoumus2050.fi/vesivastuusitoumus](https://sitoumus2050.fi/vesivastuusitoumus)

²⁴⁹ Ks. <https://ceowatermandate.org/>

voketjujen vastuullisuutta kehitettäessä sidosryhmäyhteistyö niin oman toimialan, samoilta alueilta hankkivien muiden yritysten kuin erityisesti paikallisten toimijoiden kanssa on keskeisessä roolissa (luku 4.2 ja 4.5).

Yritykset kehittävät toimipaikkojensa vesivastuullisuutta kansainvälisten vesivastuustandardien avulla ja todentavat sen sertifikaatein

Suomalaisyritysten vesivastuullisuuden todentamiseksi kansainvälisten, kolmansien osapuolien verifiointi vesivastuustandardien ja -sertifikaattien kuten Alliance for Water Stewardshipin International Water Stewardship Standardin²⁵⁰ käyttö olisi suositeltavaa. Standardit ja sertifikaatit ovat erityisen hyödyllisiä yrityksen omilla tai arvoketjujen toimipaikoilla, joiden toimintaan kohdistuu merkittäviä vesiriskejä (ks. luku 3.3.3 ja 4.2).

Yritykset raportoivat vesivastuutyöstään kolmansien osapuolien kansainvälisten raportointijärjestelmien kautta

Vaikka kasvava joukko suomalaisia yrityksiä raportoi vedestä osana vuosiraportointiaan, vesivastuullisuuden eri osa-alueiden kattaminen ja systemaattinen ja strateginen lähestymistapa viestintään on vielä harvinaista (ks. luku 3.2). Global Reporting Initiative²⁵¹ ja CDP Water Program²⁵² tarjoavat vedelle kattavia, vesivastuullisuuden viimeisimmät parhaat käytänteet huomioivia raportointistandardeja, jotka ovat keskeisten sidosryhmien kuten sijoittajien suuntaan vakiintuneet tunnistetuiksi ja odotetuiksi viestinnän muodoiksi. Lisäksi Climate Disclosure Standards Board (CDSB) julkaisee keväällä 2021 ohjeistuksen veteen liittyvälle raportoinnille²⁵³, joka auttaa yrityksiä entistä paremmin kytkemään veden suoraan osaksi vuosiraportointiaan ja viestimään sijoittajien suuntaan (ks. luku 4.2).

Maailman vesivastuullisimpia yrityksiä niiden raportoinnin laadun perusteella esiin nostavalla CDP Water Programin A-listalla on viime vuosina ollut kaksi suomalaisyritystä, Metsä Board ja UPM (ks. luku 3.3.1 ja 4.3). Jotta suomalaisyritykset olisivat maailman vesivastuullisimpia 2030, A-listalle yltäneiden suomalaisyritysten osuutta tulisi kasvattaa. Tarkkaa lukua on vaikea antaa eri maiden yritysten vaihtelevan kokoluokan ja määrän vuoksi, mutta vähintään alallaan kansainvälisesti merkittävien suomalaisyritysten tulisi näkyä parhaiten menestyneiden joukossa.

²⁵⁰ AWS (2019)

²⁵¹ Ks. <https://www.globalreporting.org/how-to-use-the-gri-standards/gri-standards-english-language/>

²⁵² Ks. <https://www.cdp.net/en/water>

²⁵³ Ks. <https://www.cdsb.net/what-we-do/nature-related-financial-disclosures/water-related-disclosures>

Yritykset osallistuvat vesivastuutavoitteiden asettamisen menetelmien pilotointiin

Sekä yritysten että kestävyystavoitteiden näkökulmasta mielekkäiden, merkityksellisten, toteutettavien ja todennettavien vesivastuutavoitteiden asettamisen tarve on ilmeinen. Vesivastuutavoitteiden asettamiselle on viime vuosina kehitetty toimipaikka-, yritystason sekä tiedeperustaisia menetelmiä (ks. luku 4.6). Menetelmien soveltuvuuden suomalaisyritysten ja Suomen kontekstiin varmistamiseksi yritysten osallistuminen niiden pilotointiin ja jatkokehitykseen yhdessä tutkimuslaitosten ja kansainvälisten kehittäjäorganisaatioiden kanssa olisi tärkeää.

Yksityiset rahoituslaitokset huomioivat vesivastuullisuuden sijoituskriteereissään

Eri toimialojen yritysten lisäksi yksityisten rahoituksen toimijoilla kuten pankeilla, eläkerahastoilla, vakuutuslaitoksilla ja muilla institutionaalisilla sijoittajilla on tulevana vuosina merkittävä rooli vesivastuullisen yritystoiminnan kehityksessä. Euroopan unionin vuodesta 2022 vaiheittain voimaan astuva kestävä rahoituksen luokittelujärjestelmä²⁵⁴ ja finanssiteollisuuden omat aloitteet viime vuosilta kuten Task Force on Climate-related Financial Disclosures, TCFD²⁵⁵ ja niihin kytkeytyvät veteen liittyvät standardit ja ohjeistukset²⁵⁶, lisäävät paineita niin sijoittajille kuin sijoittajien kautta yrityksille huomioida vesi strategisena kysymyksenä (ks. luku 4.4).

8.2 Ministeriöt ja ELY-keskukset

Vesivastuutiekartan ministeriöiden alustavat etenemispolut vuoteen 2030 on kuvattu seuraavasti:

”Ministeriöiden roolina on varsinkin lähivuosina edistää vesivastuusitoumuksen toimeenpanoa, tietoisuutta ja osaamista vesivastuukysymyksistä omilla toimialoillaan. Pidemmällä, 10 vuoden aikajänteellä kunkin ministeriön tulisi huolehtia vesivastuukysymysten integroinnista soveltuviin politiikkatoimenpiteisiin sekä vaikuttaa tutkimus- ja kehittämisohjelmiin, jotta tavoitetta palvelevaa tutkimus- ja kehitystyötä tehdään riittävästi. Kansallisten toimenpiteiden ohella ministeriöt

²⁵⁴ Ks. https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/banking-and-finance/sustainable-finance_fi

²⁵⁵ Ks. <https://www.fsb-tcfd.org/>

²⁵⁶ Ks. esim. <https://www.cdp.net/en/water>, <https://www.cdsb.net/what-we-do/nature-related-financial-disclosures/water-related-disclosures>

vaikuttavat siihen, että vesivastuukysymykset otetaan huomioon myös kansainvälisessä ja EU-kontekstissa (esim. kestävän rahoituksen kriteerit, vesivastuustandardit)."

Hankkeen selvitys- ja kehitystyön perusteella ministeriöille suositetaan seuraavia toimenpiteitä, edellä kuvattua etenemispolkua tarkentaen ja tukien:

Ministeriöt tukevat vesivastuullisuuden kansallista koordinoitua, kehitys- ja tutkimustyötä

Viiden ministeriön – ulkoministeriön, maa- ja metsätalousministeriön, sosiaali- ja terveysministeriön, työvoima- ja elinkeinoministeriön ja ympäristöministeriön - välinen yhteistyö Suomen vesialan kansainvälisen strategian²⁵⁷ ja sitä tukevan vesivastuutiekartan²⁵⁸ mukaisesti on yritysten toimien ohella ensisijaisessa roolissa vuoden 2030 vesivastuutavoitteiden saavuttamisessa. Sen lisäksi ministeriöiden tuki muille koordinoitaville tahoille on tärkeää.

Tutkimuslaitoksilla on jatkossakin keskeinen rooli vesivastuullisuuden kehitys- ja tutkimustyön eteenpäin viemisessä, siitä kansallisesti viestimisessä ja osaltansa sidosryhmäyhteistyön fasilitoinnissa. Finnish Water Forum on tärkeä toimija vesialan ja muiden toimialojen yritysten ja osajien yhteen tuonnissa. Motiva Suomen valtion kestävän kehityksen yrityksenä on luonteva koordinaattori toimialakohtaisten, sitoumusten koordinoinnissa (ks. myös alla). Vesi voitaisiin myös kytkeä entistä paremmin Suomen itsenäisyyden juhlarahaston Sitran kiertotalouden, ilmasto- ja luontoratkaisujen ja kestävän arjen kansalliseen kehitystyöhön. (ks. luku 7.2)

Ministeriöillä on myös keskeinen rooli varmistaa, että vesivastuullisuuden kehitys- ja tutkimustyöhön ohjataan riittävästi rahoitusta, keskeiset tutkimustarpeet huomioiden (ks. 7.1).

Ministeriöt, toimialaliitot ja yritykset sisällyttävät vesivastuullisuuden toimialasitoumuksiin

Kansallinen vesivastuusitoumus²⁵⁹ ei ole sitovuudeltaan ja kattavuudeltaan verrattavissa julkisen sektorin ja toimialojen välisiin Green Deal- ja materiaalitehokkuussitoumuksiin. Vesivastuusitoumuksen vaikuttavuutta voitaisiin todennäköisesti vahvistaa ja toimialakohtaiset kysymykset ottaa paremmin huomioon, jos valtion kestävän

²⁵⁷ UM ym. (2018)

²⁵⁸ Sojamo ym. (2019)

²⁵⁹ [Sitous2050.fi/vesivastuusitoumus](https://sitous2050.fi/vesivastuusitoumus)

kehityksen yrityksen Motivan koordinoimiin yritysten, toimialaliittojen ja ministeriöiden yhteissitoumuksiin sisällytettäisiin vesivastuullisuuden elementtejä (ks. luku 7.2).

Vesivastuullisuus sisällytetään valmisteilla olevaan EU:n ja kansalliseen yritys-vastuulainsäädäntöön

Merkittävin nykyisen lainsäädännön puute vesivastuullisuuden kannalta on, että se ei aseta yrityksille velvoitteita kansainvälisten toimipaikkojen tai arvoketjujen suhteen. Vesivastuullisuuden keskeisin haaste eli suomalaisyritysten kansainvälisten tuotanto- ja arvoketjujen vedenkäytön kestävyys jää siten kunkin ulkomaisen toimipaikan kansallisen lainsäädännön varaan. Tästä syystä Suomen olisi kehitettävä lainsäädäntöä erityisesti suomalaisyritysten arvoketjujen ihmisoikeusvastuun parantamiseksi.

Vesinäkökohdat tulisi sisällyttää tulevaan EU-tason ja kansalliseen yritys vastuusääntelyyn, jossa yritykset velvoitettaisiin noudattamaan asianmukaista huolellisuutta toimintansa veteen liittyvistä vaikutuksista. Tähän sisältyisi omien toimipaikkojen vedenkäytön kestävydestä huolehtiminen sekä pyrkiminen arvioimaan ja vaikuttamaan kansainvälisten arvoketjujen vedenkäytön kestävyteen niin ihmisoikeuksien toteutuksen kuin ympäristövaikutusten osalta. Yritysten tulisi myös raportoida avoimesti toimintansa ja arvoketjunsä ihmisoikeus- ja ympäristövaikutuksista sekä niiden hallitsemiseksi toteutetuista huolellisuustoimista. (ks. luku 5.3)

Yritysten toiminnan vesiriskien luonne ja merkittävyys, toiminnan sijaintipaikkojen olosuhteet sekä yrityksen mahdollisuudet vaikuttaa arvoketjujen toimintaan erityisesti pienten ja keskisuurten yritysten tapauksessa vaihtelevat merkittävästi. Asianmukainen huolellisuusvelvoite on näiden seikkojen osalta kuitenkin joustava. Sääntelyä tulisi lisäksi täydentää konkreettisilla toimintamalleilla ja ohjeistuksilla, joille hankkeessa kootut ja kehitetyt materiaalit antavat hyvän pohjan (ks. luku 4).

Vesivastuullisuuden kriteerit mukaan kestävien julkisten hankintojen pilotteihin

Julkisen sektorin hankinnat ovat myös merkittävä yritystoimintaa ohjaava tekijä, sillä ne vastaavat noin 15 prosenttia bruttokansantuotteesta. Suomen hankintalaki mahdollistaa vesivastuullisuusnäkökohtien sisällyttämisen osaksi hankintakriteerejä, mutta haasteena on löytää tähän vertailukelpoiset mittarit ja standardit sekä vesivastuuarviointien työläys (ks. luku 5.5). Monimutkaisissa hankinta- ja arvoketjuissa hankinnat eivät ole myöskään välttämättä tehokkain ohjauskeino.

Siksi tulisi jatkoselvittää, missä hankinnoissa olisi oleellista kehittää vesivastuullisuudelle arviointi-, mittaamis- ja seurantamalleja tai standardeja, joiden soveltamista hankintojen vesivastuullisuuskriteereiksi voitaisiin edelleen kehittää ja pilotoida. Selvitys ja

kehitystyössä keskeisiä toimijoita ovat mm. kestävien ja innovatiivisten julkisten hankintojen verkostomaisen osaamiskeskuksen KEINO:n²⁶⁰ toimijat.

Taloudelliset ohjauskeinot luomaan kannustimia vesivastuullisuuden kehittämiseen

EU:n valtiontukilainsäädäntö mahdollistaa vesivastuullisuutta koskevien ehtojen sisällyttämisen useisiin valtiontuki-instrumentteihin (ks. luku 5.6). Erityisesti Finnpartnershipin ja Finnveran vientituki- ja vientiluotto-ohjelmissa edellytetään jo nyt yritysvastuuta tuen tai luoton myöntämisen ehtona, mutta vesivastuullisuutta voitaisiin painottaa niissä selvemmin (ks. luku 5.6.2 ja alla).

Lisäksi Suomessa ja yritysten kansainvälisillä toimipaikoilla voitaisiin eri kansallisten rahoitusinstrumenttien avulla edelleen pilotoida tutkimus- ja kehittämishankkeissa esimerkiksi kansainvälisiä vesivastuustandardeja täydentäviä vesivastuutavoitteiden asettamisen menetelmiä (ks. luku 4.6, ja 8.1). Vesivastuullisuus kytkeytyy ja se olisi tärkeä huomioida myös koronaviruskriisin kestävän elvytyksen tukitoimissa.²⁶¹

Ministeriöt ja ELY-keskukset tuovat vesivastuullisuuden osaksi vesienhoidon ohjauskeinoja ja toimenpiteitä sekä vesistövisiohankkeita

Hankkeessa tunnistettuja ja kehitettyjä vesivastuullisuuden toimintamalleja voitaisiin hyödyntää Suomessa teollisuuden ja yhdyskuntien sekä maa- ja metsätalouden vesiensuojelun ohjauskeinoina ja osana vuosien 2022-2027 vesienhoitosuunnitelmia. Kansallisen vesivastuusuittoumuksen viiden askeleen toimintamalli voi muun ohella kannustaa yrityksiä osallistumaan vesienhoitosuunnitelmien toimeenpanoon ja vesistövisiohankkeisiin (ks. luku 4.2, 4.6 ja 5.2.2).

Vesivastuullisuus vahvemmin osaksi omistajaohjausta

Yritysvastuu ja veteen liittyvät vaikutukset (ympäristövaikutukset ja ihmisoikeudet) on jo kirjattu valtion omistajanohjauspolitiikan periaatteeksi, ja valtio on sitoutunut käyttämään valtio-omisteisten yhtiöiden omistajanohjausta yritysvastuun toteutumiseksi näiden yhtiöiden toiminnassa.²⁶² Vuoden 2030 vesivastuutavoitteen saavuttamiseksi tulisi harkita vesivastuullisuuden tarkempaa sisällyttämistä tuleviin omistajaohjausta koskeviin periaatepäätöksiin sekä aktiivista omistajanohjausotetta valtio-omisteisten yhtiöiden sitouttamiseksi vesivastuullisuuteen esimerkiksi vesivastuusuittoumuksen²⁶³

²⁶⁰ Ks. <https://www.hankintakeino.fi/fi>

²⁶¹ YM (2020)

²⁶² VNK (2020b)

²⁶³ [Sitoumus2050.fi/vesivastuusuittoumus](https://sitoumus2050.fi/vesivastuusuittoumus)

kautta. Periaatepäätöksissä annetuista linjoista huolimatta yhtiö, sen hallitus ja operatiivinen johto, ovat kuitenkin ensisijaisesti vastuussa yhtiön toiminnasta ja yritys vastuun toteutumisesta. (ks. 5.7)

Vesivastuullisuus osaksi kauppa – ja kehityspolitiikka ja käytännön hankkeita

Tietoisuutta yritysten vesivastuullisuuden merkityksestä tulisi edelleen kasvattaa kansainvälisesti. Vesivastuullisuus on jo nostettu osaksi Suomen vesialan kansainvälistä strategiaa²⁶⁴, mutta Suomi voisi viestiä sen merkityksestä entistä vahvemmin eri yhteyksissä ja ohjata rahoitusta vesivastuullisuuden kansainvälisiin kehittämishankkeisiin. Julkinen rahoitus mahdollistaa pelkkää yksityistä rahoitusta suuremman hankkeiden läpinäkyvyyden ja tilivelvollisuuden, ja on erityisen oleellista kohdentaa kansalaisyhteiskunnan ja paikallisyhteisöjen niihin osallistumisen tueksi (ks. luku 6).

Lisäksi käytössä olevista yksityissektorin kumppanuuksiin perustuvista ohjelmista ja rahoitusmuodoista vesivastuullisuuden edistäminen sopisi erityisesti edellä mainittujen Finnpartnerhispin ja Finnveran (katso tarkemmin luvut 5.6.1 ja 5.6.2) sekä Business Finlandin Developing Market's Platformin (ent. BEAM-ohjelma) hankkeisiin (ks. myös luku 6). Jälkimmäisen puitteissa voidaan edistää useille suomalaisyrityksille yhteisten, korkean vesiriskin tuotanto- ja hankinta-alueiden yritystoiminnan vesivastuullisuuden kehittämistä.

8.3 Tutkimus- ja koulutuslaitokset

Vesivastuutiekartan tutkimus- ja koulutuslaitosten alustavat etenemispolut vuoteen 2030 on kuvattu seuraavasti:

”Tutkimuslaitosten rooli on tukea yritysten vesivastuusitoumuksia tiedontuottajan roolissa lähivuosina. Tutkimuslaitokset huolehtivat oman osaamisensa ajantasaisuudesta, ovat osaltaan aloitteellisia kehitys- ja tutkimushankkeiden aloittamisessa ja läpiviennissä sekä myös kansainvälisellä tiedekentällä. Pidemmällä, 10 vuoden aikajänteellä tutkimuslaitokset tuottavat yritysten tueksi uusia menetelmiä sekä tukevat tutkimustietoon pohjautuen linkitystä kestävyiden ja vesivastuullisuuden välillä. Tavoitteena on tuottaa kriittiseksi tunnistetuilla vesivastuullisuuden osa-alueella kansainvälistä huippututkimusta ja olla kansainvälisessä

²⁶⁴ UM ym. (2018)

kärjessä usealla vesivastuullisuuden kehittämisen osa-alueella. Lisäksi suomalaiset tutkimuslaitokset, yritykset ja kansalaisjärjestöt ovat aktiivisesti mukana vesivastuullisuuden edistämisen verkostoissa ja kumppanuuksissa.

Vesivastuullisuus tunnistetaan ja viedään osaksi eri koulutusasteiden tarjontaa erityisesti ammattikorkeakouluissa, korkeakouluissa sekä täydentävässä ammattikoulutuksessa. Eri koulutusasteiden oppilaitosten sekä myös yritysten täydennyskoulutusta tekevien tahojen tulee integroida vesivastuullisuusnäkökulmaa omiin koulutusohjelmiinsa. Viranomaisten kapasiteettia pyritään vahvistamaan koulutuksella ja yrityksille on tarjolla koulutusta mm. yhteistyössä toimialajärjestöjen kanssa. Myös yleissivistävää koulutusta ja materiaaleja on tarjolla kansalaisille.”²⁶⁵

Hankkeen selvitys- ja kehitystyön perusteella tutkimus- ja koulutuslaitoksille suositetaan seuraavia toimenpiteitä, edellä kuvattua etenemispolkua tarkentaen ja tukien:

Tutkimuslaitokset tukemaan ja koordinoimaan vesivastuullisuuden kansallista kehitystyötä myös jatkossa

Tutkimuslaitosten roolia vesivastuullisuuden kehittämistyön kansallisessa koordinoinnissa pidettiin hankkeen selvityksen perusteella jatkossakin keskeisenä (ks. luku 7.1). Tutkimuslaitoksilla voisi olla myös merkittävä sidosryhmäyhteistyötä fasilitoiva rooli käytännön kehittämishankkeissa kolmannen sektorin toimijoiden kuten esimerkiksi Vesistösaatiön²⁶⁶ tai Pyhäjärvi-instituutin²⁶⁷ ohella.

Vesivastuullisuus osaksi kansallisia vesiosaamisen kehittämishankkeita ja muita täydennyskoulutuksen kokonaisuuksia

Vesivastuullisuuteen kytkeytyviä koulutuksia voitaisiin liittää osaksi kansallisia vesi-osaamisen kehittämishankkeita sekä muita yliopistojen ja muiden toimijoiden täydennyskoulutuksen kokonaisuuksia. Vesivastuullisuudesta voitaisiin laatia myös suomalaisille yrityksille suunnattu verkkokoulutuspaketti (ks. luku 7.1).

Korkeakoulut ja tutkimuslaitokset profiloitumaan yritysten vastuullisen vedenkäytön kysymyksiin tutkimuksessa ja opetuksessa

²⁶⁵ Sojamo ym. (2019), s.16.

²⁶⁶ Ks. <https://vesistosaatio.fi/saation-toiminta/>

²⁶⁷ Ks. <https://www.pyhajarvi-instituutti.fi/>

Yritysten vastuullisen vedenkäytön kysymyksiin keskittyvän tutkimuksen ja opetuksen kehittäminen voisi olla suomalaisille korkeakouluille profiloitumisen paikka, niin kansallisesti kuin kansainvälisesti. Vesivastuullisuuden käytänteissä on useita tutkimus- ja kehittämistarpeita esimerkiksi tavoitteenasetantaan ja kansainvälisten arvoketjujen hallintaan liittyen. Lisäksi tarvitaan räätälöityjä ohjeistuksia ja työkaluja eri sektoreille ja suuryritysten lisäksi pienille ja keskisuurille yrityksille. Vesivastuullisuuden suhde laajempaan vesivarojen jakoon ja hallintaan, ilmasto- ja luontokatoon ja kestäväan ra- hoitukseen ovat edellä mainittujen ohella esimerkkejä tutkimusteemoista, joissa eri te- maattisten kokonaisuuksien kytköksiä ja hyvien käytäntöjen jakamista tulisi selvittää edelleen (ks. luku 7.1).

8.4 Kunnat

Kuntien roolia vesivastuullisuuden edistämisessä ei erikseen eritelty 2019 vesivastuu- tiekartassa²⁶⁸ eikä sitä ollut mahdollista kattavasti selvittää hankkeen puitteissa. Hankkeen laajemman selvitystyön ja kunta-alan asiantuntijoiden kanssa käytyjen kes- kustelujen perusteella voidaan kuitenkin suositella seuraavaa:

Vesivastuullisuus mukaan kuntien kestävän kehityksen ohjelmiin ja haasteisiin

Useilla kunnilla on käynnissä ja kehitteillä ympäristö- ja ilmasto-ohjelmia ja haasteita, joihin vesivastuullisuus voitaisiin tuoda entistä näkyvämmiin mukaan. Kunnat voivat kannustaa paikallisia yrityksiä sitoutumaan vesivastuullisuuteen, esimerkiksi osana vesienhoitoa ja vesistövisiohankkeita (ks. 5.2.2). Hävikin vähentäminen ja kasvisruo- kailun painottaminen ovat jo monessa kunnassa käyttöön otettuja ilmastotyön keinoja, joilla on myös vedenkulutuksen kokonaiskestävyyden kannalta positiivinen vaiku- tus.²⁶⁹

Vesivastuullisten julkisten hankintojen pilotit

Kunnilla on keskeinen rooli vesivastuullisten julkisten hankintojen selvitystyössä ja pi- lotoinnissa yhteistyössä kestävien ja innovatiivisten julkisten hankintojen verkostomai- sen osaamiskeskuksen KEINO:n muiden toimijoiden kanssa (ks. myös 8.2 ja luku 5.5).

²⁶⁸ Sojamo ym. (2019)

²⁶⁹ Ks. esim. Nikula (2012)

8.5 Kansalaisjärjestöt

Vuoden 2019 vesivastuutiekartassa kansalaisjärjestöjen roolia avattiin vesivastuullisuuden kehittämistyössä kansallisesti ja kansainvälisesti aktiivisesti toimineen WWF:n kautta.²⁷⁰ WWF:n rooli vesivastuullisuuden yhtenä johtavana kansainvälisenä edistämisorganisaationa tulee todennäköisesti olemaan jatkossakin keskeinen. Kansallisesti vesivastuullisuuden edistäminen kytkeytyy myös Suomen luonnonsuojeluliiton toimintaan, erityisesti vesiensuojelun osana. Finnwatch ry²⁷¹ ja Eetti ry²⁷² ovat työssään nostaneet esiin yritysten kansainvälisten arvoketjujen ihmisoikeusloukkauksia, jotka ovat liittyneet myös veteen.

Kansalaisjärjestöt vesivastuullisuuden kriitikoina, kehittäjinä ja kirittäjinä

Järjestöillä on tärkeä rooli itse yritysten ja tutkimuslaitosten ohella vesivastuullisuuden nykytilan ja kehittämistarpeiden näkyväksi tekemisessä ja käytänteiden kehittämisessä. Järjestöjen selvitys- ja kehitystyön jatkuvuus, kattavuus ja riippumattomuus vaatii kuitenkin tukea erityisesti julkisista varoista.

8.6 Kuluttajat ja kansalaiset

Vesivastuullisen kuluttamiseen ei hankkeen puitteissa ollut mahdollisuutta erikseen paneutua. Kuluttajien suuntaan viestintään ei ole vielä saatavilla kattavasti vesivastuullisuudesta kertovia sertifikaatteja. Vesivastuullisuuden taustalla vaikuttava ajatus kuitenkin on, että kuluttajien näkemykset ja ostokäyttäytyminen vaikuttavat yritysten toimintaan niiden olennaisuus- ja riskianalyyysien sekä sidosryhmäyhteistyön kautta (ks. luku 4.2). Kuluttajien ja kansalaisten laajemmasta roolista vesivastuullisuuden edistämässä voidaan lisäksi aiempien selvitysten²⁷³ perusteella suosittaa seuraavaa:

Kuluttaja ja kansalainen vesivastuullisuuden vaikuttajana

Vesivastuulliselle kuluttamiselle ja kulutuksen kestävämmälle vesijalanjäljelle pätevät pitkälti samat suositukset kuin ilmasto- ja laajemmin ympäristöystävälliselle kulutuskäyttäytymiselle: ruokavaliossa kasvispainotteisuus, kauden huomiointi, kotimaisuus

²⁷⁰ Sojamo ym. (2019), s. 18.

²⁷¹ Finnwatch (2021)

²⁷² Ks. <https://eetti.fi/materiaalit/julkaisut/>

²⁷³ CDP Water Program (2021), Guillaume ym. (2020), Nikula (2012)

ja hävikin vähentäminen, muussa kulutuksessa kierrättäminen, lainaaminen sekä kulutuksen yleisesti kohtuullisena pitäminen. Lisäksi yritysten aktiivisella julkisella haastamisella veden kattavaan huomiointiin on merkittävä rooli niiden toiminnan vastuullisuuden kehittämisessä, veden muodostaessa yrityksille yhä merkittävemmän maine-riskin.²⁷⁴

Yritysvastuu on tulevaisuudessa entistä isompi osa myös kansallista ja kunnallisen tason politiikkaa (ks. yllä, luku 4.6 ja 5), jonka painotuksiin kaikki voivat vaikuttaa äänestyskäyttäytymisensä ja laajemman kansalaistoiminnan kautta.

²⁷⁴ CDP Water Program (2021)

9 Kiitokset

Lämmin kiitos hankkeen ohjausryhmälle, laajennetulle ohjausryhmälle, kaikille haastatelluille ja konsultoiduille tahoille sekä tilaisuuksien osallistujille aktiivisesta osallistumisesta ja tuesta hankkeen selvitys- ja tutkimustyölle. Erityiskiitos myös Mari Huhtaselle (Kilda Creative) visualisoinneista, Satu Räsäselle (SYKE) ja Ringa Sirppiniemelle (Gaia Consulting) taitosta sekä Katri Haapaniemelle (SYKE) avusta hankkeen viestinnässä.

Liitteet

Liite 1. Kansainväliset ja kansalliset asiantuntijahaastattelut

1a) Kansainväliset vesivastuullisuuden edistämisen organisaatioiden edustajien haastattelut

Nimi	Organisaatio	Teema	Päivämäärä
Catherine Moncrief, Mona Freundt, Olwen Smith, Torun Reinhammar	CDP Water Program	vesivastuullisuuden globaali nykytila, 2030 tavoitetila, parhaat käytänteet, vesivastuutavoitteiden asettaminen, Suomen rooli kansainvälisesti	28.7.2020
Tien Shiao	CEO Water Mandate, the Pacific Institute	vesivastuullisuuden globaali nykytila, 2030 tavoitetila, parhaat käytänteet, vesivastuutavoitteiden asettaminen, Suomen rooli kansainvälisesti	29.7.2020
Peter Newborne	Alliance for Water Stewardship/Overseas Development Institute	vesivastuullisuuden globaali nykytila, 2030 tavoitetila, parhaat käytänteet, vesivastuutavoitteiden asettaminen Suomen rooli kansainvälisesti	17.8.2020, 5.11.2020

Nimi	Organisaatio	Teema	Päivämäärä
Paul Reig	Itsenäinen konsultti/World Resources Institute	vesivastuullisuuden globaali nykytila, 2030 tavoitetilä, parhaat käytänteet, vesivastuutavoitteiden asettaminen, Suomen rooli kansainvälisesti	18.8.2020
Hannah Baleta	CEO Water Mandate, the Pacific Institute	vesivastuutavoitteiden asettaminen	18.9.2020
Rami Narte	Water Witness International	vesivastuullisuuden globaali nykytila, 2030 tavoitetilä, parhaat käytänteet, vesivastuutavoitteiden asettaminen, Suomen rooli kansainvälisesti	15.9.2020

1 b) Kansalliset asiantuntijahaastattelut ja kutsutut kommentoinnit.

Nimi	Organisaatio	Teema	Päivämäärä
Katriina Alhola	Suomen ympäristökeskus SYKE	Julkiset hankinnat	17.9.2020
Linda Piirto ja Liisa Huhtala	Työ- ja elinkeinoministeriö	Yritysvastuulainsäädäntö	28.10.2020
Heidi Heino ja Anne Mäkynen; Reija Suomalainen	Pirkanmaan ELY; Hämeen ELY	Vesivastuullisuus osana alueellista vesienhoitoa	22.10.2020
Kristian Kumlin ja Topi Helle	Finnish Water Forum	Vesivastuullisuuden kansallinen koordinaointi	27.1.2021
Anniina Takala	Tampereen yliopisto/Pohjois-Pohjanmaan ELY	Vesivastuullisuuden koulutustarpeet	10.2.2021
Aki Finér	Motiva	Vesivastuullisuuden kansallinen koordinaointi, toimialasitoumukset ja julkiset hankinnat	12.3.2021
Venla Voutilainen ja Antti Piispanen	Ulkoministeriö	Vesivastuullisuus kauppa- ja kehityspolitiikassa	12.4.2021

Liite 2. Yrityksille suunnatun vesivastuullisuuskyselyn runko

Vesivastuullisuuskysely Suomessa toimiville yrityksille

Konteksti

Tämä kysely toteutetaan osana Valtioneuvoston kanslian käynnistämää Vesivastuullinen Suomi 2030 –parhaat käytänteet, ohjauskeinot ja toimintamallit (Vesivastuu 2030) –hanketta. Hankkeen tavoitteena on kehittää keinoja, joiden avulla suomalaisyritykset voivat olla maailman vesivastuullisimpia vuoteen 2030 mennessä. Hanke tukee Suomen vesialan kansainvälisen strategian sekä vesivastuutiekartan toimeenpanoa. Hanketta johtaa Suomen Ympäristökeskus (SYKE). Lisäksi hanketta ovat toteuttamassa Itä-Suomen Yliopisto, Gaia Consulting Oy, Luke ja VTT.

Kyselyn tavoite

Tämän kyselyn tavoitteena on kartoittaa, miten valikoiduissa suomalaisissa yrityksissä tehdään työtä vesivastuullisuuden edistämiseksi, ja mitä haasteita tai tarpeita tähän mahdollisesti liittyy. Kysely on lähetetty noin sadalle Suomessa toimivalle organisaatiolle.

Mitä vesivastuullisuudella tarkoitetaan?

Yritysten vesivastuullisuudella tarkoitetaan niiden ympäristöllisesti, sosiaalisesti ja taloudellisesti kestävää veden käyttöä, hallintaa ja suojelua, jonka käytänteet kehitetään yhdessä sidosryhmien kanssa. Yritysten vesivastuullisuus ei rajoitu vain sisäisiin toimenpiteisiin, vaan ulottuu koko arvoketjujen matkalle ja finanssialan sijoituksiin. Se on tärkeä osa niin yritysten toimintaan kohdistuvien vesiriskien hallintaa kuin kestävän kehityksen tavoitteiden toimeenpanoa.

Kyselyn sisältö ja toteutus

Kyselyssä on viisi osaa: (1) Yrityksen tiedot, (2) Vesivastuullisuuden merkitys yritykselle, (3)

Vesivastuullisuus osana yritysvastuuta, (4) Vesivastuullisuuden askeleet sekä (5) Vesivastuullisuustyössä onnistuminen ja tarpeet. Kyselyyn vastaaminen vie pakollisten kysymysten (merkitty tähdellä *) osalta noin 15-20 minuuttia. Kysely on mahdollista keskeyttää jokaisen sivun lopussa ja jatkaa vastaamista henkilökohtaisen linkin avulla myöhemmin. Pyydämme yhtä vastausta yritystä kohden, ja yritys voi itse päättää, kuka organisaatiossa vastaa kyselyyn. Pyydämme, että vastauksissa otetaan

huomioon yrityksen toiminta, arvoketjut tai sijoitukset myös Suomen rajojen ulkopuolella.

Lopputulos

Kyselyn tuloksia käytetään suomalaisyritysten vesivastuullisuuden nykytilan analysoinnissa sekä vesivastuullisuuden parhaiden käytänteiden ja suositusten kehittämisessä. Kyselyn tulokset syöttävät hankkeen lopputuloksiin, joista raportoidaan julkisesti vuoden 2021 alussa. Hankkeen lopputulokset toimitetaan kyselyyn vastanneille yrityksille (jos yritys on antanut yhteystietonsa). Yksittäisiä vastauksia kyselyyn käsittelee ainoastaan Syken ja Gaia Consulting Oy:n tiimi, eikä niitä anneta kolmansien osapuolien käyttöön. Yksittäisten yritysten näkemyksiä ei myöskään nosteta lopputuotoksissa esiin ilman yrityksen erillistä lupaa. Kyselyyn on mahdollista vastata anonyymisti.

Huom! Kyselyn vastausaikaa on jatkettu. Kyselyyn voi vastata 18.9. asti.

Lisätietoja kyselystä ja hankkeesta:

Vesivastuu2030-hankkeen kotisivut

Suvi Sojamo, Erikoistutkija, Suomen ympäristökeskus, suvi.sojamo@ymparisto.fi p. 029 525 1049

Elina Heikinheimo, Vanhempi asiantuntija, Gaia Consulting Oy, elina.heikinheimo@gaia.fi p. 050 384

Kiitos avustasi yritysten vesivastuullisuuden nykytilan ja tarpeiden kartoittamiseksi!

Osa 1: Yrityksen tiedot

1. Valitse, mitä toimialaa yrityksesi edustaa. *

Elintarvike- ja juomateollisuus

Energiateollisuus

Kaivosteollisuus

Kemiateollisuus

Metalliteollisuus

Teknolוגiateollisuus

Tekstiili-, vaate- ja nahkateollisuus

Muu tehdasteollisuus

Finanssiala

Kaupan ala

Muu, mikä?

2. Valitse yrityksesi henkilöstömäärä alla olevista vaihtoehdoista *

0-9

10-49

50-249

yli 250

3. Täytä halutessasi yhteystiedot alla oleviin kenttiin.

Täytä omat yhteystietosi, jos haluat, että olemme sinuun yhteydessä hankkeen seuraavista vaiheista, osallistumismahdollisuuksista hankkeen tilaisuuksiin ja hankkeen tuloksista.

Yrityksen nimi

Vastaajan nimi

Vastaajan sähköpostiosoite

Vastaajan asema yrityksessä

4. Henkilötietojen käyttö *

Sallin, että yllä antamani henkilötiedot tallennetaan kyselyn analysoimistarkoitukseen sekä Gaian myynti- ja markkinointiviestintään. Henkilötietoja käsitellään tietosuojaselosteiden mukaisesti (Ilmoittautumis- ja kyselyrekisteri sekä Asiakas- ja markkinointirekisteri). Huomaathan, että henkilötietojen antaminen on vapaaehtoista.

Olen lukenut tietosuojaselosteet ja sallin henkilötietojeni säilyttämisen rekistereissä

Osa 2: Vesivastuullisuuden merkitys yritykselle

Tämän osion tarkoituksena on selvittää vesivastuullisuuden merkitystä yrityksellenne ja siihen vaikuttavia tekijöitä.

5. Kuinka merkittäväksi asiaksi koet vesivastuullisuuden yrityksellenne? Valitse yksi alla olevista vaihtoehdoista. *

Yritysten vesivastuullisuudella tarkoitetaan niiden ympäristöllisesti, sosiaalisesti ja taloudellisesti kestävää veden käyttöä, hallintaa ja suojelua, jonka käytänteet kehitetään yhdessä sidosryhmien kanssa.

Erittäin merkittävä

Jokseenkin merkittävä

En osaa sanoa

Ei juurikaan merkittävä

Ei lainkaan merkittävä

6. Onko suomalainen Vesivastuusitoumus entuudestaan tuttu yrityksellenne? Valitse yksi alla olevista vaihtoehdoista. *

Vesivastuusitoumus on suomalaisten tutkimuslaitosten, ministeriöiden ja WWF Suomen perustama haaste yrityksille arvioida vesiriskinsä ja kehittää kestävää veden käyttöä ja hallintaa koko arvoketjunjensa matkalla. Vesivastuusitoumuksen kotisivut täällä.

Ei ole lainkaan tuttu

On tuttu, mutta emme ole liittyneet sitoumukseen

On tuttu, ja suunnittelemme liittyvämme mukaan sitoumukseen

On tuttu, ja olemme liittyneet mukaan sitoumuksen

7. Ohjaavatko seuraavat ulkoiset tekijät yritystänne kiinnittämään huomiota vesivastuullisuuteen? Valitse kaikki tekijät, jotka ovat yrityksellenne relevantteja. *

Toimipaikkojen paikallisilta asukkailta tai toimijoilta tulevat odotukset tai vaatimukset

Asiakkailta tulevat odotukset tai vaatimukset (esim. olennaisuusanalyysin kautta)

Muilta sidosryhmiltä tulevat odotukset tai vaatimukset

Veden saatavuus tai veteen liittyvät kemialliset tai mikrobiologiset riskit

Jätevesiin liittyvät riskit (esim. purkupaikat, jäteveden laatu tai määrä, vesistövaikutukset)

Lainsäädännölliset tai poliittiset tekijät

Veteen liittyvät taloudelliset syyt (esim. veden hinta) ja riskit

Vesivastuullisuuteen liittyvät mahdollisuudet

Ei mikään näistä

Muut syyt, mitkä?

8. Ohjaavatko seuraavat sisäiset tekijät yritystänne kiinnittämään huomiota vesivastuullisuuteen? Valitse kaikki tekijät, jotka ovat yrityksellenne relevantteja. *

Yrityksen arvot ja missio

Yrityksen henkilöstö

Yrityksen johto ja omistajat

Ei mikään näistä

Muut syyt, mitkä?

9. Kerro halutessasi tarkemmin, mitkä asiat ajavat yritystä kiinnittämään huomiota vesivastuullisuuteen. Onko käynnissä oleva koronaviruspandemia vaikuttanut siihen, miten?

Osa 3: Vesivastuullisuus osana yritysvastuuta

Tämän osion tarkoituksena on selvittää, miten vesivastuullisuus kytkeytyy osaksi yrityksenne kokonaisvastuullisuutta ja operatiivista toimintaa.

10. Mikä lainsäädäntö tai mitkä ulkoiset ohjauskeinot tai aloitteet ohjaavat yrityksenne vesivastuullisuustyötä eniten? Voit valita useita vaihtoehtoja. *

Vesipuitedirektiivi ja sen toimeenpano

Vesilaki, ympäristönsuojelulaki ja muu kansallinen lainsäädäntö

Ympäristönsuojelulain mukainen lupa

Vesilain mukainen lupa

Paikallinen lainsäädäntö kansainvälisillä toimipaikoilla

Toimialakohtaiset BAT/ BEP -suositukset

Toimialakohtaiset vastuullisuusaloitteet tai sitoumukset

SDG tavoitteet

Vesivastuusitoumus

CDP Water Program

CEO Water Mandate -vesivastuualoite (UN Global Compact)

Business Alliance for Water and Climate (BAFWAC)

Standardit ja sertifikaatit, esim. AWS International Water Stewardship Standard

EU:n kestävän rahoituksen kriteerit (taksonomia)

Muu, mikä?

Veden hinnoittelu

11. Entä mitkä sisäiset prosessit tai työkalut ohjaavat yrityksenne vesivastuullisuustyötä? Voit valita useita vaihtoehtoja. *

Yrityksen strategiat

Vastuullisuuteen liittyvät toimintaohjelmat

Riskinarvioinnit

Olennaisuusanalyysi

Vastuullisuusraportointi, esim. CDP Water, Global Reporting Initiative

Arvoketjutarkastelut tai -auditoinnit

Elinkaariarvioinnit (LCA)

Ympäristövaikutusten arvioinnit (YVA) sekä ympäristö- ja vesiluvitus

Muu, mikä?

12. Kuvaille halutessasi tarkemmin, miten vesivastuullisuustyö on kytketty muuhun yrityksenne vastuullisuustyöhön ja mitä haasteita siihen mahdollisesti liittyy.

Osa 4: Vesivastuullisuuden askeleet

Tämä osio keskittyy yrityksenne vesivastuullisuuden askeliin. Vesivastuullisuus on veden liittyvien käytänteiden jatkuvaa parantamista. Alla olevat askeleet löytyvät suomalaisesta vesivastuusitoumuksesta sekä vesivastuullisuuden kansainvälisistä standardeista.

13. Vesiriskien tunnistaminen ja arviointi * (Kyllä, En osaa sanoa, Ei)

Oletteko arvioineet yritykseenne kohdistuvat vesiriskit?

Onko teillä toimipaikkoja, alihankkijoita tai sijoituskohteita merkittävistä vesiriskeistä kärsivillä alueilla?

14. Vesivastuustrategian laadinta * (Kyllä, En osaa sanoa, Ei)

Oletteko sisällyttäneet veden osaksi strategiaanne?

Oletteko asettaneet yrityksellenne veteen liittyviä tavoitteita?

Oletteko kehittäneet strategiaanne keskeisten sidosryhmien (julkinen sektori, paikallisyhteisöt) tavoitteen kanssa yhteneväksi?

Oletteko tunnistanneet SDG 6:n yrityksellenne keskeiseksi kestäväen kehityksen tavoitteeksi?

15. Arvoketjujen vesivastuullisuuden arviointi ja kehittäminen * (Kyllä, En osaa sanoa, Ei)

Oletteko tunnistanneet veden kannalta kriittiset arvoketjunne tai sijoituskohteenne?

Oletteko arvioineet keskeisiksi tunnistettujen tuotteiden vesijalanjäljen (vedenkulutuksen määrä, vedenkulutuksen vaikutukset)?

Oletteko arvioineet keskeisiksi tunnistettujen tuotteiden aiheuttaman vesistökuormituksen (mm. ravinteet ja haitalliset aineet) ja niiden vaikutukset?

Oletteko selvittäneet arvoketjujenne työntekijöiden ja paikallisyhteisöjen pääsyä turvalliseen juomaveteen ja sanitaatioon?

Oletteko kehittäneet vedenkäyttöä vähentämällä kulutusta?

Oletteko kehittäneet vedenkäyttöä vaihtamalla raaka-aineita tai tuotteita?

Oletteko kehittäneet vedenkäyttöä vaihtamalla alihankkijaa tai sijoituskohteitanne?

Oletteko kehittäneet vedenkäyttöä kehittämällä käytänteitä yhdessä alihankkijan kanssa?

Oletteko kehittäneet työntekijöidenne ja paikallisyhteisöjen pääsyä turvalliseen juomaveteen ja sanitaatioon?

16. Kerro halutessasi lisää toimenpiteistä, joita yrityksenne on tehnyt arvoketjujen vesivastuullisuuden kehittämiseksi tai vesistövaikutusten pienentämiseksi.

17. Kestäväen veden ja vesivarojen käytön ja hallinnan kehittäminen yhteistyössä sidosryhmien kanssa * (Kyllä, En osaa sanoa, Ei)

Oletteko tunnistanneet veden kannalta kriittiset sidosryhmänne Suomen toimipaikkojen, arvoketjujen tai sijoitusten osalta?

Entä kansanvälisten arvoketjujen, toimipaikkojen tai sijoitusten osalta?

Oletteko tehneet yhteistyötä jaettujen vesihaasteiden ratkaisemiseksi?

Oletteko tehneet yhteistyötä alueellisen vesivarojen käytön, tilan ja hallinnan kehittämiseksi?

18. Vesivastuullisuuden seuranta, arviointi ja raportointi * (Kyllä, En osaa sanoa, Ei)

Onko vesi osa vuosiraportointianne?

Seuraatteko veden käyttöänne, jätevesienne määrää ja laatua ja vesistövaikutuksianne?

19. Kerro halutessasi tarkemmin, miten yrityksenne seuraa, arvioi ja raportoi vesistövaikutuksia.

Osa 5: Vesivastuullisuustyön onnistuminen ja tarpeet

Viimeisen osion tarkoitus on selvittää yrityksenne vesivastuullisuuden nykytilaa, kehittämistarpeita ja parhaita käytänteitä.

20. Kuinka hyvin yrityksenne on mielestäsi tähän mennessä onnistunut seuraavissa?
* Arvioi asteikolla 1-5 (1 = erittäin heikosti, 5 = erittäin hyvin). N/A = emme ole tehneet tätä lainkaan

Vesiriskien tunnistaminen ja arviointi

Vesivastuustrategian laadinta

Arvoketjujen tai sijoitusten vesivastuullisuuden arviointi ja kehittäminen

Kestävän veden ja vesivarojen käytön ja hallinnan kehittäminen yhteistyössä sidosryhmien kanssa

Vesivastuullisuuden seuranta, arviointi ja raportointi

Vesivastuullisuuden kytkeminen operatiiviseen toimintaan

Vesivastuullisuuden kytkeminen muuhun yrityksen vastuullisuustyöhön

21. Mitä yrityksenne tarvitsee toteuttaakseen vesivastuullisuutta nykyistä paremmin?
Voit valita useita vaihtoehtoja. *

Enemmän tai erilaista osaamista vesivastuukysymyksiin liittyen

Sisäisten prosessien/ johtamisen kehittämistä tai selkeämpää vastuunjakoa

Uutta tai parempaa lainsäädäntöä tai ohjauskeinoja

Konkreettisia työkaluja

Ulkopuolista apua ja yhteistyötä vesivastuullisuuden kehittämisessä

Muu, mikä?

22. Kuvaille halutessasi tarkemmin yrityksenne tunnistamia haasteita tai tarpeita.

23. Mitkä ovat olleet vesivastuullisuuden kehittämisenne erityisiä onnistumisen kokemuksia tai parhaita käytänteitä?

Liite 3. Kansalliset yrityshaastattelut vesivastuullisuuden edistämisestä osana kokonaisvastuullisuutta ja arvoketjujen hallintaa

Nimi	Organisaatio	Päivämäärä
Kaj Jansson ja Kati Tavilahti	Metso-Outotec	13.10.2020
Anna Hyrske	Suomen Pankki/Finsif ry	16.10.2020
Johan Ljungberg	Nordic Investment Bank	23.10.2020
Nina Elomaa ja Saara-Kaisa Törmälä	SOK	3.11.2020
Satumaiaja Mäki	Suomen Tekstiili- ja Muoti ry	9.11.2020

Puolistrukturoidun haastattelun kysymysrunko:

Haastattelujen tavoitteena on:

-selvittää, miten yritykset voivat edistää vesivastuullisuutta koko arvoketjussaan ja mitä haasteita ja tarpeita tähän liittyy

-selvittää, miten vesivastuullisuuden arviointi ja kehittäminen voidaan yrityksissä kytkeä muuhun tavoitteelliseen vastuullisuustyöhön

1. Vesivastuullisuuden kokonaiskuva

Kuinka tärkeä teema vesi on yrityksellenne tai toimialalenne suhteessa muihin vastuullisuusnäkökohtiin?

Nouseeko vesivastuullisuus esiin tärkeänä joillekin tietyille sidosryhmille?

Mitkä ovat teidän yrityksenne tai toimialanne vesivastuullisuustyötä eniten ohjaavat aloitteet, ohjelmat, kriteerit, standardit tai viitekehykset Suomessa? Entä sääntely?

Entä kansainvälisessä arvoketjussa/ kansainvälisillä toimipaikoilla ja alihankkijoita valittaessa?

Onko yrityksenne mukana erityisesti veteen keskittyvissä aloitteissa/ ohjelmissa/ standardeissa tms.? Jos on, missä ja miksi?

2. Vesivastuullisuus yrityksen strategiassa ja toiminnassa

Miten yrityksenne/ toimialanne määrittelee vesirisikit? Entä miten riskejä tällä hetkellä arvioidaan? Onko riskien arvioinnissa jotain haasteita?

Näkyykö vesi yrityksenne strategiassa/ toimialanne strategioissa? Entä vastuullisuus-ohjelmissa? Miksi?

Entä miten vesi näkyy yrityksenne/ toimialanne jokapäiväisessä operatiivisessa toiminnassanne?

Mitä muuta vesivastuullisuus tarkoittaa teidän yrityksellenne/ toimialallenne? Voit antaa käytännön esimerkkejä.

Oletteko tunnistanee erityisiä haasteita vesivastuullisuuden arvioimiseen yrityksenne arvoketjussa/ toimialanne arvoketjuissa?

Entä vesivastuullisuuden edistämiseen arvoketju(i)ssanne ja jokapäiväisessä operatiivisessa toiminnassa?

3. Yritysvastuun sääntely

Lainsäädäntö velvoittaa yrityksiä tällä hetkellä asianmukaiseen huolellisuuteen mm. ihmisoikeuksien tai ympäristönsuojelun suhteen. Miten ymmärrätte tämän käytännössä/ miten se teillä toteutuu teillä tai toimialallanne?

Jos vesivastuullisuutta koskevaa sääntelyä kehitettäisiin niin, että yrityksiä velvoitettaisiin asianmukaiseen huolellisuuteen (kansainvälisen) arvoketjunsä vesivastuullisuudessa, mitä tämä teidän mielestänne voisi käytännössä merkitä teille tai toimialallenne?

Tulisiko yritysten mennä vesivastuullisuuden kehittämisessä tai yritysvastuussa ylipäänsä lakisääteisiä velvoitteita pidemmälle? Miksi?

4. Parhaat keinot ja käytännöt

Mitkä ovat parhaat keinot ja työkalut viedä vesivastuullisuus osaksi yrityksen jokapäiväistä operatiivista toimintaa?

Mitkä ovat parhaat keinot ja työkalut arvoketjujen vesivastuullisuuden kehittämiseksi ja varmistamiseksi? Entä vesivastuullisuuden?

Tuleeko teille mieleenne hyviä käytänteitä vesivastuullisuuden edistämisestä (kansainvälisessä) arvoketjussanne?

Entä mitä hyviä kokemuksia teillä on veden kytkemisestä yrityksenne kokonaisvastuullisuuden kehittämiseen?

Liite 4. Vesivastuu2030-hankkeen ohjausryhmä ja laajennettu ohjausryhmä

Nimi	Organisaatio
Ohjausryhmä	
Antti Rautavaara (ohry:n pj)	Maa- ja metsätalousministeriö
Antton Keto	Ympäristöministeriö
Karri Eloheimo	Ulkoministeriö
Laajennettu ohjausryhmä	
Jussi Nikula	WWF Suomi
Tapani Veistola	Suomen luonnonsuojeluliitto
Topi Helle	Finnish Water Forum
Miira Riipinen	Kuntaliitto
Laura Forsström	Suomen akatemia
Angelina Kuokkanen	Suomen yritysvastuuverkosto FIBS ry
Liisa Pietola	MTK

Liite 5. Vesivastuullinen Suomi 2030 -verkkotyöpajan ohjelma 2.12.2020

Ohjelma

9.00-9.15 Tilaisuuden avaus ja Vesivastuu2030-hankkeen esittely

Suvi Sojamo, Suomen ympäristökeskus ja Antti Rautavaara, maa- ja metsätalousministeriö

9.15-10.00 Hankkeen alustavat tulokset ja suositukset: yritykset

- Vesivastuullisuuden nykytila ja kehittämistarpeet
- Vesivastuullisuuden toimintamallit
- Vesivastuutavoitteiden asettaminen

10.00-10.30 Hankkeen alustavat tulokset ja suositukset: julkinen sektori

- Vesivastuullisuuden sääntely ja ohjauskeinot

10.30-10.40 *Tauko*

10.40-11.30 What is leadership in water stewardship?

- The roles of private sector, investors and government policy in achieving water security -Catherine Moncrief, Associate Director, Water Security, CDP Water Program
- International Water Stewardship Standard (AWS) -Peter Newborne, Europe Coordinator, Alliance for Water Stewardship
- Sweden Textile Water Initiative and AWS pilots in Africa -Rami Narte, Practice Lead, Water Stewardship, Water Witness International

11.30-11.50 What would leadership in water stewardship entail for Finland and Finnish companies?

- Panel discussion: Catherine Moncrief, Peter Newborne, Rami Narte, Moderator: Suvi Sojamo

11.50-12.00 Vesivastuu2030-hankkeen seuraavat askeleet

12.00 Tilaisuus päättyy

Lähteet

Julkaisut, tiedonannot ja asetukset

Ahopelto, L., Veijalainen, N., Guillaume, J., Keskinen, M., Marttunen, M. & Varis, O. (2019) Can there be water scarcity with abundance of water? Analysing water stress during a severe drought in Finland. *Sustainability*, 11 1548. Saatavissa: <https://www.mdpi.com/2071-1050/11/6/1548>, viitattu 13.4.2021.

de Albuquerque, C. (2014) *Common Violations of the Human Rights to Water and Sanitation*. Report of the Special Rapporteur on the Human Right to Safe Drinking Water and Sanitation. (2014), A/HRC/27/55. Saatavissa: www.ohchr.org/en/hrbodies/hrc/regularsessions/session27/documents/a_hrc_27_55_eng.doc, viitattu 6.4.2021.

Alhola, K. & Kaljonen, M. (2017) *Kestävät julkiset hankinnat – nykytila ja kehittämisehdotuksia*. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 32/2017. Saatavissa: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/228340>, viitattu 13.4.2021.

Alliance for Water Stewardship (AWS), WWF & Responsible Business Alliance (2021) *Water risk in the ICT sector: the case for action*. Alliance for Water Stewardship. Saatavissa: <https://a4ws.org/download/water-risk-in-the-ict-sector-the-case-for-action/>, viitattu 6.4.2021.

Alliance for Water Stewardship (AWS) (2019) International Water Stewardship Standard version 2.0. Saatavissa: <https://a4ws.org/>, viitattu 31.3.2021.

Belinskij, A. Hepola, M., Hollo, E., Kauppila, J., Mäenpää, M., Määttä, T. Römpötti, E., Valve, H., Soininen, N. (2019) *Vesienhoidon ympäristötavoitteiden toteuttaminen: ympäristöllisten lupien muutettavuutta koskevan lainsäädännön kehittäminen ja sen valtiösääntöoikeudelliset perusteet*. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 26/2019.

Berg, A., Lähteenoja, S., Ylönen, M., Korhonen-Kurki, K., Linko, T., Lonkila, K-M., Lyytimäki, J., Salmivaara, A., Salo, H., Schönach, P. & Suutarinen, I. (2019) *POLKU2030 – Suomen kestävän kehityksen politiikan arviointi*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 23/2019. Saatavissa: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161458/23_2019_POLKU2030_19_3_.pdf?sequence=1&isAllowed=y, viitattu 6.4.2021.

Bernaz, N. (2013) Enhancing Corporate Accountability for Human Rights Violations: Is Extraterritoriality the Magic Potion? (2013) 117 *Journal of Business Ethics*.

Carroll, A.B. (1999) Corporate Social Responsibility: Evolution of a Definitional Construct. *Business & Society*.

CEO Water Mandate (2021a) Assessing Your Business' Water Risks. Saatavissa: <https://ceowatermandate.org/university/101-the-basics/lessons/assessing-your-business-water-risks/>, viitattu 6.4.2021.

CEO Water Mandate (2021b) What is Water Stewardship? Saatavissa: <https://ceowatermandate.org/university/101-the-basics/lessons/what-is-water-stewardship/>, viitattu 6.4.2021.

CEO Water Mandate, Pacific Institute, CDP, The Nature Conservancy, World Resources Institute, and WWF (2021) *Setting Enterprise Water Targets: A Guide for Companies*. A working paper.

CEO Water Mandate (2020a) Setting Site Water Targets Informed by Catchment Context. Case Study: Noyyal-Bhavani River Basin, South India. CEO Water Mandate & Pacific Institute. Saatavissa: <https://ceowatermandate.org/site-targets-guide/>, viitattu 6.4.2021.

CEO Water Mandate (2020b) Setting Site Water Targets Informed by Catchment Context. Case Study: Santa Ana River Watershed, California. CEO Water Mandate & Pacific Institute. Saatavissa: <https://ceowatermandate.org/site-targets-guide/>, viitattu 6.4.2021.

CEO Water Mandate (2020c) Setting Site Water Targets Informed by Catchment Context. Case Study: Upper Vaal River Basin and Berg and Breede River Basins, South Africa. CEO Water Mandate & Pacific Institute. Saatavissa: <https://ceowatermandate.org/site-targets-guide/>, viitattu 6.4.2021.

CEO Water Mandate, Pacific Institute, CDP, The Nature Conservancy, World Resources Institute, WWF, UNEPDHI. Partnership Centre for Water and Environment (2019) *Setting Site Water Targets Informed By Catchment Context: A Guide For Companies*. Saatavissa: www.ceowatermandate.org/site-water-targets, viitattu 6.4.2021.

CEO Water Mandate, CDP Water Program, The Nature Conservancy, Pacific Institute, World Resources Institute & WWF (2017) *Exploring the Case for Corporate Context-Based Water Targets*. Pacific Institute, Oakland, California. Saatavissa: <https://ceowatermandate.org/resources/context-based-water-targets-2017/>, viitattu 6.4.2021.

CEO Water Mandate (2015) *Guidance for Companies on Respecting the Human Rights to Water and Sanitation: Bringing a Human Rights Lens to Corporate Water Stewardship negative impacts on the HRWS*. Saatavissa: [https://ceowatermandate.org/wp-content/uploads/2018/09/Guidance-on-Business-Respect-for-the-HRWS_\(1\).pdf](https://ceowatermandate.org/wp-content/uploads/2018/09/Guidance-on-Business-Respect-for-the-HRWS_(1).pdf), viitattu 6.4.2021.

CDP Water Program (2021) *A Wave of Change. The role of companies in building a water-secure world*. CDP Global Water Report 2020. Saatavissa: <https://www.cdp.net/en/reports/downloads/5577>, viitattu 6.4.2021.

CDP Water Program (2020) *Cleaning up their act: Are companies responding to the risks and opportunities posed by water pollution?* CDP Global Water Report 2019. Saatavissa: <https://www.cdp.net/en/research/global-reports/cleaning-up-their-act>, viitattu 6.4.2021.

Climate Home News (2021) "Science-based" corporate climate targets are no such thing, says former advisor. *Climate Home News*, 24.2.2021. Saatavissa: <https://www.climatechangenews.com/2021/02/24/science-based-corporate-climate-targets-no-thing-says-former-advisor/>, viitattu 6.4.2021.

Dalton, J. & Newborne, P. (2020) *Reinforcing and accelerating Corporate Water Stewardship - Supporting sustainable growth*. Report to the Swiss Agency for Development and Cooperation (SDC) by the IUCN Global Water Programme, Switzerland, and the Overseas Development Institute-ODI, London.

Daniel, M.A. & Sojamo, S. (2012) Daniel, M.A. and Sojamo, S. (2012). From risks to shared value? Corporate strategies in building a global water accounting and disclosure regime. *Water Alternatives*, 5(3): 636-657.

Damania, R., Desbureaux, S., Rodella, A-S., Russ, J. & Zaveri, E. (2019). *Quality Unknown: The Invisible Water Crisis*. Washington, DC: World Bank. Saatavissa: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/32245>, viitattu 6.4.2021.

Dearing, J. A., Wang, R., Zhang, K., Dyke, J. G., Haberl, H., Hossain, M. S. & Poppy, G. M. (2014) Safe and just operating spaces for regional social-ecological systems. *Global Environmental Change*, 28, 227-238. Saatavissa: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0959378014001174>, viitattu 6.4.2021.

Ernst & Young, Oikeudellinen selvitys yritysvastuusta (Yritysvastuulakiselvitys 2020). Saatavissa: <https://tem.fi/documents/1410877/16402203/Oikeudellinen+selvitys+yritysvastuulaista.pdf/7707bed4-cb57-cb6b-91ab-8344793d2194/Oikeudellinen+selvitys+yritysvastuulaista.pdf?t=1593519974249>, viitattu 6.4.2021.

Euroopan komissio

- 'Sosiaalinen ostaminen: Opas sosiaalisten näkökohtien huomioonottamisesta julkisissa hankinnoissa'. 2011 Saatavissa: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/cb70c481-0e29-4040-9be2-c408cddf081f/language-fi>, viitattu 6.4.2021.
- Komission tiedonanto – Suuntaviivat valtiontuesta ympäristönsuojelulle ja energia-alalle vuosina 2014–2020 2014/C 200/01 (EUVL C 200, 28.6.2014, s. 1–55).
- 'Buying Green! A handbook on green public procurement'. 2016. Saatavissa: <https://ec.europa.eu/environment/gpp/pdf/Buying-Green-Handbook-3rd-Edition.pdf>, viitattu 6.4.2021.
- Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, Eurooppa-neuvostolle, neuvostolle, Euroopan keskuspankille, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle: Kestävän kasvun rahoitusta koskeva toimintasuunnitelma. KOM(2018) 97 lopul.
- Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, Eurooppa-neuvostolle, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle: Euroopan vihreän kehityksen ohjelma. KOM(2019) 640 lopul.
- Lise Smit et al., Study on due diligence requirements through the supply chain'. Saatavissa: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/8ba0a8fd-4c83-11ea-b8b7-01aa75ed71a1/language-en> (Komissio 2020).

European Water Stewardship (2017) European Water Stewardship Standard. Saatavissa: <http://www.ewp.eu/ews-standard>, viitattu 30.3.2021.

FAO (2020) 2020. *The State of Food and Agriculture 2020. Overcoming water challenges in agriculture*. Rome. Saatavissa: <https://doi.org/10.4060/cb1447en>, viitattu 6.4.2021.

FIBS ry (2019) Yritysvastuu 2019. Tiivistelmä saatavissa: <https://www.fibsry.fi/ajankohtaista/fibs-tutkimus-yritykset-todella-heranneet-ilmastonmuutokseen-mutta-eivat-viela-luonnon-monimuotoisuuden-suojeluun/> ja https://www.fibsry.fi/wp-content/uploads/2019/05/Yritysvastuu2019_Tiivistelma-1.pdf, viitattu 30.3.2021.

Finnwatch (2021) *Myrkytetty kansa - Outokummun arvoketjun vaikutukset Brazilian Amazonin alueella*. Helmikuu 2021. Saatavissa: https://finnwatch.org/images/reports_pdf/Myrkytetty_kansa.pdf, viitattu 13.4.2021.

Global Water Partnership (2018) *Engaging the Private Sector in Water Security*. Global Water Partnership Strategic Position Paper, March 2018. Saatavissa: [https://www.gwp.org/content-assets/72da952c7b0144b392e50e5fdcab4f0b/pse_gwp.pdf](https://www.gwp.org/content/assets/72da952c7b0144b392e50e5fdcab4f0b/pse_gwp.pdf), viitattu 6.4.2021.

Guillaume, J., Sojamo, S., Porkka, M., Gerten, D., Jalava, M., Lankoski, L., Lehtikoinen, E., Lettenmeier, M., Pfister, S., Usua, K., Wada, Y. & Kummu, M. (2020) Giving legs to handprint thinking: foundations for evaluating the good we do. *Earth's Future*. Saatavissa: <https://agupubs.onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1029/2019EF001422>, viitattu 6.4.2021.

Halonen, L. & Similä, J. (2020) Ympäristösääntely ja itseorganisoiduminen – tapaus vesistökunnostukset. *Ympäristöjuridiikka* 1/2020, 7–38.

Hoegh-Guldberg, O., Jacob, D., Bindi, M., Brown, S., Camilloni, I., Diedhiou, A., ... & Zougmore, R. B. (2018). *Impacts of 1.5 C global warming on natural and human systems*. Global warming of 1.5 C. An IPCC Special Report. Saatavissa: <https://www.ipcc.ch/sr15/>, viitattu 6.4.2021.

Huotari, E. (2019) *Water stewardship in Finnish corporations – developing a toolbox for value chain management*. Diplomityö, Rakennetun ympäristön laitos, Aalto-yliopisto. Saatavissa: <https://aaltodoc.aalto.fi/handle/123456789/41746>, viitattu 6.4.2021.

Huotari, E., Reinikainen, A. & Sojamo, S. (2019) Työkalupakki vesivastuulliseen arvoketjun hallintaan. Luke Tietokortti. Luonnonvarakeskus. Saatavissa: <https://juri.luke.fi/handle/10024/544965>, viitattu 6.4.2021.

Jalava, M. & Kummu, M. (2018) Nyhtökauran vesijalanjälki. Tutkimusraportti, Aalto-yliopisto. Saatavissa: https://wdrg.aalto.fi/wp-content/uploads/2018/02/nyhtokauran_vesijalanjalki_2018.pdf, viitattu 6.4.2021.

Juntunen, E., Mickos, C. & Tuominen-Thuesen, M. (2020) Vesi vanhin voitehista. Vesialan tulevaisuuden osaamistarpeet. Opetushallitus, 2020:17. Saatavissa: <https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/vesi-vanhin-voitehista>, viitattu 6.4.2021.

Juutinen, S. (2016) *Strategisen yritysvastuun käsikirja*. Talentum Pro.

Kauppila, J., Ekholm, P., Niskanen, O., Valve, H. & Iho, A. (2017), Muuttuva kotieläintalous ja vesistökuormituksen sääntely. *Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja 2017*, s. 231–273.

Knuutinen, R. (2019). Verot kestävän kehityksen, yritysvastuun sekä vastuullisen sijoittamisen ja rahoittamisen kontekstissa. *Defensor Legis* N:o 4/2019, s. 494–511.

Kultalahti, A. & Vartiala, S. (2019) YK:n yritystoimintaa ja ihmisoikeuksia koskevien ohjaavien periaatteiden oikeudellinen toimeenpano – Ranskan ja Sveitsin esimerkkien arviointia. *Liikejuridiikka* 2019/1, s. 79–108.

Lautjärvi, K. (2019) Yhtiön johto ja yhteiskuntavastuun oikeudellinen ulottuvuus. *Defensor Legis*, 4/2019, s. 435–437.

Lehikoinen, E., Parviainen, T., Helenius, J., Jalava, M., Salonen, A. & Kumm, M. (2019). Cattle Production for Exports in Water-Abundant Areas: The Case of Finland. *Sustainability* 11(4): 1075. DOI: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:aalto-201903052142>.

Nature (2020) *Get the Sustainable Development Goals back on track*, Editorial 1.1.2020. Saatavissa: <https://www.nature.com/articles/d41586-019-03907-4>, viitattu 6.4.2021.

Newborne, P. & Dalton, J. (2019) *Review of the International Water Stewardship Programme - for lesson-learning*. IUCN & Overseas Development Institute for DFID.

Opportunities and challenges of promoting water stewardship, for practitioners, policy-makers and donors. Report to DFID. Peter Newborne, ODI and James Dalton, IUCN. September 2019. Saatavissa: https://www.iucn.org/sites/dev/files/content/documents/review_of_the_international_water_stewardship_programme_-_iwasp_-_report_to_dfid_-_odi_and_iucn_-_september_2019_002.pdf, viitattu 6.4.2021.

Nikula, J. (2012) *Suomen vesijalanjälki. Globaali kuva suomalaisten vedenkulutuksesta*. WWF Suomi. Saatavissa: https://wwf.fi/app/uploads/z/i/y/t2zi2zza3jpxr44qvrk5e2d/vesijalanjaelkiraportti_final.pdf, viitattu 6.4.2021.

Maa- ja metsätalousministeriö (2016) *Kasvua vesiosaamisesta ja vesiluonnonvarojen kestävästä hyödyntämisestä - Sinisen biotalouden kansallinen kehittämissuunnitelma 2025*. <https://mmm.fi/documents/1410837/1516671/Sinisen+biotalouden+kehittamissuunnitelma+25.11.2016/59427dec-711b-4ca3-be28-50a93702c393/Sinisen+biotalouden+kehittamissuunnitelma+25.11.2016.pdf>

Marttila, H., Lepistö, A., Tolvanen, A., Bechmann, M., Kyllmar, K., Juutinen, A., Wenng, H. & Skarbøvik, E. (2020). Potential impacts of a future Nordic bioeconomy on surface water quality. *Ambio* 49(11) 2020: 1722-1735.
<https://doi.org/10.1007/s13280-020-01355-3>

Morgan, A. (2018) *Water Stewardship Revisited. Shifting the narrative from risk to value creation*. WWF-Germany. Saatavissa:
https://d2ouvy59p0dg6k.cloudfront.net/downloads/wwf_waterstewardship_brief_web_final.pdf, viitattu 6.4.2021.

Muller, M. & Bellmann, C. (2016) *Trade and Water: How Might Trade Policy Contribute to Sustainable Water Management?* Geneva: International Centre for Trade and Sustainable Development (ICTSD). Saatavissa: <https://ssrn.com/abstract=2856593>, viitattu 6.4.2021.

Pappila, M. (2013) Metsäsääntely Suomessa ja Venäjällä – Näkökulmia kestäväan metsätalouteen. *Ympäristöjuridiikka*, 2013/1, s. 73–78.

Parjanne, A., Rytönen, A-M, Veijalainen, N. (2020) Ilmastonmuutoksen ja vesienhoidon huomioon ottaminen tulvariskien hallinnassa. Saatavissa: <https://www.ymparisto.fi/download/noname/%7B9CBA591C-D6E6-4A5F-960C-23A8A3F31D8F%7D/156005>, viitattu 6.4.2021.

Paukku, E. (2019) Luonnonvara- ja ympäristöpolitiikan eurooppalaistuminen: mahdollistaako EU:n valtiontukisääntely sinisen kasvun tukemisen Suomessa? *Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja 2019*, s. 189–230.

Paukku, E. (2020) Euroopan unionin politiikan ja tukikilpailun vaikutus valtiontukisääntelyyn. Väitöskirja, Lapin yliopisto 2020.

Rinne, P., Halonen, M., Lindholm, T., Heikinheimo, E., Hilgrén, A., Luoma, P., Makkonen, A., Sulkioja, M., Nykänen, J., Salmi, A., Kaurissaari, N., Patala, S., Tuukkanen, M., Silvennoinen, S. & Saarinen, R. (2017) *Uudet kumppanuus- ja liiketoimintamallit suomalaisen vesiliiketoiminnan edistämiseksi*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 48/2017. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-416-0>, viitattu 6.4.2021.

Rockström, J., Steffen, W., Noone, K., Persson, Å., Chapin III, F. S., Lambin, E., ... & Foley, J. (2009) Planetary boundaries: exploring the safe operating space for humanity. *Ecology and society*, 14(2). Saatavissa: <https://science.sciencemag.org/content/347/6223/1259855.abstract>, viitattu 6.4.2021.

Saamelaisneuvosto (2020) Finland violates the rights of the Sámi people by allowing mining companies in Sámi homeland. Saamelaisneuvosto 2.7.2020. Saatavissa: <https://www.saamicouncil.net/news-archive/finland-violates-the-rights-of-the-smi-people-by-allowing-mining-companies-in-smi-homeland>, viitattu 6.4.2021.

Salminen, J. & Rajavuori, M. (2019) Yritysvastuulait ja ylikansallisen arvoketjun oikeudellinen käsitteellistäminen. *Lakimies* 3–4/2019, s. 387–417.

Salminen J, Tikkanen S, Koskiahho J (toim.). (2017) *Kohti vesiviisasta kiertotaloutta*. Suomen ympäristökeskuksen raportteja (16/2017), Saatavissa: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/188599>, viitattu 13.4.2021.

Salminen J.M., Veiste P.J., Koskiahho J.T. & Tikkanen S. (2018) Improving data quality, applicability and transparency of national water accounts – A case study for Finland. *Water Resources and Economics* 24: 25-39.

Salminen, J. Määttä, K., Noro, K., Raatikainen, J., Maidell, M., Haimi, H., Pohjola, J., Horne, P., Karjalainen, A., Junttila, V. (2020) *Vesiviisaan bio- ja kiertotalouden kannusteet*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:9. Saatavissa: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162089>, viitattu 13.4.2021.

Saloheimo, J. (2016) *Työturvallisuus – Perusteet, vastuu ja oikeusturva*. Talentum Pro 2016.

de Schutter, O., Ramasastry, A., Taylor, M.B, Thompson, R. C. (2012) *Human Rights Due Diligence: The Role of States*. Saatavissa: <http://humanrightsinbusiness.eu/wp-content/uploads/2015/05/De-Schutter-et-al.-Human-Rights-Due-Diligence-The-Role-of-States.pdf>, viitattu 6.4.2021.

SBTN (2020) *Science-Based Targets for Nature - Initial Guidance for Business*. Science Based Targets Network, September 2020. Saatavissa: <https://sciencebasedtargetsnetwork.org/wp-content/uploads/2020/11/Science-Based-Targets-for-Nature-Initial-Guidance-for-Business.pdf>, viitattu 6.4.2021.

Sandström, V., Lehtikainen, E. & Peltonen-Sainio, P. (2018). Replacing Imports of Crop Based Commodities by Domestic Production in Finland: Potential to Reduce Virtual Water Imports. *Frontiers in Sustainable Food Systems* 2: 67. Saatavissa: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fsufs.2018.00067/full>, viitattu 6.4.2021.

Siikavirta, K. (2007) *Valtiontuki oikeuden ja politiikan yhtymäkohdassa: Esimerkinä ympäristönsuojelu*. Väitöskirja, Helsingin yliopisto 2007.

Sojamo, S., Usva, K., Wessman-Jääskeläinen, H. & Hohentahl, C. (2019) *Suomalaisyrityksistä maailman vesivastuullisimmat. Tiekartta 2019–2030*. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2019:18. Saatavissa: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161800/Suomalaisyrityksista%20maailman%20vesivastuullisimmat.pdf?sequence=4>, viitattu 6.4.2021.

Sojamo, S. (2016) *Water-using corporations as agents of water security, management and governance - Exploring cases from stewardship initiatives in South Africa to global networks of power*. Väitöskirja, Rakennetun ympäristön laitos, Aalto-yliopisto. Saatavissa: <https://aaltodoc.aalto.fi/handle/123456789/20597>, viitattu 6.4.2021.

Sojamo, S. (2015). Unlocking the “prisoner’s dilemma” of corporate water stewardship in South Africa—exploring corporate power and legitimacy of engagement in water management and governance. *Sustainability*, 7:6893-6918. Saatavissa: <https://www.mdpi.com/2071-1050/7/6/6893>, viitattu 6.4.2021.

Sojamo, S., Nikula, J., Wessman, H. & Usva, K. (2012) *Vesiriskeistä vesivastuullisuuteen - Katsaus yritysten vesijalanjäljen arviointimenetelmiin ja hyvään hallintaan*. WWF Suomi. Saatavissa: https://wwf.fi/app/uploads/q/7/q/dk664sjedlltsgtmhgpz-qbe/vesiriskeista_vesivastuullisuuteen_220512_valmis.pdf, viitattu 6.4.2021.

TEM (2017) *Opas OECD:n toimintaohjeisiin monikansallisille yrityksille*. Työ- ja elinkeinoministeriö, Työelämä- ja markkinaosasto, TEM oppaat ja muut julkaisut 1/2017. Saatavissa: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80005/TEM_opaat_1_2017_Opas_OECDn_toimintaohjeisiin_monikansallisille_yrityksille.pdf?sequence=1, viitattu 6.4.2021.

Thomas, B.F. & Famiglietti, J.S. (2019) Identifying Climate-Induced Groundwater Depletion in GRACE Observations. *Sci Rep* 9, 4124 (2019).

<https://doi.org/10.1038/s41598-019-40155-y>

Tran-Nguyen, E., Halttula, S., Vormisto, J., Aho, L., Solitander, N., Rautio, S., & Villa, S. (2020) *Suomalaisyritysten ihmisoikeussuoriutumisen tila (SIHTI) -hanke: Selvitys suomalaisyritysten ihmisoikeussuoriutumisen tilasta*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:57.

UM, MMM, STM, TEM & YM (2018) *Finnish Water Way – Suomen vesialan kansainvälinen strategia*. Saatavissa: https://um.fi/documents/35732/0/Suomen+kv+vesistrategia_fin_netiti+%281%29.pdf/4ca6ef08-e328-11ac-f960-ac7f782436f2, viitattu 6.4.2021.

UNCTAD (2014) Chapter 4 – Investing in the SDGs: an action plan for promoting private sector contributions. *World Investment Report 2014*. Saatavissa: <https://worldinvestmentreport.unctad.org/wir2014/wir2014-ch4-promoting-private-sector-contributions/>, viitattu 6.4.2021.

UNEP (2017) *Global review of sustainable public procurement*. United Nations Environmental Program. Saatavissa: https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/20919/GlobalReview_Sust_Procurement.pdf, viitattu 6.4.2021.

UN Human Rights Council (2018) 'Report of the Special Rapporteur on the issue of human rights obligations relating to the enjoyment of a safe, clean, healthy and sustainable environment'. Knox, John H. A/HRC/37/59 Saatavissa: <https://undocs.org/en/A/HRC/37/59>, viitattu 6.4.2021.

United Nations Human Rights Council (2011), Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations 'Protect, Respect and Remedy' Framework. UN Doc. A/HRC/17/31. Saatavissa : https://www.ohchr.org/Documents/Publications/GuidingPrinciplesBusinessHR_EN.pdf, viitattu 6.4.2021.

United Nations Human Rights Council (2008) 'Protect, Respect and Remedy: a Framework for Business and Human Rights', Ruggie John, United Nations Human Rights Council. Saatavissa: <https://www.undocs.org/A/HRC/8/5>, viitattu 6.4.2021.

UN-Water (2018) *Status Report on IWRM and Water Efficiency Plans for CSD16*. Saatavissa: <https://www.unwater.org/publications/status-report-integrated-water-resource-management-water-efficiency-plans-csd-16/>, viitattu 6.4.2021.

VNK (2020a) *Valtioneuvoston selonteko kestävän kehityksen globaalista toimintaohjelmasta Agenda2030:sta. Kohti hiilineutraalia hyvinvointiyhteiskuntaa*. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2020:7. Saatavissa: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162475/VNK_2020_7.pdf?sequence=1&isAllowed=y, viitattu 6.4.2021.

VNK (2020b) *Vaurautta vastuullisella omistajuudella*. Valtioneuvoston omistajapolitiin periaatepäätös 8.4.2020, Helsinki 2020. Saatavissa: https://vnk.fi/documents/10616/5661433/Valtioneuvoston+omistajapolitiin+periaatep%C3%A4%C3%A4t%C3%B6s_08042020.pdf/fde12e21-f85e-4ff8-f5c7-5110301944eb/Valtioneuvoston+omistajapolitiin+periaatep%C3%A4%C3%A4t%C3%B6s_08042020.pdf, viitattu 6.4.2021.

Valtioneuvoston asetus vesiympäristölle vaarallisista ja haitallisista aineista (1022/2006). Saatavissa : <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20061022>, viitattu 30.3.2021.

Vatter J., Laporte-Bisquit A., Camargo R. & Morgan A., (2021) *Tackling growing water risks in the food sector: How scenario analysis can help food retailers understand future risk and build resilience*. Water Risk Filter Research Series Volume 2. WWF Germany. Saatavissa: <https://www.wwf.de/fileadmin/fm-wwf/Publikationen-PDF/WWF-Climate-Report-2021-EN.pdf>, viitattu 13.4.2021.

WWF (2020) *Living Planet Report 2020 - Bending the curve of biodiversity loss*. Almond, R.E.A., Grooten M. and Petersen, T. (Eds). WWF, Gland, Switzerland. Saatavissa: <https://livingplanet.panda.org/en-us/>, viitattu 13.4.2021.

Yan, M. & Zhang, D. (2020) From Corporate Responsibility to Corporate Accountability, *16 Hastings Bus. L.J.* 43.

YM (2020) *Kestävä elvytys - kohti koronakriisistä toipuvaa, menestyvää ja ekologisti kestävää Suomea*. Ympäristöministeriö, Helsinki 2020. Saatavilla: https://ym.fi/documents/1410903/33891761/kestava_elvytys_loppuraportti-2110.pdf/c8edf006-334f-ecd9-5364-9d55720823fe/kestava_elvytys_loppuraportti-2110.pdf?t=1603343569943, viitattu 13.4.2021.

WEF (2021) *The Global Risks Report 2021*, 16th Edition. Insight Report. World Economic Forum, Geneve. Saatavissa: http://www3.weforum.org/docs/WEF_The_Global_Risks_Report_2021.pdf, viitattu 6.4.2021.

WEF & Accenture (2015) *Beyond Supply Chains - Empowering Responsible Value Chains*. World Economic Forum, Geneva, Switzerland. Saatavissa: http://www3.weforum.org/docs/WEFUSA_BeyondSupplyChains_Report2015.pdf, viitattu 6.4.2021.

Wessman, H., Salmi, O., Kohl, J., Kinnunen, P., Saarivuori, E. & Mroueh, U-M (2014). Water and society: mutual challenges for eco-efficient and socially acceptable mining in Finland. *Journal of Cleaner Production*, 84 (2014) 289-298.
[<http://dx.doi.org/10.1016/j.jclepro.2014.04.026>]

WWF, Boston Consulting Group & ING (2018) *Seizing the water opportunity: How private and public capital can join forces to secure sustainable water supplies and improve freshwater ecosystems*. WWF, Gland, Switzerland. Saatavissa : http://awsassets.panda.org/downloads/seizing_the_water_opportunity_final_.pdf, viitattu 6.4.2021.

Verkkosivustot

Alliance for Water Stewardship (AWS) *Certified sites*, Saatavissa: <https://a4ws.org/certification/certified-sites/>, viitattu 30.3.2021.

Alliance for Water Stewardship (AWS) *Case Studies*, Saatavissa: <https://a4ws.org/resources/aws-standard-implementation-and-certification-case-studies/>, viitattu 6.4.2021.

Apetit *Viljelytys ja koetoiminta*, Saatavissa: <https://apetit.fi/viljelytys-ja-koetoiminta/>, viitattu 17.3.2021.

Asiakastieto www.asiakastieto.fi, viitattu 6.4.2021.

Business Finland *Business Filandin rahoituspalvelut*, Saatavissa: <https://www.businessfinland.fi/suomalaisille-asiakkaille/palvelut/rahoitus>, viitattu 13.4.2021.

CDSB *Water-related disclosures*, Saatavissa <https://www.cdsb.net/what-we-do/nature-related-financial-disclosures/water-related-disclosures>, viitattu 13.4.2021.

CDP *CDP Water Program*, Saatavissa <https://www.cdp.net/en/water>, viitattu 13.2.2021.

CEO Water Mandate *Endorsing Companies*, Saatavissa: <https://ceowatermandate.org/about/endorsing-companies/>

CEO Water Mandate *Water Action Hub*, Saatavissa: <https://wateractionhub.org/>, viitattu 13.4.2021.

CEO Water Mandate *Water Resilience Coalition – A CEO-led initiative committed to reduce water stress by 2050*, Saatavissa: <https://ceowatermandate.org/resilience/>, viitattu 13.4.2021.

Corporate Knights *Global 100 ranking*. Saatavissa: <https://www.corporate-knights.com/reports/2021-global-100/2021-global-100-ranking-16115328/>, viitattu 6.4.2021.

Coultaurd Commitment *Coultaurd Commitment 2025 Water Ambition*, Saatavissa: <https://wrap.org.uk/taking-action/food-drink/initiatives/courtauld-commitment-2025/water-ambition>, viitattu 13.4.2021.

Danone *Water Stewardship*, Saatavissa: <https://www.danone.com/impact/planet/protecting-water-cycles.html>, viitattu 13.4.2021.

Ecolab *Water Risk Monetizer*, Saatavissa: <https://tool.waterriskmonetizer.com/>, viitattu 13.4.2021.

Edeka *Süßwasserschutz: Verantwortung statt Verschwendung*, Saatavissa: <https://www.edeka.de/nachhaltigkeit/wasser.jsp>, viitattu 13.4.2021.

Eetti ry *Julkaisut*, Saatavissa: <https://eetti.fi/materiaalit/julkaisut/>, viitattu 13.4.2021.

ELY-keskukset *Vesiosaamisen kehittämishanke*, Saatavissa: <https://www.ely-keskus.fi/web/vesiosaaminen>, viitattu 13.4.2021.

Euroopan Komissio *EU GPP criteria*, Saatavissa: https://ec.europa.eu/environment/gpp/eu_gpp_criteria_en.htm, viitattu 13.4.2021.

Euroopan Komissio *Kestävä rahoitus*, Saatavissa: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/banking-and-finance/sustainable-finance_fi, viitattu 13.4.2021.

Euroopan Komissio *Non-Financial Reporting Directive Revision*, Saatavissa: <https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12129-Revision-of-Non-Financial-Reporting-Directive>, viitattu 13.4.2021.

Eurooppalainen kansalaistaloite *Vesi ja sanitaatio ovat ihmisoikeus! Vesi kuuluu kaikille, se ei ole kaupallinen hyödyke!*, Saatavissa: https://europa.eu/citizens-initiative/initiatives/details/2012/000003_fi, viitattu 13.4.2021.

European Parliament Working Group on Responsible Business Conduct *European Commission promises mandatory due diligence legislation in 2021*, Saatavissa: <https://responsiblebusinessconduct.eu/wp/2020/04/30/european-commission-promises-mandatory-due-diligence-legislation-in-2021/>, viitattu 13.4.2021.

Fazer *Kestävän viljelyn periaatteet*. Saatavissa: <https://www.fazergroup.com/fi/vastuullisuus/ymparistolle/kestavan-viljelyn-periaatteet/>, viitattu 17.3.2021

Finnpartnership *Mitä on liikeympäryyden tuki*, Saatavissa: <https://finnpartnership.fi/fi/liikeympäryyden-tuki/>, viitattu 13.4.2021.

Finnpartnership *Kehitysvaikutukset – tavoitteena kestävä kehitys ja kasvu*, Saatavissa: <https://finnpartnership.fi/fi/finnpartnership/kehitysvaikutus/>, viitattu 13.4.2021.

Global Reporting Initiative (GRI) *GRI Standards*, Saatavissa: <https://www.globalreporting.org/how-to-use-the-gri-standards/gri-standards-english-language/>, viitattu 13.4.2021.

Ilmatieteen laitos *Sopeutumisen alueelliset ulottuvuudet ja ohjauskeinot muuttuvaan ilmastoon (SUOMI)-hanke*, Saatavissa: <https://www.ilmatieteenlaitos.fi/suomi-hanke>, viitattu 13.4.2021.

ISO *ISO 14046:2014 Environmental management — Water footprint — Principles, requirements and guidelines*, Saatavissa: <https://www.iso.org/standard/43263.html>, viitattu 13.4.2021.

Kestävien ja innovatiivisten julkisten hankintojen verkostomainen osaamiskeskus KEINO, Saatavissa: <https://www.hankintakeino.fi/fi>, viitattu 13.4.2021.

Luke *Maatalous ja ilmastonmuutos*, Saatavissa: <https://www.luke.fi/tietoa-luonnonvaroista/maatalous-ja-maaseutu/maatalous-ja-ilmastonmuutos/>, viitattu 6.4.2021.

Luke *Ruokafakta - suomalaiset tuotantotavat kansainvälisessä vertailussa*, Saatavissa: https://www.luke.fi/ruokafakta/peltomaan_kasvit/typpi_ja_fosforitaseet/, viitattu 17.3.2021.

Mark's & Spencer *Sustainability*, Saatavissa: <https://corporate.marksandspencer.com/sustainability>, viitattu 13.4.2021.

Motiva *Materiaalitehokkuuden sitoumukset*, Saatavissa: https://www.motiva.fi/ratkaisut/materiaalitehokkuus/materiaalitehokkuuden_sitoumukset, viitattu 13.4.2021.

MTK & SLC *MTK:n ja SLC:n vesiohjelma*, Saatavissa: <https://www.mtk.fi/vesiohjelma>, viitattu 17.3.2021.

OECD *Policy framework for investment: Promoting Responsible Business Conduct*, Saatavissa: <https://www.oecd.org/investment/toolkit/policyareas/responsiblebusinessconduct/>, viitattu 13.4.2021.

Pure Waste *LCA Report*, Saatavissa: <https://www.impactreport.app/purewaste/css/Pure-Waste-LCA-Report-V2.pdf>, viitattu 13.4.2021.

Pyhäjärvi-instituutti <https://www.pyhajarvi-instituutti.fi/>, viitattu 13.4.2021.

Right to Water Citizen Initiative <https://www.right2water.eu/>, viitattu 13.4.2021.

Sitoumus2050 *Vesivastuusitoumus*, Saatavissa: <https://sitoumus2050.fi/toimenpidesitoumukset#/details/59254488D4DF3C0D1C6027FA>, viitattu 13.4.2021.

Suomen Akatemia *Yleistä Horisontti Eurooppa -ohjelmasta*, Saatavissa: <https://www.aka.fi/suomen-akatemian-toiminta/mita-teemme/kansainvalinen-toiminta/eurooppa/horisontti-eurooppa2/horisontti-eurooppa/>, viitattu 13.4.2021.

Sveitsin parlamentti *Anträge der Kommission für Rechtsfragen des Nationalrates (RK-N) Eidgenössische Volksinitiative 'Für verantwortungsvolle Unternehmen – zum Schutz von Mensch und Umwelt': Indirekter Gegenentwurf*, Saatavissa: <https://www.parlament.ch/centers/documents/de/dok-gegenentwurf-mm-rk-n-2018-05-04.pdf>, viitattu 13.4.2021.

SYKE ja ELY-keskukset *Vesikartta*, Saatavissa: <http://paikkatieto.ymparisto.fi/vesikartta>, viitattu 13.4.2021.

SYKE, ELY-keskukset, Luke, Ahvenmaan maakuntahallinto & MML (2019a) *Pintavesien ekologinen ja kemiallinen tila*. Saatavissa, https://www.ymparisto.fi/fi-FI/Vesi/Pintavesien_tila, viitattu 11.9.2020.

SYKE, ELY-keskukset & MML (2019b) *Pohjaveden määrällinen ja kemiallinen tila*. Saatavissa: https://www.ymparisto.fi/fi-fi/vesi/pohjavesien_tila, viitattu 18.3.2021.

SYKE (2016) *Watershed simulation and forecasting system (WSFS)*. Saatavissa: https://www.syke.fi/en-US/Research_Development/Water/Models_and_tools/Watershed_simulation_and_forecasting_system, viitattu 30.3.2021.

SYKE (2014) Pohjavesiselvitysten tarkistuslista. Saatavissa: <https://www.syke.fi/pohjavesitarkistuslista>, viitattu 30.3.2021.

TCFD *Task Force on Climate-related Financial Disclosures*, Saatavissa: <https://www.fsb-tcfd.org/>, viitattu 13.4.2021.

Tilastokeskus *Alueellinen yritystoiminta*, Saatavissa: www.stat.fi/til/alyr/, viitattu 13.4.2021.

TEM *Oikeudellinen selvitys konkretisoi, millainen yritysvastuulaki voisi olla Suomessa*, Saatavissa: <https://tem.fi/-/oikeudellinen-selvitys-konkretisoi-millainen-yritysvastuulaki-voisi-olla-suomessa>, viitattu 14.7.2020.

TEM *Innovatiiviset julkiset hankinnat innovaatiopolitiikan välineenä*, Saatavissa: <https://tem.fi/ijh>, viitattu 13.4.2021.

UM *Suomen kehityspolitiikan tavoitteet ja periaatteet*, Saatavissa: <https://um.fi/suomen-kehityspolitiikan-tavoitteet-ja-periaatteet>, viitattu 13.4.2021.

UNSTAT *SDG 6 Status Report*, Saatavissa: <https://unstats.un.org/sdgs/report/2020/goal-06/>, viitattu 6.4.2021.

UN Water *Water Security*, Saatavissa: www.unwater.org/publications/water-security-infographic/, viitattu 13.4.2021.

SYKE, Ilmatieteen laitos, ELY-keskukset & Tulvakeskus www.vesi.fi, viitattu 13.4.2021.

Vesistösaatio *Säätiön toiminta*, Saatavissa: <https://vesistosaatio.fi/saation-toiminta/>, viitattu 13.4.2021.

Water Footprint Network *Water Footprint*, Saatavissa: <https://waterfootprint.org/en/water-footprint/>, viitattu 13.4.2021.

World Business Council on Sustainable Development (WBCSD) *Resources*, Saatavissa: <https://www.wbcd.org/Programs/Food-and-Nature/Water/Resources>, viitattu 13.4.2021.

WWF *Valuing Water Database*, Saatavissa: <https://waterriskfilter.panda.org/en/Value/ValuationApproachFinder>, viitattu 13.4.2021.

WWF *Water Stewardship*, Saatavissa: https://wwf.panda.org/discover/our_focus/freshwater_practice/water_management/, viitattu 13.4.2021.

WWF *Water Risk Filter*, Saatavissa: <https://waterriskfilter.panda.org/en/>, viitattu 13.4.2021.

World Resources Institute (WRI) *Aqueduct tools*, Saatavissa: <https://www.wri.org/aqueduct>, viitattu 13.4.2021.

World Resources Institute (WRI) *Corporate Water Stewardship*, Saatavissa: <https://www.wri.org/our-work/project/corporate-water-stewardship>, viitattu 13.4.2021.

WULCA *AWARE - Consensus-based method development to assess water use in LCA*, Saatavissa: <https://wulca-waterlca.org/aware/>, viitattu 13.4.2021.

Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto www.fsd.tuni.fi, viitattu 13.4.2021.

tietokayttoon.fi

ISBN PDF 978-952-383-310-4

ISSN PDF 2342-6799